

türkiye yazıları

SUNU

Dostlardan şöyle mektuplar alıyoruz: "Çok kötü şiirler yayımlıyorsunuz! Nerden buluyorsunuz bu kötü şiirleri?"

Bu konuda yüzümüze konuşarak bizi uyarın arkadaşlar da çıktı. Sağ olsunlar.

Bir ölçüde haklı bu arkadaşlar. Ama onların "kötü" dediği cinsten şiirleri biz yayımlamaktan caymayacağız. Eğer şiirler kötüyse, Türkiye'deki şiir düzeyi kötü demektir. Ve biz yurdumuzun bu alandaki beğeniyaratı ortalamasının altına düştüğümü mü hiç sanmıyoruz. Mevcut budur. Buyrun, dergimize her ay gelen yüzlerce şiiri serelim önünüze, siz seçin!

Evet, derginin birbuçuk yıl içindeki yatay genişlemesinin sonuçlarıdır bunlar. Kötü şiir denen ürünleri bilerek yayımlıyoruz. Umut vermek için, şevk vermek için, bağ kurabilmek için... Bağ kurup şiirlerini eleştirebilmek, daha güzel ürünler yazabilmesini sağlamak için...

Ne dersiniz? "İyi şair" olarak belenmiş beş şairimizin dışında dergimizin sayfalarını herkese kapayalım mı? "Şiir dediğin budur, şair dediğin de budur..." tutumuyla, yeni yetişen yetenekleri dış-

küçük bir adım daha
şirimiz ve doğu şiirleri
turhan selçuk anlattı
dinamo : faşizm menekşe'de
tahsin saraç : severken söylenenlerden
nazlı eray'ın öyküsü
ohannes şaşkal : karikatürün dili
adamlar adamlar : osman numan baranus
karikatürler : turhan selçuk

EKİM 1978 / 15 LİRA
SAYI : 19

Bu Sayıda

Turhan Selçuk'un Karikatürleri

İyalım mı? Ama o "iyi şair"ler zaten biliniyor, zaten yeteneklerini ortaya koymuşlar, bunu tanıtlamışlar. Bir dergide yalnızca onların şiirlerinin gözükmesi, dergiye ne katar?

Dergiciliğin bir misyonu vardır ve biz ondan dönemeyiz: Ünsüzlere olanak açmak. Ünsüzlerin seslerini duyurmak.

Size bir slogan daha: Yaşasın kötü şiir!

*

Karınca kararınca kitap yayımına da başlamıştık. Yeni yayım yılında sürdüreceğimiz bu uğraşımızı. Çok kısa zamanda size Vecihi Timuroğlu arkadaşımızın çevirdiği VARİDAT'ı sunacağız. Simavne Kadıoğlu Şeyh Bedreddin'in ünlü yapıtını. Bu küçük kitap üzerinde felsefeci ve yazar arkadaşımız Timuroğlu üç ay çalıştı. Kitabın orijinal metnine ters düşmek sizin günümüz türkçesine çevirdi. Bu başarılı çevirinin geleneksel halk değerlerine ışık tutmada yararlı olacağını umuyoruz. Bedreddin üzerine çok şey söylendi, yazıldı. Onun bir yapıtını okumak, gerçek bir değerlendirmeye varmayı kolaylaştırmaz mı?

*

Önümüze gelen soruyor:

— Sertel konusuna değineceksiniz, di mi? Ağırlığınızı koyacaksınız, di mi?

— .....

— Ama bak adam neler yazıyor?

— Ne yazıyor?

— Okumuyor musunuz?

— Hayır okumuyorum.

— Neden?

— Ben o gazeteyi her zaman okumam, ara sıra okurum.

— Bırak şimdi!

— Keyfim misin yahu? İstedigimi okurum, istedigimi okumam. Sertel'i ise pek okumam.

— Senin öyleyse dünyadan haberin yok.

Türkiye Yazıları	3	Küçük Bir Adım Daha
Sabit Kemal Bayılduran	5	Şiirimiz ve Doğu Şiirleri
Tahsin Saraç	5	Severken Söylenenlerden
Mehmet Kıyat	7	Sesimizle
Ömer Naci Soykan	9	Kültürün Sürekliliği
Nurer Uğurlu	9	Çerkez Acısı
Özgen Seçkin	10	Yarım Seneler
Ahmet Telli	11	Varıdat
Yunus Koray K.	12	Beyin Kanaması
H. İzzettin Dinamo	13	Faşizm Menekşe'de
Ohannes Şaşkal	14	Karikatürün Dili
Gültekin Emre	15	Çocuklarımız
Osman Numan Baranus	16	Fuzulî'ye Kaside
Nusret Merdan	17	Görüşme
Ali Cengizkan	20	Okuma Sayrıklıkları
Nazlı Eray	21	Sahipsiz İnsan
İ. Mert Başat	24	Akşam Sesleri
Turhan Selçuk	25	Özgeçmişim
Turgut Çeviker	26	Turhan Selçuk'la Görüşme
İ. Mert Başat	35	Sosyalizm Kültür
Ahmet Telli	35	Beş Kitap
Özgür Coşkun	36	Uzun Yollar Yolcusu
H. Küçükdereli	37	Devrim Sancaları
Ahmet Telli	38	Korkak
Ali Cengizkan	38	Tutuculuktan Gericiğe
Osman Serhan	39	Sanki Gerekliydi Bu
Türkiye Yazıları	41	Adamlar, Adamlar
Ali İhsan Mihçi	42	Okuma Bilgilenme Sorunu

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu : A. Ahmet Say / Yönetim yeri : Selânik Cad. No. 7 Kat 1. Kızılay - Ankara / Yazışma ve havale adresi : Posta Kutusu 387 - Kızılay, Ankara / Yıllık abone 150 TL. altı aylık 75 TL. ABD için 35. öbür ülkelere 25 Amerikan Doları / Kapak : Sait Maden / İstanbul dağıtımı Ge-Da. Çağaloğlu, İstanbul / Anakara Dağıtımı: Ge-Da Necatibey Cad. 56 / Ege Dağıtımı DATİC, Konak. İzmir / Taşra Dağıtımı: Ge-Da Ankara / Temsilcilikler dağıtımı : Türkiye Yazıları / Dizgi, baskı, cilt : Çağ Matbaası, 24 28 49 Ankara / Türkiye Yazıları'nın yönetim yeri Pazar dışında hergün saat 17.30 ile 19.00 arasında açıktır.

— Dünyayı bana Sertel haber verecekse, öyle olsun!

— Aaah ah! Bir bilsen neler yazdı?

— Yazar yazar, olur'a herkes kendi kalemını yontar.

Şaşıyorlar bu tutumumuza. Bi-gâne bir tutum! Hadiseleri perva-

sızca hiçe saymak! Evet, biraz öyleyiz. İsterse bir bay yazar daha çıksın, bizim nasıl taharetlendiğimiz üzerine makale döşensin! Vallahi seviniriz!

Ey millet! Memlekette makale mi arıyorsunuz siz? Buyrun bir makale daha, deriz...

Küçük Bir Adım Daha

Birinci yayım yılını dolduran hemen her yayım organının az çok bir serüveni var demektir. Bir dergi, yıllar geçtikçe ya kendini yeniler, içeriğini durmadan geliştirir, yeni ataklara kalkar, ya da aynı sözleri yineleyip durarak bayatlar ve kamuoyu gözünde izlenmeye değer olmaktan çıkar.

"Yıllar ne çabuk geçti!" Tekdüze yaşamını değiştirememiş yaşlıca hamfendilerin sözüdür bu. Yıllar ne çabuk geçti! Arkanıza bir de dönüp bakarsınız ki, bir arpa boyu yol gitmişsiniz... Bize kalırsa, bir dergi de yıllar içinde kendini tekdüzelikten kurtaramazsa, o yaşlıca hamfendinin durumuna düşer. Örneklerini çokça görüyoruz böyle dergilerin.

Özeleştiriyeye bir yöntem olarak başvurmaktan bugüne değin sakınmadığımız için (okurlarımızı bu noktadaki değerlendirmelerine güvenerek), TÜRKİYE YAZILARI'nın bir gerçeğini burada rahatça dile getirebiliriz: Dinamik bir dergidir TÜRKİYE YAZILARI. Evet, küçük boyutlar içinde devinir, bir edebiyat dergisinin çerçevesi içinde. Ama dinanizmini bugüne değin hiç yitirmemiştir. Ard arda soruşturmalar hazırlamış, bu sayede derginin içeriğini okurlarıyla birlikte gözden geçirmiş, daha birinci yıl içinde hemen her ilde temsilcilikler kurmuş, ilkel cepheci yaklaşımıyla ve tam demokratik bir kavrayışla günümüz Türkiye'sinin kültürel birikimi adına yaratılabilecek ortaya koyan tüm sanatçılara sayfalarını açmış, özellikle amatör, ünsüz şairlere olanak tanımış, "kültür politikası" semineri düzenleyerek bu konuda tartışmaların açılmasına bir ölçüde önayak olmuş, bir dergi için en sıkıntılı aylarda (yaz aylarında) sayfalarına yeni sayfalar katmış, ek'ler çıkartmış, her fırsatta yeniliklere ve gelişmelere yatkın olduğunu gösterebilmiştir. Bir noktayı daha belirtmek için, ünlü bir şairimizin sözlerini aktaralım size: "Türkiye Yazıları'nın yönetim yerine birkaç kez geldim. Nöbet tablosuna göre içeride sadece bir dergi yetkilisinin bulunacağını düşünüyordum, ama her gelişimde sekiz-on genç yazarla karşılaştım. Tanıştım bu gençlerle, yazın üzerine tartıştım. Dergi üzerine de konuştum. Şaşır kaldığım bir nokta, orada kimi bulursam bulayım, dergi adına tam yetkiyle konuşuyordu benimle. Sanki derginin sahibiydi, yönetmeniydi, sorumlusuydu... İstanbul'da başka dergilerin yönetim yerlerine de gittim. Hayır! Türkiye Yazıları yönetim ye-

rindeki karınca havasının binde biri yoktu oralarda. Kutularım sizi!"

Bu saptamayı biz önemsiyoruz. Övünmek için değil, başlangıçtan beri sürdürdüğümüz demokratik tutumumuzu daha da geliştirebilmek için, dergi çevresindeki genç arkadaşlarla işbirliğine açık olduğumuzu vurgulamak için bir kez daha önemsiyoruz.

Evet, iyidir, hoştur, geliştireceğiz, büyüyeceğiz, yapacağız, edeceğiz de.. nedir gerçekleştirmek istediğimiz? Ne gibi yeni bir adım daha atacağız? Anlatalım:

Türkiye Yazıları, yayım yaşamında birbuçuk yılını doldurmuş olmasına karşın, aydınlar içindeki edebiyatsever çevrelere hitap etmenin üstüne çıkamamıştır. Aşlında, (kimler hangi iddiada olursa olsun), bugüne değin hiçbir edebiyat dergisi, edebiyatsever çevreleri aşarak, kitlelere yönelmenin, kitleleri bu yönde eğitmenin adımlarını atamamıştır. Bu da Türkiye'nin gerçeği. Şimdi biz buna katkıda bulunmak istiyoruz: Amacımız, edebiyattan, sanatın isterlerinden ödün vermeksizin kitlelere ulaşabilmek. Zor ama gerekli bir adım... Kimbilir, belki ilerde emekçi sınıfların kültürel gelişimine küçük bir katkı olarak anlacaktır bu adım. Belki bu bile başarılamıyacaktı. Belki bazı yanlışları da beraberinde getirecektir. Olsun! Bu adım atılmalıdır. Gerekliliğine inanıyoruz. Günü gelmiştir.

Arkadaşlar, siz de düşünün bir... Böyle bir adımın atılmasına, kitlelere bir edebiyat dergisi olarak yönelmenin gerekliğine katılıyor musunuz?

Ah, ama "evet" demekle bitmiyor bu iş. İyice ölçüp biçmek gerek. "Fahiş hata" yapmamak gerek. Kitlelere ulaşalım derken, sözleşmiş popülizme düşmek gerek. Kitlelerle kurmak istediğimiz bağı, tek yanlı oluşturmamak gerek. (O zaman gene bir aydın küstahlığına düşmüş olmaz mıyız?)

Şimdi burda biraz duralım ve TÜRKİYE YAZILARI olarak bizi bu adımı atmaya iten nedenleri anlatalım.

Bakin, önce şu var: Birbuçuk yıllık deneyimlerimiz açıkça gösterdi ki dergi olarak ne denli geniş

yazar çevresini kucaklamaya çalışırsak çalışalım, yazar kadromuz özellikle nitel açıdan belli bir çerçevede sıkışıp kalmaktadır. Kadro dergisi olmak eğiliminde değiliz, kimseyi de itmedik, ama doğrusu, dergi bu halyle kendini pek yenilemiyor gibi geliyor bize. Birbirine benzer sözler söylüyoruz her sayımızda.

Açıkçası sanatsal yaratıda avangard (öncü) bir dergi olmak da istemedik pek, Yenilikçiyiz, Türkiye'nin koşullarında yenilik peşindeyiz, o kadar. Sanatın pratiğindeki biçimsel sıçramalara, özellikle batı aktarmacılığı ile yurdumuza gelen avangard biçimsel deneylere Türkiye'nin geri kalmışlık koşullarının uygun düşmediği görüşündeyiz. Öte yandan, günümüz Türkiye'sinin kültür birikimi adına ne varsa, hangi değerli sanatçı varsa, tümüne yakınlık gösteren bir tutum benimsedik. Ulusal ve sınıfsal kültürel değerlerin yerli yerine oturmadığı bir dönemde, buna karşılık kozmopolitizmin, kültürel yozlaşmanın cirit attığı bir dönemde, "bizim insanımız, bizim sanatçımız" olan hangi kişi ve çevreyi küstüren bir anlayış içinde olabilirdik? Böyle bir ortamda kimi kime harcatabilirsiniz? Kim harcamaya yetkilidir ve kim harcamaya "müstahak"tır? Biz, kimseyi harcamaya yetkisinde görmedik kendimizi. Bu konuda titizlik gösterdik.

Ama yetmiyor bu. Birşeyler aksıyor. Sanki çok şey aksıyor. Sanki, "kendin pişir kendin ye!" der gibi, biz Türkiye yazarları olarak kendimiz yazıyoruz ve kendimiz okuyoruz. Öyle gibi.

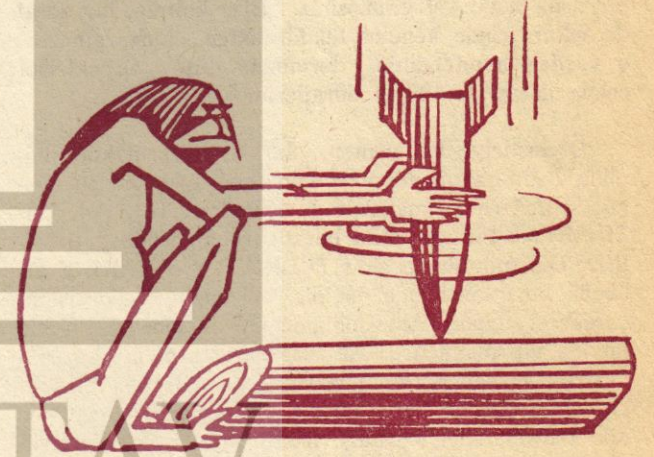
İşte o zaman yazıktır hepimize. Bu tikanıklığı gidermek gerekmezmi? Sanatsal yaratının fışkırması, tee uzaklara, bizim sesimizi duyamayanlara ulaşabilmesi, onların da seslerini bize iletebilmesi ve böyle bir alışverişle kültür yaşamımıza yeni boyutlar getirmeyi denemek, iyice ölçüp biçerek denemek zorunluluğunu duyuyoruz.

Bizi kitlelerle bağ kurmaya iten bir temel neden de, yurdun dört bucağına yayılmış yazar ve okurlarımızın tavrıdır. Anadolu'da binlerce aboneli olan, elden dolaysız satışla yaygınlığını her geçen gün artıran ve yüze yaklaşan temsilcisi bulunan bir edebiyat dergisi yönetiminin nasıl bir baskı altında bulunduğunu düşünülüyor musunuz? Binlerce şiir geçiyor elimize. Yüzlerce öykü, deneme, ürün... Genç arkadaşlar, yaşadıkları gerçeği anlatmak istiyorlar ürünlerinde. Onlarla sıcak bir bağımız var. Ürünleri yayınlanmasın yayınlanmasın, mektupla yanıt veriliyor kendilerine. Onlar bize danışıyorlar, biz de onlara danışıyoruz sorunları. İşte bu bağın geliştirilmesi gereğine inanıyoruz. 'Onlara tek tek yanıt vermekle, mektup yazmakla bir noktaya kadar gelişebilir bu bağ. Ama sonuna değin gidemez. Bu ilişkiyi bir yönleme bağlamak düşüncesindeyiz. Umuyoruz ki o zaman, bize Anadolu'dan yağın ve çoğu birbirine benzeyen (tarlada giderken doğuran Elif Bacı'nın kahırları) şiirlerinden çok daha yaratıcı, gerçekleri belli bir açıdan dile getirici ürünleri sağlamak olanağı açılacaktır.

Hiç kuşkusuz, taşradaki yetenekli arkadaşlarımızın bir edebiyat dergisine dört dörtlük katkıda bulunabilmesinin belli koşulları vardır. O koşulları araştırmak hepimizin görevi.

Biz şöyle düşündük : Kitlelerle bağ kurmanın yollarını araştırmak üzere, dergi temsilcileri, yazarları, çizerleri ve görüşlerinden yarar umulan çağrılıların katılacağı bir "danışma oturumu"nda, hazırlık yaptığımız belli konuları tartışmayı sürmek; tartışma sonuçlarını dererek ve o oturumda alınan kararlar gereğince, TÜRKİYE YAZILARI'nın düzenlediği ilk seminerin genel niteliğinden daha ayrı nitelikte, uygulama biçimlerini işleyen somut konuların somut biçimde ele alınacağı bir seminer düzenlemek. Şu noktayı da ekliyelim: İşçi ve köylü emekçilerle ön ilişkilerin bu seminer ile başlatılmasını gerçekleştirmek istiyoruz.

Hazırlıklarımız, bu kısa söyleşimize sığacak gibi değil. Üç aydan beri eğiliyoruz bu konuya. Dergi çevresinde çalışma kuralları kurduk, kendi içimizde raporlar hazırladık, şimdi uygulamaya geçeceğiz.

Bildiğimiz gibi, okuru yazardan, yazarı okurdan ayırdetmedik. Dergi çevresini bir tüm olarak kabul ettik. Yapılan her çalışmadan, her hazırlıktan sizleri haberdar edeceğiz. "Danışma toplantısı"nda tartışmaya süreceğimiz konuları dergimizde gelecek sayı yayımlayacağız. Okurlarımızla birlikte tartışmak istiyoruz onları.

Dikkatli adımlarla başarıya doğru yürümek amcındayız. Ama, sık sık yinedeğimiz bir söz var, biliyorsunuz: Başarı hepimizin ortak malıdır, belli çevrelerin ve belli kişilerin değildir. Ve sizlerden de ona göre davranmanızı, bu küçük ortak devinime yardımcı olmanızı diliyoruz.

Düşüncelerinizi yazın bize lütfen. En sıcak dostluk bağlarımızı iletiriz. Sevgiyle...

TÜRKİYE YAZILARI

deneme

Şiirimiz ve Doğu Şiirleri

Sabit Kemal Bayıldiran

"Kültür, toplum tarafından tarih boyunca yaratılan bütün maddi ve manevi değerler; bu değerlerden yararlanılması ve bunların gelecek kuşaklara aktarılması" (1) biçiminde tanımlanır. Bu tanım, kültürün tarihsel ve sınıfsal karakterini de kapsar. Sınıflı toplumda, ancak egemen sınıfın ve halkın kültüründen söz edilebilir. Toplumlar da üretim biçiminin değişmesi, egemen sınıfın da değişmesini beraberinde getirir. Bu durumda, daha önceki sosyo-ekonomik kuruluşun kültürü de değişime uğrar. Çünkü "her sosyo-ekonomik kuruluş, geçmişin kültür mirasını, kendi koşullarına ve ihtiyaçlarına göre kısmen devralıp kısmen reddederek kendi kültürünü ortaya koyar." (2) Yeni sosyo-ekonomik kuruluş, geçmiş kültürün kimi öğelerini devralırken, bunları dönüştürür, yeniden üretir.

Bu genel doğrular ışığında toplumumuza baktığımızda, Türkiye'de gelişen kapitalizmin, Osmanlı kültürünü yeterince dönüştürüp üretmediğini görürüz. Osmanlı toplumunun bağrında gelişen kapitalizm ve bu üretim biçiminin sahibi burjuvazi, devrimci bir nitelik göstermediği için, yani kitlelere dayanmadığından, demokratik devrimi tamamlayamamıştır. Türkiye'de demokratik devrimin tamamlanamaması, gelişen işçi sınıfı hareketinin önüne, sosyo-ekonomik alanlarda olduğu gibi, kültürel alanda da bir sürü sorun sürmektedir. Türkiye'de burjuvazinin yönetimi ele geçirmesi yetmiş yılı bulduğu halde, bugün müzik, mimari, edebiyat vb. alanlarda geçmiş kültürü dönüştürmek sorunu tartışılıyorsa, burjuvazinin kültür alanında da ne denli dışa bağımlı olduğu gerçeği ortaya çıkar. Gelişmiş kapitalist ülkelerde, burjuvazi devrimci bir dönem yaşadığı için, feodal kültür dönüşüme uğratılmış, o ülkelerin sanatçıları için feodal kültür bir sorun olmaktan çıkmıştır. Yurdumuzda ise burjuvazinin yapamadığı bu işi, işçi sınıfının sanatçıları omuzlamak durumunda kalmışlardır. Sözelimi doğmakta olan burjuvazinin sözcüsü Namık Kemal, divan şiirinin ölçüsünü, birimini kullanırken, yeni bir öz getirir şiire. Ama Namık Kemal "umumiyetle mübeşşirliğini yaptığı rejimin, sınıfın en sağ cenahının mübeşşirliğini" (3) yaptığı için, yeni sınıfın işine yarayacak divan şiirindeki öğeleri dönüştürüp yeniden üretememiştir. Bu konuda burjuvazinin en başarılı şairi Yahya Kemal olmuştur.

Bizde, dönüştürme ve yeniden ürtme işine en sağlıklı yaklaşan kişi, kuşkusuz Nâzım Hikmet olmuştur. Nâzım, soruna işçi sınıfının dünya görüşüyle yaklaştığından, gerek divan, gerek âşık şiirinin öğelerinden ya-

rarlanmış, bu öğeleri devrimci bir şiir için "ham malzeme" olarak kullanmıştır.

Ahmed Arif, Enver Gökçe gibi şairler, geçmiş kültürün, özellikle âşık şiirinin öğelerine yaslanırlarken, Attilâ İlhan, Hilmi Yavuz gibi şairler, hem âşık şiirinin, hem de divan şiirinin öğelerinden yararlanmışlardır.

Severken Söylenenlerden

*İçim, beton dökülmüş gibi
Kurumuş bir susku ırmağı
Ki hem sen hem ben.*

*Ben sana ilk gelenim oysa sencek
İlk ama gecikmeli.*

*Birbirine yeni olmaktır
En önemlisi
Yeni olmak birbirine
Nice yıllar ve yollar sonrası.*

*Ve bir de her şeye karşın kendileşebilmektir
Çıplak ayakla yerlere bastığın o an yani
Harmanladığında kösnüyle o dişil saçlarını
Yani kaçamak da olsa bir an senleştğinde
Ve bir de tuttuğunda yaban sevişkenliğin.*

*Oysa bu uçurum ah
Yatağımızdaki.*

*Bir baharı kanıtlamaya yeterken tek başına
Gözlerinin çimeni.*

*Bu bıkkınlık bungunluk pusundan
Yaşamaya yeniden mi parmak kaldırmalı
Bırakmalı mı bu görev kurbanlığım?*

*Yüreğim seğirdi yine
Yine seğirdi yüreğim.*

*Saçlarım tuttu ama
Gönlüm ak tutmuyor benim.*

*Şimdi hüznün bağbozumu
Swansın yeniden kollar
Gayri SEN süremidir.*

Tahsin Saraç

Hilmi Yavuz'un üçüncü şiir kitabı *Doğu Şiirleri* adını taşıyor (4) Kitabın arka kapağındaki tanıtma yazısında "edebiyat geleneğine bağlı kalarak, bu geleneğin süreklilik ve bütünlüğünü sağlayan biçim ve deyiş özelliklerinden yararlanarak, doğu uygarlığının toplumsal ve düşünsel sorunlarına şiir kesitleri içinde yaklaşmayı amaçlıyor." denmektedir. Hilmi Yavuz, edebiyat geleneğimizin sürekliliğini ve bütünlüğünü sağlayan ögeler olarak *biçim ve deyiş özelliklerine* yaslanırken, bu gelenekteki "halkçı, sosyalist kültür ögelerine" nasıl yaklaşmış?

Biliyoruz ki "*Her* milli kültürde, pek az da gelişmiş olsa, halkçı ve sosyalist bir takım kültür unsurları vardır. Çünkü *her* millette emekçi ve sömürülen kitle vardır. Bunların yaşama şartları mutlaka halkçı ve sosyalist bir ideoloji yaratacaktır." (5)

Osmanlı egemen sınıfının şiiri olan divan şiirinde, "halkçı ve sosyalist" öge aramak boşunadır. Bu ögeler yok diye divan şiirini suçlayamayız. Bu şiirler olur olmaz, temsil ettikleri sınıfın dünya görüşünü yansıtacaklardır. Düzenin, o düzene egemen olmuş bir sınıfın anlayışı, zevki, ideolojisi divan şiirine yansırken, bu egemen sınıfın halkçı ve sosyalist ögeler yaratması beklenemez. En "Osmanlıcı" kişilerin bile divan şiirinde halkçı ögeler bulabileceklerini sanmıyorum. Divan şiirinde aransa aransa bulunabilecek şeyi Cevdet Kudret şöyle özetliyor: "Divan şiiri, sözcükleri seçme, yerli yerine oturtma, birbirleriyle ilişkilerini göz önünde bulundurma, onlarla güzel biçimler yaratma, öze biçimi birbiriyle kaynaştırma yollarını öğretir bize." (6) Sosyalist şairlerin, divan şiirinde halkçı ve sosyalist ögeler bulmalarına olanak yoksa da, bu şiirdeki "sözcük kuyumculuğundan" öğrenecekleri vardır. Tarih boyunca, her üretim biçiminde egemen sınıflar "güzellikler" yaratmışlardır. Bu güzellikler, onların sınıfsal karakterlerinden soyutlanamaz Sosyalistlere düşen görev, bu güzellikleri yadsımak değil, onları anlatmak ve dönüştürmektir. Osmanlı egemen sınıfı tarihin karanlıklarına gömüldüğüne göre, bu sınıfın şiiri de geri dönemez. Ama işçi sınıfı, tarih boyunca yaratılan tüm olumlu şeylerin mirasçısı olduğuna göre, divan şiirinin "sözcükleri kullanmada gösterdiği özene" sahip çıkılmalıdır. Bu nedenledir ki, işçi sınıfı, bugün Bakü'da Nesfî'nin, Ali Şîr Nevaf'ın, Fuzulî'nin heykellerini dikmiştir.

Nâzım Kemal Tahir'e mapusaneden gönderdiği bir mektubunda, okuduğu son şiirlerinde Aragon'un biçim yetkinliğine çok önem verdiğini söyler ve Aragon'un bizim altı yüz yıl üzerinde çalıştığımız bir noktaya geldiğini belirtir. Bütün bunlar şiirde "disiplin" in önemini vurguluyor. Zaten, Nâzım'ın bize doğal gibi gelen anlamında, dikkatli bir bakış o usta disiplini görebilir. Bu disipline Nâzım'ın nasıl önem verdiğini, Mehmet Fuat'ın şiirlerini eleştirirken, somut olarak görebiliriz. (7)

Birçok genç şairin, içeriğe önem verip, biçime, deyiş önem vermediği ortadayken, bu gençlerin divan şiirinden öğrenecekleri vardır. Burada biçim öne geçsin, demek istemiyorum. Çünkü "biçim açısından aşırı dü-

zeltme çabası, bazı yazınsal yapıtları bozar; pek tabii esini 'bir volkandan lav püskürtüyormuşcasına' ortaya koymak da bazı yapıtlar için aynı sonucu doğurur." (8)

Şiirimizin bir başka büyük kolu olan âşık şiirinde halkçı ve sosyalist ögeler bulmak olanaklıdır. Zaten sosyalist şairlerimiz, genellikle âşık şiirinin bu ögelerine yaslanmaktan geri kalmamışlardır. Osmanlı egemen sınıfının sünni oluşu, halk ideolojisinin alevîk-bektaşılık içinde gelişmesini sağlamıştır. (İran'da egemen sınıf alevî olduğu için, orada da halk ideolojisi sünnilik içinde boyvermiştir.) Halkın, Osmanlı egemen sınıfından, düzenden yakındığı noktalarda ortaya çıkan halkçı ögeler, Pir Sultan Abdal'da, Serdarî'de vb. dile gelmiştir. Ama bu arada âşık şiiri doğaçtan söylendiği için, biçimsel yetkinlikten, sözcük işçiliğinden çoğu kez yoksundur. Bu ürünler sözlü geleneğe dayandıkları için, çağdan çağla törpülenmiş, onarılmış, değiştirilmiş ve toplum tarafından ortaklaşa bir yetkinliğe vardırılmıştır. Bu olgu yalnız topluma mal olmuş âşıkların ürünleri için geçerlidir. İlhan Başgöz'ün "Karac'Oğlan'ın şiirleri (...) dört yüz yıllık bir süre içinde, çeşitli Karac'Oğlan'ların ve halkın el birliği ile kurduğu ortak bir yapı, imece ile dokunmuş halk kilimi sayılmalıdır." yargısı yerindedir. Örneklersek :

Nedendir de kömür gözlüm nedendir
Şu geceki benim uyumadığım
Çetin derler ayrılığın derdini
Ayrılık derdine doymadığım (10)

dörtlüğündeki ikinci dize, İlhan Başgöz'ün kitabında :

Benim şu geceler uyumadığım

biçimindedir. Ki bu biçim daha yetkin ve anlamlıdır. Gecenin çoğul oluşu, Karaca Oğlan'ın ayrılık nedeniyle sürekli uyumadığını vurguluyor.

Yukarıda kültürü "dönüştürmek"ten söz etmiştik. Sözcükler, imgeler, simgeler, tarih içinde, toplumun sosyo-ekonomik biçimindeki değişmeler doğrultusunda anlam değişmesine uğrarlar, yeni anlamlar kazanırlar. Sözcükleri ve simgeleri dönüştürmek, onlara yeni ve çağdaş anlamlar yüklemektir. Sözgelimi "namus" sözcüğünün kendisi değişmese bile, içeriği sınıflara ve dünya görüşlerine göre değişir. "Namus" feodal'in dilinde "dinsel ve cinsel" bir anlam taşıırken, kapitalistin dilinde "kâr ve ticaretle" ilgili bir içerik kazanır. Oysa bir sosyalist için "namus", sınıfsız, savaşırsız bir dünya için savaşımdır.

Şiirimizde simgesel ve imgesel değeri fazla olan ve sık kullanılan "gül sözcüğünü ele alalım :
Kanı ol gül gülerek geldiği demler şimdi
Ağlarım hatıra geldikçe gülüşüklerimiz

(Mahir)

Be bu söyleyen kudret dilidir,
Cümle yaratılmış hakkın kuludur;
Beylere armağan Şâh'ın gülüdür,

İmirzâmi hoşça tutun ağalar

(Öksüz Dede)

Eşrefoğlu al haberi
Bahçe bizim, *gül* bizdedir
Biz de mevlânın kuluyuz
Yetmiş iki dil bizdedir

(Hasan Dede)

Bir *gül* ile gülistanı seyrettim
Seher yelleriyle esen Ali'dir
Muhammet kılavuz Mahşer yerinde
İslâmın sancağı çeken Ali'dir

(Pir Sultan Abdal)

Gülü çiğdemi filân bırak
Sardunyayı karidesi filân bırak
Acıyı ve ölümleri bırak
Oy pusulalarını ve seçimleri bırak
Evet
Seçimleri özellikle bırak
Çünkü açlık çoğunluktadır

(Turgut Uyar)

Beklenen günler, güzel günlerimiz ellerinizdedir.
Haklı günler, büyük günler,
Gündüzlerinde sömürülmiyen, gecelerinde aç yatılmıyan,
Ekmeğe *gül* ve hürriyet günleri.

(Nâzım Hikmet)

Doğunun bebeleri taş bebek
Değildir; acıyı trahom,
Gündüzü emek,
*Gülü*yse bir gelecek için kullanır
Say ki anaları ova, babaları dağ
Ve emzikleri tüfek

(Hilmi Yavuz)

Yukarıdaki örneklerde "gül"ün ağız, sevgili, oğul, Hz. Ali, sevgi, bireycilik, sömürsüz düzen, dayanışma vb. anlamlarda kullanıldığı görülür. En çok kullanılmış, dolayısıyla yıpranmış bir sözcük olan "gül"ün, gerek Nâzım'da, gerekse Hilmi Yavuz'da dipdiri ve taze olduğu görülür. Nedeni de bu sözcüğe yeni anlamlar ve işlevler yüklemektir.

Hilmi Yavuz, *Doğu Şiirleri*'nde işte bu "dönüştürme" çabasına girmiştir. Şairin bu çabaya girme amaçlarından biri geçmiş kültürü Marksist açıdan yeniden üretmek olduğu gibi, şiir-okur arasındaki kopukluğu gidermektir. Yahya Kemal'in ve Nâzım Hikmet'in okurlarla ilişki kurabilmiş olmalarını göz önünde tutan Hilmi Yavuz, bir oturumda "Bana öyle geliyor ki geleneksel Türk şiirleriyle bağlantısını koparmamış, bu geleneği çağdaş anlamada özümseyerek yeniden üretmiş şairlerimiz ötekilere oranla okurla daha yakın ilişki kurabilmektedir." (11) diyor. Yahya Kemal'in en iyi burjuva şairi olması bir yana, kitaplarının baskı sayısını göz önüne alırsak, ders kitaplarında baş köşeye oturtulmasına karşın, kitlelere mal olmadığı bir gerçektir. Ama öbür burjuva şairlerine göre daha çok okunduğu gerçeğini de unutmamak gerekir. Yahya Kemal'in "serpillip gelişene" hiçbir şey söyleyememiş olması, onu okurlardan, özellikle kitlelerden uzak tutarken,

Nâzım'ın "tohumların tohumu"ndan yana olması onu yığılların malı kılmıştır.

Sesimizle

Sesimizle

Taçlanan direncimizle çoğaldık

Sabaha çark

Soğuğa tandır

Çocuklara sevinç olduk

İçimizin ipek sesi

Yankılandı doğudan batıya

Çeliğe

Çifte su verdi yüreğimize

Umut

Bereketli yağmurlar sonrası

Açılan güneş

Boylanın bir güzellik oldu

Sesimizle

Bezgin ve yorgun

Bir sığınrı gibi durmaktan

Kurtulduk

Gülüşün

Çocuklar büyüttü içimizde

Bulanmadan

İrmaklardan ırmaklara

Denizlerden denizlere karıştık

Sesinin tuğlasına

Harç olduk kanımızla

Gürül gürül

Zonklayan bir damar olduk

Sesimizle

Ne gül kanadı gecede

Ne çam devrildi

Ne de öpüşmekten yoruldu sevgililer

Gücümüz

Sıcak bir söz gibi

Ses getirdi vurduğu yerden

Taçlanan direncimizle

Keklikler dağlarda

Nilüferler göllerde çoğaldı

İrmağın sesinde boylanan

Umut

Çifte su verdi yüreğimize

Mehmet Kıyat

12 Mart sonrası sosyalist şairlerin slogana fazla sarılmaları, gençlerin sosyalist şiiri yanlış anlamalarından kaynaklanıyordu. Özellikle şiirde günceli işlemek kaygısıyla kalıcı, özlü şiir yazamamaları, şiir-güncellik ilişkisinin iyi anlaşılmasından doğuyordu. Hilmi Yavuz'un tutumu, bu olguya bir tepki olarak yorumlanabilir. Hilmi Yavuz, sözü edilen oturumda "Son yıllarda şiirin geniş okur kitlesine ulaşması okurluk kazanması konusunda öne sürülen ve bence çok yanlış bir sava değinmek istiyorum. Bu sav, slogan şiir savıdır. Gerçek toplumcu şiiri yazarlar, en büyüğü Nâzım Hikmet de dahil şiiri slogana indirgemekten dikkatle kaçınmışlardır." demektedir.

Hilmi Yavuz'un bu saptaması doğrudur. Yalnız burada üzerinde durulması gereken nokta, şiirin toplumsal işlevidir. Slogandan kaçayım, derken, bireyci şiirin tuzağına düşme tehlikesi de var. Gerçi şairlerimiz için, önlerinde örnek alabilecekleri Nâzım gibi bir usta var ama, Nâzım'ın tutumunun yeterince anlaşılmadığı bir gerçektir. Sözelimi "onlar ümidin düşmanıdır, sevgilim" dizesiyle başlayan "6 Aralık 1945" adlı şiirinde Nâzım, Tan matbaasının faşistlerce yakılması gibi güncel bir olaydan yola çıkmıştır ama güncelin tuzağına düşmeden evrenseli dile getirmiştir. Aynı tavır içinde olan Hilmi Yavuz da "Doğunun Diyalektiği"nde 12 Mart ortamında gençlerimizin katledilme-rinden yola çıkarak, güncelin ardındaki değişmeyi yakalamıştır:

Bir doğudur ki o, gülerken bile bozlak
Hep susmuş, evet, ve nasıl ki sevdayı
Gök ekinler gibi tirpanlayarak
Yeni sevdalar üretmiş, ve susmak
Yeniden gök ekinler göğertmiş
Göğertecek de,
Gurbeti silya sağhyarak

Yavuz, şiirde Yunus Emre'nin "Bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm/yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi" dizelerindeki *gök ekini* benzetmesini, "yeniden üretmek" çok güzel bir biçimde kullanmıştır. Ayrıca, Yavuz, ağıt havasından çıkarak, tüm baskılara, kırımlara, kıyımlara karşın, yeniden göğerecek ekinlerin umuduyla, geleceğe bilimsel bir iyimserlikle bakmıştır.

Gelenekten yararlanmak çabası, Yavuz'un dilini de etkilemiştir. Nâzım, "Tebahur Suresi"nde :
Pehlivanlar cümle libastan soyunmuş, üryan idiler,
Herbiri aşikâr etmişti zamirin
Gök kubbe sıcaktı ve kan kokuyordu
Encam tavi gelmiş demirin

kıtasında görüldüğü gibi, şiirin adına uygun bir tutumla, Kutsal Kitap'ın dilinden yararlanmış. Hilmi Yavuz da aynı yolu tutmuştur. Yalnız burada okurdan kopmak tehlikesi de şairi bekleyebilir. Çünkü okur, sözlüğe başvurmadan şiiri anlamalıdır. Özellikle Tasavvufu çok iyi bilen Yavuz, şiirini Tasavvufun özel terimlerine yaslanmış yer yer. Bu nedenle kitabın sonuna "Açıkla-

malar" başlığı altında sözlükçe eklemek durumunda kalmıştır şair. Osmanlı dönemini çağrıştıran sözcükler ve terimler *Bedreddin Üzerine Şiirler*'de de vardır. Burjuvazimiz, feodal kültürü aşır burjuva kültürünü özümseteceği yerde hâlâ Orta Asya kültürüyle kitleleri uyutmaya yöneldiğinden, okurun Yavuz'un diline uzak kalması da söz konusudur.

Kuşkusuz ki Türkçe'sini kullanacağım diye, çağrışım yüklü kimi sözcükleri, özellikle şiirden kovmamak gerekir. Sözcüklerin yüklendikleri çağrıştırmaya gücünü yok saymak, şiire çok şey yitirtir. Bu arada okura hiçbir şey anımsatmayacak, kitlelerin çok uzağına düşmüş sözcük ve terimlerin de kullanılması kimi sakıncaları birlikte getirir. Sözelimi "kaftan" bir çağrışım yaratırken, "hilat" bu gücünü yitirmiştir bugün.

Bu arada Yavuz'un bağlaçlara gereğinden fazla düşkün olduğunu söylemek gerekir. Kitaptaki on beş şiirde seksen iki kez "ve" bağlacı kullanılmıştır. Bu bağlacı Nâzım, uzun soluklu şiirlerinde ve özellikle destanlarında bol kullanmıştır. Ne var ki kısa şiirde bu denli fazla kullanım, bir yerden sonra kulak tırmalamaktadır. Gerçi Yavuz'un tüm şiirlerinde egemen olan doğal bir biçimde ve ustalıkla kullanılmış uyaklar, "ve"lerin yarattığı kakafoniyi gizleyebilmiştir.

Hilmi Yavuz, şiiri ve şiirimizi iyi bilmiş olmanın olanaklarından yararlanarak, aceleye getirilmemiş, içerik-biçim-söyleyiş arasındaki diyalektik ilişki içine oturtulmuş güzel ürünlerle çıkmıştır okurun karşısına. Şiire ve okura duyulan bir saygıdır bu.

Ayrıca Hilmi Yavuz'un okurlara İbrahim Talu'yu tanıtmakla yerinde bir iş yaptığını belirtelim.

"Doğunun Sonsözü'nün son kıtasıyla bitirelim yazımızı :

İşte doğunun dünü, bugünü
Yaşamış olmanın tuzu, ekmeği
Ve yarını, acının düğünü
Gibi duyursun bizlere
Acın bir yufka gibi umudu
Türkülleri yeniden yoğursun
Közlesin ağıdı, melali

- 1 — M. Rosenthal, P. Yudin, *Materyalist Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 1975, s. 280
- 2 — Manfred Buhr, Alfred Kosing, *Markscı - Leninci Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 1976, s. 177
- 3 — Nâzım Hikmet, *Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar*, Ankara 1968, s. 125
- 4 — Hilmi Yavuz, *Doğu Şiirleri*, İstanbul 1977
- 5 — V. İ. Lenin, *Sanat ve Edebiyat*, çev: Şerif Hulusi, İstanbul 1968, s. 181
- 6 — Cevdet Kudret, "Divan Şiirine Uzaktan Merhaba" *Türk Dili*, s: 290 Kasım 1975
- 7 — Bkz. Nâzım Hikmet, *Oğlum Canım Evlâdım Memedim*, İstanbul 1968, 26 sayılı mektup
- 8 — Bertold Brecht, *Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum*, çev: Ahmet Cemal, Kayhan Güven, İstanbul 1976, s. 248
- 9 — İlhan Başgöz, *Karac'oğlan*, İstanbul 1977, s. 11 - 12
- 10 — Cahit Öztelli, *Karaca Oğlan, Bütün Şiirleri*, İstanbul 1974, s. 118
- 11 — Bkz. *Cumhuriyet*, 29 - 1 - 1977, s. 7

deneme
Kültürün Sürekliliği
Ömer Naci Soykan

Kültür işlerine gönül verip kafa yoranların uğramadan geçemeyeceği yerler vardır. Bunlardan önemli biri de kültürde süreklilik sorunudur.

Süreklilik nedir? Ona neden gerek vardır? Kültür için önemi nereden geliyor? Süreklilik olmazsa ne olur? Süreklilikten vazgeçebilir miyiz? Onun bizim dışımızda, bize bağlı olmayan bir özelliği mi var? Süreklilik Türkiye kültüründe hangi ölçülerde söz konusudur? Tüm bu ve bunlara ilişkin daha başka sorularla hesaplaşmak zorundayız, kültür dendi mi, kültürde süreklilik dendi mi.

İnsan, bitip tükenmeyen, kesintiye uğramayan yapıp etmelerin gerçekleştirilmesi içinde yaşamını sürdürür. İnsan tekinin, bireyin yaşamının başlangıcıyla sonu arasında geçen zaman hiçbir kesintiye uğramaz. İstese de insan, bu sürekliliği bozamaz. Böyle olmasının nedeni yaşamın zaman içinde geçmesidir; zamanın kesintisizliğidir. Bundandır, Efes'li bilge Heraklit'in "her şey akar" demesi.

Aralıksız süren bireyin yaşamı bittiğinde ne olur? Birey ortadan çekilince bıraktıkları nelerdir? İlk,, döl vermişse, kalıtım yoluyla geçirdiği özelliklerini devreder. Çok daha önemlisi, yaşamı boyunca yapıp ettiklerinin ürünü olan başarılar kalır ondan geriye. Sonrakiler de bu devraldıklarına yenilerini katarak ortadan çekilirler, tıpkı önceki bireyler gibi. Çeşitli nedenlerle bu başarıların bir bölümü, kimi zaman çoğu yitirilir, tarihin bilinemiyen karanlıklarına gömülür. Kimileri de sonradan ortaya çıkarılır. İnsandan insana aktarılan başarılarından yalnızca özdeksel olanlarını anlamıyorum. Gelenek, görenekle sürdürülen davranışları, törenleri, oyunları, hatta dil ve dilin içine sinmiş yarı açık, yarı bulanık tüm öğeleri, hep bu "başarı" sözüntün kapsamına sokuyorum.

Bu betimlemeye bireyden başlamam, tasarımda kolaylık olsun diyedir. İnsan başarılarının kaynağını bireye dayandırmak gibi bir savım yok. İnsan tekinin ancak öteki teklerle bağlandığı ve bu teklerin toplamından fazla bir şey olan toplumun, insan topluluklarının, insan başarılarının da yaratıcısı olduğu gerçeğini kimse görmezlikten gelemez. Birey, ancak toplum içinde, toplumun bir üyesi olarak görülürse, insan başarılarından payına düşen kendi hanesine yazılabilir.

Az ya da çok öncekilerden devrahmanların sonraki-lerce tümüyle yadsınmasına olanak yoktur. Ne ki, dışar-

dan bakıldıkta, geçmişi tümenden bir yadsıma, geçmişi alaşağı etme gibi görünen devrimler, söz konusu sürekliliği kesintiye uğratmaz; tam tersi onu hızlandırır. Devrimlerin birdenbireliği yalnızca görünüştedir. Gerçekte uzun süren birikimlerin sonuçlarıdır devrimler. Devrim, geçmişi yok saymaz; onunla hesaplaşır.

Çerkez Acısı

*Ben çerkez şahanı çakır Ethem
Sarışın mavi gözlü bir çocuk
Beş erkek kardeşin en küçüğü
Kafkas mangasından sayılırdık
Ölüme giderken bir akşam üstü*

*Ölüm baharı üç bin atlıymış
Baskundan önce bir gece vakti
İlkin ağabeyim İlyas vurulmuş
Ulaşırken ona nişan haberi
Sonra dağ gibi Mehmet yıkılmış*

*Ve atına binmiş çerkezim Nuri
Yürümüş gecenin üstüne şahin
Askerin içinde bir yiğit kişi
Sırtında martın elinde dizgin
Bir gelincik gibi yere serilmiş*

*Bir büyük yaradır evlat yazgısı
Babam Ali beyin yer otağında
O adam ki iki şahanı birden
Bırakmıştı Balkan dağlarında
Yeni bir oymak yaratmak için*

*Bu ok kartalı yürekte vurmuş
Yıllarca anlatmış bir masal gibi
Bir hançer gibi kınından çıkmış
Ve ona yakışan bir zehir gibi
Çerkez acısını hikaye etmiş*

Nurur Uğurlu

İnsanın gelişmesine ters olan ne varsa tümünü bir kıyıya atar, gelişmeye yönelik olanları çekip çıkarır, onlara yenilerini katmak üzere.

Tüm bu betimlemelerden şunu çıkarıyorum: İnsan başarıları süreklidir, kesintisizdir. İnsan istese de bu

sürekliliğe engel olamaz. İnsan başarılarının sürekliliği zorunludur.

Şimdi burada kendi konumuza, kültüre geçelim. Sürekliliğin zorunlu oluşu, insan başarıları içinde yer alan kültür için de geçerlidir. Aslında, kültürün en geniş tanımını, tüm insan başarılarının alanı olduğu, göz önüne alınırsa böyle bir geçişe de gerek kalmaz. Kültür için nasıl bir tanımlama yaparsak yapalım, sürekliliğin zorunluluğunu dışarıda bırakamayız.

Öyleyse şu sorudan yakamızı kurtarmalıyız: O ki kültürde süreklilik zorunludur, biz istesek de istemesek de bu zorunluluk vardır; sanat ve yazın adamlarının, tümüyle kültür adamlarının bunca uğraşp didinmesi neden? Onca şair, öykücü, romancı, felsefeci, ressam, mimar ve daha başkaları hep akıntıya mı kürek çekiyorlar? Yoksa, "akıl hilesi"nin kurbanları mı onlar? Bizi böylesine bir Hegelciliğin kucağına düşüren sorudaki çapraşıklık nerden geliyor? Önce şunu bilmeli: kültürde sürekliliğin zorunlu oluşunun bir ölçüsü yok mu? Kültür yaratıcıları bu zorunluluğa nereye dek uyarlar? Zorunluluk nerde biter?... Zorunlu devralınan, kültürün "ham" olanıdır. Zorunluluk ancak bu "ham olan" için geçerlidir. Nedir bu "ham olan"? Sözü edilen salt bir "hamlık" değil kuşkusuz. Öncekilerden devraldıklarımıza az da olsa katkımız olur, onları devralırken bile. İşte kültürde yaratıcılığımız bu katkılarımızla başlar. Oysa "ham olan" hazır olandır. Örneğin, biz dilimizi hazır buluruz. Biz doğmadan o vardı. Ama hazır olarak bulduğumuz dille ortaya koyduğumuz başarılar ve bu başarıları kendisine yüklediğimiz dil yenidir. Sürekli yenilerle zenginleşen dil, sonraki kuşaklara aktarılırken gittikçe daha da zenginleşir. Dilin zenginliği arttığı ölçüde, zenginleşme olanağı da artar.

Burada duralım; yukardaki sorunun çapraşıklığı nedir, onu söyleyelim. Kültürde zorunlu süreklilik kültürdeki başarıların çok az bir bölümünde söz konusudur. Yeniden yaratılan süreklilik, zorunlu olmayan süreklilik ise ancak onu yaratanlarca gerçekleştirilir. O yaratıcıları "akıl elinde birer oyuncak" saymak yanlıdır. Gerçeği, onlardır kültüre sürekliliğini kazandıranlar.

Zorunlu devralınanlar yaratıcıyı bağlamaz. Tam tersi, yaratıcının yeni başarılarına "zemin" oluştururlar. Onu zorunlu devralıyor diye, yaratıcı ondan yakımaz. Gerçekten öyle mi dersiniz? Bana biraz, değil oldukça sallantılı geldi bu son düşünce. Yakındığı olmaz mı hiç yaratıcının, devraldığı bu "kalt" (miras) tan? Kimi zaman sırf bu "kalt" yüzünden elimiz kolumuz bağlanır; yeni hiçbir şeyi göremez oluruz. Bu "kötü kalt"ın özellikle bizim için, Türkiye kültürü için önemi büyüktür. Tanzimat'la başlayan "kötü kalt"ı "resmen" yadsıma çabaları, Cumhuriyet'le doruk noktasına vardı. Böylece, hep söylenegelen kültür kopukluğuna uğradık. Gerçekte ne Tanzimat'ta, ne Cumhuriyet'te "kalt" tümünden yatsınamadı, yadsınamazdı da -demin söylediğim zorunluluktan ötürü-. Hem böyle bir şeye de gerek

Yarım Soneler

I

*suyun ateşe değişti değil
gözlerimin gözlerinde sönüşü
bir var ki tutamam elini sevdamız başka
bir var ki seninle ölümlere koşarım;*

*kavgaya olan aşkın yanında
yer yok diyorlar bir başka aşka
ben birini diğeriyle içiçe yaşarım,*

VII

*görünüşümde soğuk bir acemilik
kayarken buzlar gibi
yüreğimde sıcak bir duygu yüceden yüce
kayınıyordu coşkun bir pınar gibi...*

*ne günler gördük biz;
balyozluydu, kıran kırana zindandı,
hayat, eli elimizde yar gibi...*

IX

*haberler dolu dolu geliyor
yakarak gönül tarlalarım, bin bir gülü ezerek
acılı bir destan yazarcasına
bir burgu gibi günlüğümüze girerek...*

*sevdanın kanlısı oldu bu yürek
boğdu ne varsa anılarda yaşayan
umutları, umutsuzlukları bir ipe geçirerek.*

XII

*yüreğim çatal, iki başlı bir dev
biri vurur papatyalı bir yola
sevdiğinin yambaşında durulur
ey gizlerle dolu düş merhaba*

*biri kana kana içer kan akan bir pınardan,
koşar deli divane, buluşurlar aynı ırmakta
tan atarken 'aslolana' merhaba...*

Özgen Seçkin

yoktu. Çünkü "kalıt"ın tümüyle kötü olduğunu kimse söyleyemez. Ayrıca, şunu da ekleyelim: Cumhuriyet'ten, Tanzimat'tan önceki kültürümüzde zorunlu olanın yanında yaratıcı bir sürekliliğin olmadığını biliyoruz. Öyle ya, her biri birbirinden ayrı duran beyitlerle, bir kasidede bile sürekliliği başaramayan Divan şairi, nasıl olacaktır da kültür sürekliliğini gerçekleştirebilecekti? Halk Yazını'nda da durum hemen hemen aynıydı. Gerçi, Halk Yazını halkın diliyle yapıyordu. Bu bakımdan Divan Yazını'ndan daha şanslıydı. Ama, tek başına bu şans, onun sürekli olmasını sağlayamadı. Çünkü ikisinin de dünyayı algılayış biçimi aynıydı: bu dünyaya yabancı, hiç değişmeden hep aynı kalan bir dünya. Her iki yazında da sık sık sözü edilen güle ve bülbüle hiçbir bahçede rastlayamazsınız. Verdiği tasarımın hemen hemen bu dünya ile hiçbir ilgisi yoktur. Böylesine durdurulmuş ve dondurulmuş bir dünya anlayışıyla süreklilik başarmazdı. Kuşkusuz Halk Şiiri'nin tümünü aynı kefeye koymak haksızlık olur. Zaten bu kefeye girmeyenler de dilden dile yenilenerek hep yaşamışlardır. Ama dilden dile aktarılmaları yalnız başına sürekliliği sağlamaya yetmez. Canlılığını yitirmiş, yenilenmemiş nice duygular vardır içlerinde, yüz yıllardır söylenegelen. Duygu bile denmez onlara. Öylesine orta malı olmuşlardır ki, hep ortada kalmışlardır.

Öyleyse, hep yakındığımız kültür kopukluğunun nedeni ne Cumhuriyet, ne Tanzimat'tır. Tam tersi, özellikle Cumhuriyet'ten sonra kültürümüzde sürekliliği yaratma çabası içinde bulduk kendimizi. Cumhuriyet, sürekliliği gerçekleştirmenin tinsel koşullarını tümüyle getirdi. Tinsel koşullar, Dil Devrimi ve aydınlanmacı dünya görüşüdür. Ulus kendi diliyle düşünmezse kültür bütünlüğünü ve bu bütünlüğün dinamiği olan sürekliliği gerçekleştiremezdi. Kültür bütünlüğünün havada kalması için dünyalı olmayan bir "dünya görüşü"nü bırakılması gerekiyordu. Onun yerine aydınlanmacı dünya görüşü getirildi. Böylece aklın süzgecinden geçmeyen hiçbir şey bu dünya görüşünün içine giremeyecekti. Cumhuriyet, sürekliliğin tinsel koşullarını getirmişti, ama özdeksel koşullarını getiremedi. İşte bizim bugünkü yakınlarımızın asıl kaynağı buradadır. Önce, özdeksel koşullardan neyi anlıyoruz, onu bilelim. Cumhuriyet'le kazanılan aydınlanmacı dünya görüşü akılcıdır, dedik, Ama bu akılcılıkta büyük bir eksiklik vardı. DENEY Deneye dayanmayan akılcılık sallantılı olmak zorundaydı. Deney de yasalarla yapılamazdı. "Homo Sapiens" (akıllı insan), "Homo Faber" (araç kullanan insan) olmadan yaratılamaz. Önce insanın araç yapması gerekiyordu. Daha doğrusu, ikisi birlikte olmalıydı. Kafa-el birliğinde birinden birini boşlamaya gelmez. Deney eksikliği kuşkusuz Cumhuriyet'le başlamamıştı. O oldum olası vardı. Cumhuriyet de üstesinden gelemedi. Kültürdeki bu özdeksel koşullar, toplumun özdeksel yapısından gelir. Kültürün özdeksel koşullarını hazırlayabilecek biçimde, toplumun özdeksel yapısını değiştiremediğimiz sürece hep bir ayağımız aksak yürüyeceğiz. Ancak, toplumun özdeksel yapısı kimin için değiştirilecek, sorusu gözardı edilemez. Toplumsal yapıyı kimin

için değiştireceksek, oluşturacağımız kültür de onun kültürü olacaktır. "Homo Faber", "Homo Sapiens"ler yaratmak için araç kullanmayacak, kendisi "Homo Sapiens" olacaktır. Bunun için de kullandığı araç kendinin olmalıdır.

Gelelim, zorunlu olmayan sürekliliğe. Gerçi, yukarıda, kültürde yaratıcılık, yeniden kazanılan süreklilik, derken bunu anlıyordum. Şimdi daha bir aydınlık getirmeyi deneyelim konumuza. Yapılıp edilmiş, olmuş bitmiş insan başarıları, ne herhangi bir bireyin, ne herhangi bir toplumun tekelindedir; ne de yitip gitmişlerdir tümüyle. Ashında, onlar yaratılırken bile, bir bireye, bir topluma tümüyle maledilemezler. Böyle olunca, hep toplum, başka bir çevrede, ya da kendi yurdunda daha önceleri başkalarının oluşturulmuş kültürlerle sahip çıkabilir. Hele kendi coğrafyasında daha önce yaratılan kültürlerle çok daha kolay sahip çıkabilir. Çünkü kendisi bugünkü yerine geldiğinde, ne orada bulunanları tümüyle kılıçtan geçirmiş, ne onların başarılarını tümüyle yok etmiştir. Tam tersine, yeni gelenler, eskilerle iç içe girmişler, kaynaşmışlardır. Bugünkü Anadolu halkı, gelenek görenekleri, hatta dilleri birbirine karışmış olan eski halkların kaynaşmasından doğmuştur. Hititler, Karyalar, Lidyalılar, Yunanlılar, Romalılar şimdi neredeler? Onların bıraktıkları uçup gitti mi? Ama, asıl sorun burada değildir. Eski Anadolu uygarlıklarından bize kalan kültürümüzün "ham" olan yanındır. Önemli olan, bu "ham olan"ı işlemek, yeniden yaratmaktır. İşte, bu "ham olan"ı işleyerek yeniden kurulan süreklilik, kültür bütünlüğüne vardırın gerçek, zorunlu olmayan sürekliliktir. Ne demeye gelir, sürekliliğin yeniden kurulması? Bir çelişki var gibi, bu yeniden başarılan süreklilik sözünde. Şimdiye dek bizden uzakta kalan nasıl şimdiye bağlayacağız? Ancak unutmamalı ki, yeniden kazanılan sürekliliğin bir yanı, "ham" yanı hazır. Böylece yeni başarılarımız bu "ham" olanı temel alacaktır. Bu temel üzerinde kurulacak yeni süreklilik, insanın üç boyutlu bir zamana kök salmasıyla olasıdır. İnsan zamanın yalnızca bir boyutuyla, örneğin "şimdi"siyle yetinemez. Geçmişe, onu araştırarak, gün ışığına çıkararak kök salar; geleceği, onu az çok belirleyen koşulları hazırlayarak bekler.

Varıdat

FERHAT DAĞLARI DELEDURSUN
SAZINI İNLETEDURSUN PİRSULTAN
KEREM YANA YANA KEREM'DİR
VARİDAT'SA BİR GERİLLA GÜNLÜĞÜ

Ahmet Telli

İnsan, hep, geçmiş ve gelecek boyutlarının kesiştiği şimdilerde yaşar. Ancak şimdinin geçmiş ve gelecekle bağı kurmak, insanı anda yaşatmaktan kurtarır; insana tarihsellik kazandırır. Şimdinin geçmişle bağı, hem şimdiden geçmişe, hem geçmişten şimdiye doğrudur. Bu yönlerden biri eksik olursa, bağ kopar, ya da kurulamaz. Bağı geçmişten şimdiye yönü, bizim kültürümüzün en talihsiz yanıdır. Yalnızca "ham" olanda kalmıştır bu yön. Öbür yöne, şimdiden geçmişe giden yöne gelince: özellikle Cumhuriyet'ten buyana, şimdi yaratılan geçmişin ardındayız. Kuşkusuz, birinci yöndeki eksiklik, tüm çabamıza karşın bu ikinci yönde yol almamızı engelliyor. Ama yine de bugün vardığımız yer için iyimser olmasak bile, karamsar olmamıza da hiçbir neden yoktur. Üstelik Cumhuriyet'ten buyana geçen elli yılı aşkın süre, şu anda bizim için, geçmişten şimdiye doğru olan yönü de oluşturuyor ki, o, hep eksikliğini duyduğumuz yöndür. Önemsemeyecek bir soluk değildir bu elli yıl.

Şimdinin gelecekle bağının kurulması ise, gelecekin beklenen olması demektir. Gelecek "beklenen" değil de, "şaşırtan" olursa, şimdi - gelecek bağı kurulmamış demektir. Ancak, şimdinin gelecekle bağı, fiziksel zamanın önüne geçilemeyeşinden ötürü tek yönlüdür: şimdiden geleceğe doğru. Bundandır, geleceğin büsbütün beklenen olamayacağı. Gerçi, zamanın önüne geçilemeyeceği gibi, zamandan geriye de gidilemez. Ancak, bundan, şimdinin geçmişle bağının da iki yönlü olamayacağı sonucu çıkarılamaz. Çünkü, şimdinin geçmişle bağı yalnızca fiziksel zaman boyutuyla sınırlı değildir.

İnsan başarılarının tümünden yok olup gitmediği, bir bölümüyle de olsa sonrakilere bırakıldığını söylemiştik. Bu "bırakılan"ın bizim için "ham" olduğunu ve yeni başarılarımıza temel oluşturduğunu da saptamış bulunuyoruz. Ancak bu temel, yalnızca bizim coğrafyamızda oluşturulmuş ve bize "ham" olarak bırakılmış olanlar demek değildir. Başka coğrafyalardaki başarılar da bizim "temel"imizin içine girebilir. Tıpkı, bizim coğrafyamızda yaratılanların başkalarının da temel alınması gibi. Önemli olan onları nasıl "bizim" yapabileceğimizdir. Neyi, nasıl, nereden alacağımızı, bilmemiz gerekir. Bu da yetmez. Yetseydi, Sabahattin Eyuboğlu ve arkadaşlarının başlattıkları akım gelişir, süreklilik kazanırdı. "Mavi Yolculuk"cular Anadolu uygarlıklarına sahip çıkmak istediler. Bu konuda önemli başarıları olmadıklarını da kimse söyleyemez. Ancak öteden beri süregelen derdimiz, özdeksel koşulların yoksunluğu onların da yakasını bırakmadı. Böylece özlediğimiz sürekliliğe kavuşamadık.

Kültürümüzün bir yanıyla hesaplaşma amacını güden bu yazıda şunu saptadım: Kültürümüzün aksayan yanı özdeksel koşulların hazırlanamayışından geliyor. Bu özdeksel koşullar da toplumun özdeksel yapısına bağlıdır. Sonuç: toplumun özdeksel yapısı, kültürün özdeksel koşullarını hazırlayacak biçimde değiştirilmedikçe, kültürümüzde aradığımız süreklilik gerçekleşmeyecektir.

Beyin Kanaması

*Kıskıvrak bir gülüşle
Hep yazların ve denizin
Terkisine bindirdiğim bozkır
Ve hep kırışık bir alımla
Dikilen karşıma*

*Öldürür beni her gün
Gürültüsü bu kentin
Ve dayanılmaz acılarla
Bu kentin yükünü
Övütür beynimdeki değirmen*

*Koca ovayı büze büze
Taşar patikalarımızdan
Geniş bulvarların kalabalığı
Ve hurdahaş umutlarla
Bir akşam dönüşü*

*Bir bardak ada çayı
Ey gözleri papatya
Ve kuşların göğsü
Özlemin dağlara çekilip
Sususu*

*Sarkar hevenklere bir yılan
Kıvrım kıvrım ve ipince
Soluğu bir kadın ki solgun
Bir ayın yorgunluğunu
Sırtlayıp götüren*

*İşte bir anda unutulun
Ve çarçabuk yiten
Görüntüler ve anılarla
Her gün vurulan
Bir balyoz beynime*

Yunus Koray K.

Faşizm Menekşe'de Kasan İzzettin Dinamo

Yetmiş yaşımın ağarmış saçları
Yeni serüvenlerle karşılaştı Menekşe'de,
Faşizm, o salt insan yiyecek canavar
Bir gün gelip buldu beni bu köşede.
Gecekonduyum bahçesinde

Bir kedilerim vardı tank,
Bir de balıkçı Hicri'nin otuz yıl önce diktiği
Göklere baş çekmiş mürver ağaçları.
Salt bunlardı bana dost olarak
o günlerden kalan,

İşçi sınıfımızın bir parçası olan halk,
Kalmıştı bize Menderes'le Demirel'den düşman.
İşte, böyle, benim gecekonduyum bahçesini de çiğnedi
Kanlı çizmeleri Hitler'in.

Bir tenek benzinle kebab oluşundan
bilmem kaç yıl sonra,

Benim kulübemin de yolunu bulmuştu sora sora.
Avusturya sınırındaki Brannau'dan yola çıkmış,
Münich birahanesinde kafayı çekmiş,
Sonra, insan kültürünün çiçek bahçelerini çiğneyerek
Yollanmıştı doğuya doğru
Yapmak üzere şöyle bir yakın doğu turu!

Biz, buraya otuz yıl önce gelip yerleştik.
Toprağı yıllarca kazdık, düzledik, eştik,
Daha önce şüirlerimde anlattığım gibi
Tarla farelerinin, yılanların, kaplumbağaların
Yurdu olan bu yere
kök salamadık bir türlü bizim toprağımızdır deyip
göğsümüzü gere gere.

Faşizm dediğin bir düşman zamanı
gözü pekti.

Ülkeye girmişti bir ucundan

Menekşe'ye de gelecekti.

Kurt komşusunu yemez derlerse de inanma,

Menekşe'de yetmiş ilk kurtlar

Bir gün ilk yuhayı bana çekti.

Bir ikinci üstüydü

Yirmi genç kurdun birden

Karşımda dişleri şimşek çaktı.

Birden, alınına düşmüş perçemiyle gördüm Hitler'i,
yolumun üzerinde,

Benden 'Heil Hitler' bekleyen bir sertlik vardı
gözlerinde.

Yanında Georing vardı, Göbbels vardı, Himmler
vardı,

Pek iyi göremedim daha kimler vardı.
Ancak, anladım ki hepsi, hepsi vardı onların
Kimler yüz milyon insanın ölümüne olmuşsa neden.
Oysa, bu katilleri nasıl da otuz yıl ölü sanmışım ben!

Menekşe, ufak, köyümsü bir yer,
Buranın insanları

Türkiye'nin dört bir yanından geldiler.

İlk gelenler yaşadılar, öldüler,

Rüzgârlı tepelere gömüldüler.

Evet, yetmiş yaşımın ağarmış saçları,

Balıkçı Hicri'nin diktiği çifte mürver ağaçları,

Daha çok içicilerini yolcu etti buranın.

Zavallılar, gittiler tutarak ellerinden

Ağır işin, şarabın, rakının, tütünün, afyonlu biranın.

Kanserden gitmeyenler dışında

Kadınlar görece uzun yaşadılar

Burdaki bir iki solcu aydına

Gerici Demokrat Parti kinisiyle dış bileyerek,

Beni tanıtılar çocuklarına deccal diyerek,

İşte, bu kadınların aylak çocukları,

Bir gün köye uluyarak döndüler.

İşçi yığınlarının arasında

arlan gibi kükreyeceklerine

Birer kurt gibi ulur-göründüler.

Ak saçları, yetmiş yaşımın ak saçları,

Bir de Hicri'nin diktiği mürver ağaçları,

Bakakaldılar şaşarak bu işe.

Sanki, haberliydi, sınıştı bütün Menekşe.

Ellerinde faşizmin ipleri, telleri, zincirleri

Genç kurtlar oldular çevremde küme

çullanmak üzere üstüme.

O yavru kurtlar değildi bunlar

Hani vaktiyle izci oymaklarında

Flamalarımıza resimlerini çizdiğimiziz

Dağda, taşta güvenle birlikte gezdiğimiziz.

Bu, yavru kurtların ilk eylemiydi bir yazar

öldürülecekti

İlk kez büyük bir düşmanın defteri dürülecekti.

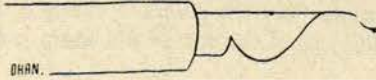
Teller, ağlar, zincirler, ondan sonra demiryolu

rayları

Geçirilecekti kurbannın üzerinden tren,

Savuşup gidecekti işini bitiren...

deneme
Karikatürün Dili
Ghannes Şaşkal

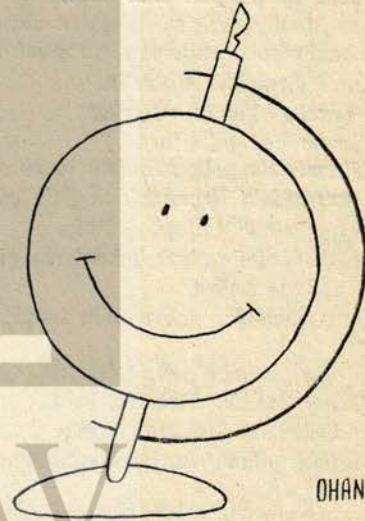

Eğilimi ne olursa olsun, hangi sanat anlayışına bağlı bulunursa bulunsun, her sanatçı, insanî - toplumsal gerçeği yansıtır. Onu ele alış biçimi ile ondan ayrı düşünülmemeyecek olan sunuş yöntemi, sanatçının eğilimini belirler. Bu noktalarda sanatçılar birbirlerinden ayrılırlar. Sanatın işlevi ve bu işlevi yerine getirmesi için gerekli olan koşullar açısından değişik kümeler oluştururlar. Ancak bu, şu gerçeği değiştirmez: Sanatta, sanatsal yaratışta *yansıtan* (sanatçı) ve *yansıtılan* (insanî - toplumsal gerçeklik) olmak üzere iki yan vardır. Her sanat yapıtı, bu iki yan'ın: yansıtılan'la yansıtılan'ın ilişkisinden doğar.

Yansıtan, yansıtılan'la kurduğu ilişkiyi, ilgi alanı olarak seçtiği türün yapıtaşlarıyla (yapıcı, component) dile getirir, açığa vurur (yansıtma eylemi). Bu yapıtaşları türden türe değişiklik gösterir. Sanatçılar, onları kullanarak (onlar aracılığı ile) yansıtmak istediklerini sunmaya, sanat alıcısının onu algılamasını sağlamaya çalışırlar. Bu eylemde, ulaşılmak istenen yerin yönlendiriciliğinde, türlerin kendine özgü yapıtaşlarının bir araya gelmesi, getirilmesi ile ortak niteliği "ileticilik" olan bir 'dizge' meydana gelir. Bu dizgeye, "sanatın dili" diyebiliriz. Buna göre her tür'ün dili, kendi özgül yapıtaşlarının yoğunlaşması ile oluşur. "Anlatımın dili" sözcüklerin, "sipemanın dili" görüntülerin, "müziğin dili" seslerin, "resimin dili" renk ve çizgilerin... bir türevidir. Çünkü anlatımın "özgül yapıtaşı" sözcükler, sinemanın görüntüler, resiminki renk ve çizgiler...dir. Onların yoğunlaşmasıyla da bu türlerin birbirlerinden ayrılmalarını sağlayan "diller" oluşur. Burada şunu eklemek gerekiyor: Bu "diller" birbirlerinden kalın çizgilerle, aşılmaz duvarlarla ayrılmış değildir. Her tür'ün "anlatım dili", salt kendi özgül yapıtaşlarından ibaret değildir. Diğer "anlatım dilleri"nin özgül yapıtaşlarından da yararlanır. Ancak belirleyici olan kendi özgül yapıtaşlarıdır. Bu nedenle bir anlatım dili ile yansıtılan diğer anlatım dili ile anlatmak olanaklıdır. Nedir ki bu durumda o anlatım dilinin biçimlediği türün alanından çıkıp, ikincisinin alanına girmiş oluruz.

Tüm bu söylenenlerden şunu çıkarsamak yanlış olmaz sanırım: Sanat dallarını, sanatsal türleri birbi-

rinden ayıran öge, dile getirilen - yansıtılan değil, yansıtımda kullanılan dildir. Bu yargının zıttı da doğrudur: Herhangi bir sanatsal etkinlik, ancak kendine özgü bir "anlatım dili"ne kavuştuğunda sanat içerisinde özgül bir dal (tür) durumuna gelebilir. Demek oluyor ki herhangi bir sanatsal etkinliği sanat içerisinde bir dal (tür), özgül bir alan olarak düşündüğümüzde, üstün biçimde de olsa, onun kendine özgü bir anlatım dilinin olduğunu yok kabul ediyoruz.

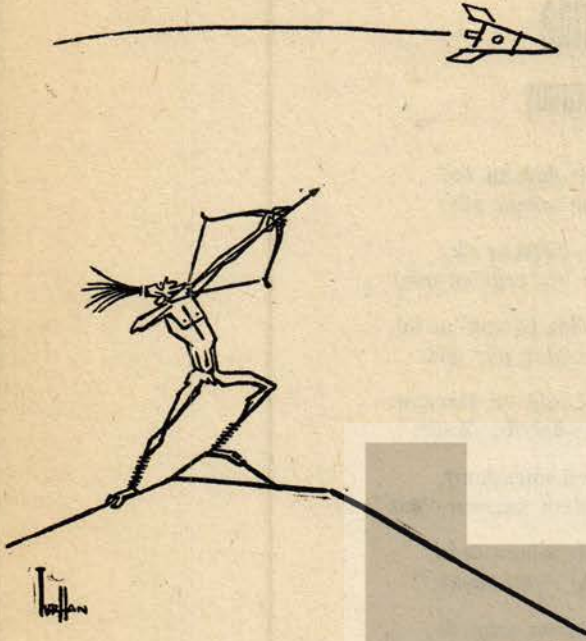
OHAN.

BİR SANAT DALI OLARAK KARİKATÜR VE DİLİ

Nerdeyse gündelik yaşamımıza karışmış olan karikatür bir sanat dalı mıdır? Yukarıdaki açıklamaların odağından yaklaşıldığında görülür ki, bu soru'nun bir diğer anlatımı da şudur: "Karikatürün kendine özgü bir dili var mıdır?"

Karikatürün sanat bağlamı içerisinde düşünülüp düşünülmemeyeceğini tartışmıyoruz. Karikatürün sanat bağlamı içerisinde düşünülmesi gerektiğini *önsel olarak* benimsemiş bulunuyoruz. Tartıştığımız şey, karikatürün bir sanat dalı olup olmadığı... Herhangi bir sanatsal etkinliği bir dal katınayükselten öge, kendine özgü bir dile sahip olması olduğuna göre, karikatürün böyle bir dilinin bulunup bulunmadığı... Üzerinde durduğumuz şey bu.

Günümüzde, karikatürün, en önemli insanî-toplumsal sorunları, kimi zaman tanılama (teşhis), çoğu

kez de arkalarında yatan -onları vareden- nedenlerle birlikte izleyicinin algularına sunabilmektedir. Bu işlemlerde başvurulan, kullanılan öğeler oldukça çoktur. Çizginin yanı sıra söz, grafik ve resim öğeleri... gibi. Bunlar arasında başat olan, yanında diğerleri birer tamamlayıcı, birer yan olanak olarak kalan öge hangisidir, diye sordüğümüzde, duraksamadan, "çizgi" diye karşılık verebiliriz sanırım. Karikatürü, zaman zaman grafiğin, resmin, anlatımın dillerinden yararlanılmasına karşın, onlardan ayıran yan da budur. Verilmek istenenin çizgiden değil de, alttaki sözlerden çıkan bir karikatürü yadırgamayan yoktur. Bu durumda söz, çizginin önüne geçmiş, belirleyici duruma gelerek çizgiyi gereksiz kılmıştır. Burada söz, çizgiyle geleni tamamlayan, daha da belirgin kılan bir öge, bir yardımcı olanak değildir. Doğrudan doğruya, belli bir olguyu aktaran bir "dil"dir. Bu gözlemden şu sonuç çıkar: Sanat bağlamı içerisine giren karikatür, gerçekliği dile getirmekte kendine özgü bir "anlatım dili" ne sahip olduğu için, bir daldır da. Karikatürün yapıtaşı ise çizgidir. Çizer, gerçekliği onunla yoğurarak sunar ve karikatür üretir.

Karikatürün kendini, çizginin başat olduğu bir "anlatım dili"nde bulduğunu, gelişimine yapacağımız kısa bir yaklaşımla da görebiliriz.

Karikatür, bir resimleme olarak başladı. Gücünü sözden alarak gelişmeye ve yaygınlaşmaya başladı. Birkaç aşama sonra resimleme, yerini çizgiyle anlatıma bıraktı. Ama çizgi başat öge durumuna gelemedi. Sözü belirleyiciliği kırılmadı. Gülmece, çizgiden değil sözden, sözcüklerin türlü anlamlarda kullanılabilirliğinden kaynaklanıyordu. Çizgi, söz için yardımcı öge olarak kullanılırken, söz, çizgi için vazgeçilmez kılınıyordu. Bunun sonucu olarak da sözler kaldırıldı-

ğında çizgi anlamsız kalıyor ama çizgi kaldırıldığında sözler hiçbir şey yitirmiyordu. Anlam çizgiden değil sözden çıkıyordu. Çizginin işlevi sözü açmaktı yalnızca. Karikatürü bir tür durumuna getirecek "anlatım dili"nin özgül yapıtaşının çizgi olduğu bir türlü görülmüyordu. Belki çizginin de bir "dili" olduğunun atlanmasından, görülememesinden ileri geliyordu bu. Ama karikatür, ya anlatım dilini geliştirecek, sanat türleri arasında yerini alacaktı ya da yok olup gidecekti.

Gelişim, karikatürün kendine özgü bir anlatım diline ulaşarak türler arasında yerini alması biçiminde oldu. Diğer öğeler yardımcı olanak, çizgi ise başat öge durumuna getirilerek gerçekleştirildi bu.

KARİKATÜRÜN DİLİ EVRENSELDİR

Karikatürün sanatsal dallar arasında çizginin başat (belirleyici) olduğu bir dile ulaşmakla yerini aldığını belirtmiştik. "Söz"ün ve "altyazı"nın giderek ortadan kalkması, karikatüre sözün belirleyici ya da açılmayıcı bir işleve sahip diğer türlerin yoksun buldukları bir nitelik kazandırmıştır. O da, üretildiği ülkenin dışındaki ülkelerde de anlaşılabilirlik için bir aktarıcıya (çevirmeye) gereksinim duymamasıdır. Gerçekten de karikatür, salt işlediği konular ve bu konuların işleniş yönünden değil, aynı zamanda dilinin özelliğinden ötürü de evrenselidir. "Altyazı" dan ya da "söz"den güç almadan, verilmek istenenin çizgilerle somutlaştırıldığı durumlarda, karikatür, tüm dünya halklarınınca anlaşılabilirlik kazanmaktadır. Bu yan, karikatüre, büyük bir önem kazandırmaktadır.

Çocuklarımız

*Her şeyi sormalarından bıkmayalım
Uçurtmalarını salıversinler bulutlara
Varsın bisikletlerini de kırsınlar
Biz ki geceleri onlara neler demedik*

*Sararmış başak tarlası oynaklığı
Gövermiş savaşımın amansız savaşçısı
Bizi acılara boğan gömüt taşları
Biz ki geceleri onlara neler besledik*

*Tomurcuklanmış deniz dalgası
Alına kurşun yiyen yiğidin başı*

*Ellerinden bir kez daha tutup
Götürebilir miyiz çocuk bahçesine
Ağlamadan geçebilir miyiz oyuncakçıların önün-*
den

Biz ki geceleri onlara neler vermedik

Gültekin Emre

Fuzulî'ye Kaside

Osman Numan Baranus

Onda yürekte var olur evreni olduran öz,
Tutulup koklanır ya gül öylesine somut söz.

Derinlerde yanan oddan alevce yükselir ah,
Bir bu ahı görmek bile büyük bir ergi ey göz!

Ey Timuroğlu! bak hele "Göz Göz Olmak"m ile,
Onun ulu bağrında da bütün yaralar göz göz.

Onda dile gelir vurgun, onda Leylâ ve Mecnun,
Onda üstün, onda düşkün, ana-babalı, öksüz.

Yangınlara varılırken "süz" sözü marıldanır,
Fuzulî denâi mi hemen bin anlam kazanır "süz".

Ünlü "Su Kasidesi"nde deryalar sunan ozan,
Gönül verenler derdiyle Kerbelâ denli susuz.

Var yatkın say karanlığa, balkırımı unut da,
Zaman bulur mu okuyup yazarsa gece-gündüz?

Beni benden alıp giden, yederken dellendiren,
Divan özüünde O'dur, halk özüünde Yunus.

Yanımda Deli Taha var, Dr. Taha Akmanlar,
Usumda delikanlılar vurulan güpegündüz.

Halkın gözleri önünde öldürülen genç kızlar,
Kahkahanın hesabı mı, ne gün güldü yüzünüz?

Deli Taha yaşlı, titrek, solugan, ama candan,
Fuzulî'yi Fuzulî'nin yurdunda arıyoruz.

Ne gezer... Yabannı kini vurunca buldozerle,
Abasız ozan kaldı mı sana bir de gömütsüz.

Beri yanda kıyacılar bol bol av buluyorlar,
Aç dersem ruhumuz onlar, ruhumuz, umudumuz,

Yıllar yılı sürdürülen bu öldürüm, bu kıırım
Ya tınmazlık yaratırsa, ya aymazlık, ya sus-pus?

Dürtülüp haydalansa da aldırılmaz olur gayrı
Sağrısın üzerinde hep nodul gören öküz.

Pompei'ydi apansızım lâvlar altında kalan,
Erzincan'dı bir gecede depremler olan dümdüz.

Ama Taksim, ama Nurhak, ama Üç Darağacı,
Kardeşin kardeşe hıncı, bu asil ölümümüz.

Deli Taha da katıldı kahrından ölenlere,
"Gâh Mecnun gâh ben devr ile nevbet beklerüz."

En sonunda Fuzulî'yi özünlerinde buldum,
Bir kez olsun bırakmadı beni ozanım yalnız.

Yurt-yuva özlemimde bir gam sezen büyük Ustam,
"Cennet içre de vardır azap, dedi, ey Baranus!"

ahmet say
iraklı yazar ve çevirmen
nusret merdan'ın sorularını
yanıtlıyor

Bu görüşme 1977 Kasım ayında yapılmıştır

NUSRET MERDAN — Sizinle Irak'ın El Aklam dergisi için bir görüşme yapmak istiyorum.

AHMET SAY — İlginize teşekkür ederim. Sizin kişiliğinizde ve El Aklam dergisi aracılığıyla Irak'ın tüm yazarlarını, sanatçıları selâmlarım. TÜRKİYE YAZILARI Dergisine gösterdiğiniz ilgi için de teşekkür ederim... Hangi konularda olacak görüşmemiz?

N. M. — Sanat-edebiyat konularını görüşeceğiz tabii. Çerçevesi geniş de olsa, bu konularda sizin görüşlerinizi almak istiyorum...

A. S. — Neden benim?

N. M. — Sizi bir yazar olarak tanıyoruz, biliyoruz. Ayrıca TÜRKİYE YAZILARI gibi yaygın bir kültür-edebiyat dergisinin yazı işleri sorumlusunuz. Bu konulara ilişkin bir dizi soru var kafamda... Ama önce sizi Irak'lı edebiyatseverlere tanıtalım. Bunu en iyi siz kendiniz yaparsınız. Kendinizi tanıtır mısınız bize?

A. S. — Kendimden bahsetmek hoş gelmiyor bana. Ama galiba bir görevle karşı karşıyayım! Öyle olsun: Çok kötü bir yazarım, çok kötü bir dergiciyim. Ceza Kanununun 142. maddesini tam 14 kez ihlâl ettim! 14 Kez

kovuşturma açıldı hakkımda. 12 Mart döneminde de müebbetten yargılandım.

N. M. — Öyküleriniz ve romancınız yüzünden mi yargılandınız?

A. S. — Hayır, siyasal yazıları yüzünden... Bakın anlatayım: Dergicilik bir hastalık bende. 1967 Yılından beri dergicilikle uğraşırım.

N. M. — Hangi dergilerdi onlar?

A. S. — 1967 Yılında, bağımsızlık ve demokrasi savaşının öncü yayın organlarından olan haftalık "TÜRK SOLU" dergisini çıkarttık arkadaşlarımla. Bu derginin kurucularından ve vazişleri müdürlerindendim. Sonra İŞÇİ - KÖYLÜ gazetesini çıkarttık. TÜRKİYE SOLU dergisinin de sahibiydim.

N. M. — TÜRKİYE YAZILARI demek dördüncü deneyiminiz oluyor.

A. S. — Evet.

N. M. — Yazar olarak da tanıtır mısınız kendinizi? Aldığınız ödüller nelerdi?

A. S. — "Komil'in Atı" adlı öykümle TRT ödülünü aldım ilkin. Sonra Sabahattin Ali ödülünü; "Görizli Mehmet Şerif Efendi" adlı öyküm Antal-

ya Festivalinde, "Kocakurt" adlı romanım da Milliyet Roman yarışmasında mansiyon kazandı... Ama hemen ekliyeyim ki, ödül kazanmış olmak, aslında bir yazarın değerini tanıtlamaz.

N. M. — Dört dergi çıkarttınız, ya da çıkartılmasına katkıda buldunuz. Dergicilik üzerine neler düşünüyorsunuz?

A. S. — Dergicilik, sanırım sadece Türkiye'de değil, devlet desteğinden yoksun bulunan tüm ülkelerde zor iş... Çünkü küçük bir sermaye ile girişiliyor dergiciliğe. Bu da daha başlangıçta dergiyi küçük kalmaya, ezilmeye mahkûm ediyor. Batı ülkelerindeki sanat-edebiyat dergilerinin serüveni, aslında Türkiye'deki dergilerden pek farklı değildir. İlk sayımızda bu konuya ilişkin bir örnek de vermiştik: Sartre. Les Temps Modernes'in açığını kendi cebinden kapatıyormuş. Yani, Sartre gibi ünlü bir yazarın lokomotifliğindeki bir dergi bile zarar ediyor, açık veriyor...

N. M. — Türkiye için, dergiciliğin başarılı olabilmesi için çözüm nedir?

A. S. — Demokratik bir kültür siyasası. Herşey buna bağlı.

N. M. — Peki, TÜRKİYE YAZILARI'nın da bu zor koşullar altında yayımını sürdüremeyeceği söz konusu mu?

A. S. — Hayır, TÜRKİYE YAZILARI için durum biraz değişik. TÜRKİYE YAZILARI'nın batacağını hiç sanmıyorum. Yalnız, bu ayrı bir konu, bunu sonra konuşalım. Nedenlerini anlatacağım...

N. M. — Dergiciliğe dönelim.

A. S. — Dönelim... Küçük bir sermaye ile girilen bir yayım devinimi, kitlelere pek ulaşamaz. Kitlelere ulaşmak için gerekli olan koşulların hiçbirini yerine getiremez. Bir kez, sayfa sayısını yüksek tutamaz, maliyetin yüksek olmamasına dikkat edildiğinden... İkincisi, yurt çapında geniş dağıtım olanaklarından yoksundur. Üçüncüsü, reklâm vs. gibi duyuru olanaklarını pek kullanamaz. Böyle olunca da, üç-beş bin edebiyatseverin ilgisini aşamaz. Sizin El Aklam dergisinin titrajı kaç?

N. M. — Kırk bin.

A. S. — Ama devlet desteğinde çıkan bir dergi, değil mi?

û. M. — Evet. Şimdi TÜRKİYE YAZILARI'ndan söz açabilir miyiz?

A. S. — Olur.

N. M. — Gördüğüm ve sezdiğim kadarıyla, TÜRKİYE YAZILARI, sanat edebiyat çevrelerinde ve Türkiye'nin tüm aydınlar katında ilgi görüyor. Bu bir başarıdır. Buna nasıl ulaştınız?

A. S. — Hiç düşünmeden söyleyeyim: Ortak çabayla, Hem yazı kurulunun ortak çabasıyla, hem de yazarlarımızın, okurlarımızın çabasıyla. Türkiye'de dergiler için öteden beri söylenen bir söz vardır: "Dergiyi tek kişi çıkartır ve yönetir". Ben buna inanmıyorum. Artık Türkiye'de ortak bir kavrayışla dergi çıkartmanın günü gelmiştir.

TÜRKİYE YAZILARI işte bu gerçeği tanıtladı. Yazı kurulu üyesi arkadaşlarımız Timuroğlu ve Gelencik'in katkıları, belki de derginin sahibi olarak benden fazladır.

N. M. — Yani "üçlü bir yönetim" mi var dergide?

A. S. — Üçlü, beşli, onlu, yüzlü, binli yönetim...

N. M. — O nasıl oluyor?

A. S. — TÜRKİYE YAZILARI'nın yayım ilkelerinden biri de, dergiyi okurların ve yazarların yönlendirmesidir. Dergi henüz yayıma başlamadan, okurların derginin içeriğini yönlendirebilmesi için geniş bir soruşturma hazırladık, bunu uyguladık. Gelen yanıtlar derginin yayım programını etkiledi. Hatta diyebilirim ki, büyük ölçüde biçimlendirdi, 5300 edebiyatsevere anket formu gönderdik dergi çıkmadan. Bu kişilerin isteklerini sorduk, yokladık... Şimdi, sekizinci sayımızdayız, yeni bir anket daha yapıyoruz. Ama bu anket sadece dergi okurlarını kapsıyor. Okurlarımızın ne tür yazılara, hangi yazarlara istek duyduğunu, neler gereksediğini, derginin gelişmesi için ne gibi önerileri olduğunu saptayabileceğiz.

N. M. — Soruşturma yoluyla gerçekleştirdiğiniz bu ilişki, dergi yönetimiyle okurların bütünleşmesini getirecek mi?

A. S. — Bütünleşmenin adımları. Ama biz anket vb. gibi yöntemlerle yetinmiyoruz.

N. M. — Başka tasarılarımız da mı var?

A. S. Tasarı değil; yeni uygulamalar...

N. M. — Ne gibi?

A. S. — Hemen her il ve ilçede, dergiyi yönlendirecek "temsilcilik"ler kuruyoruz. Bu sayede, yaygın bir biçimde, Türkiye'nin kültür birikimini dergiye aktarmak olanağını araştırıyoruz.

N. M. — Temsilcilerin görevleri neler olacak?

A. S. — Yurdun en uzak köşesindeki genç yeteneklerin basılmaya değer ürünlerini dergiye yollayacak temsilcilerimiz. O yöredeki, TÜRKİYE YAZILARI ile ilgili eleştiri ve önerileri de iletecekler. Kültür - sanat devinimlerini bildirecekler. Önemli bir nokta daha var : Sınırlı dağıtım olanaklarından şikâyet ediyorduk hep... Temsilcilerimiz, buldukları yörede, kitabevleriyle anlaşarak ve abone

kaydederek dergi dağıtımına katkıda bulunacaklar...

N. M. — Şimdi lütfen TÜRKİYE YAZILARI'nın yayım programına ve buna ilişkin ilkelere gelelim...

A. S. — Önce size, dergimizin yayım programını biçimlendiren dış koşulları anlatayım: TÜRKİYE YAZILARI ileri insanlıktan yana bir dergidir. Biliyorum, bu çok soyut bir söz. Bütün Türkiye'de "ileri" kabul edilecek belki yüz ayrı çevre var, gurup var. Gerçekten hepsi de ileri. Hepsinde değişimden yana. Her birinin teorik - ideolojik, stratejik, taktik vargıları bulunuyor. Böyle bir ortamda biz neyiz? Bir kültür - edebiyat dergisi olarak ne yapabiliriz? Soru budur. Demokratik bir kültür siyasası açısından yayım programımızı hazırlarken, hep bu soruyu düşündük. Yerimiz ne olmalıdır? Bakın açıklayayım, yerimiz şudur: Biz, Türkiye'deki ileri grupların hiç birini ötekinden ayırdetmiyoruz. Çünkü biz, siyasal konularda ahkâm kesmiyoruz. Biz sadece bir kültür - edebiyat dergisiyiz. Çalışma alanımızı, sınırlarımızı biliyoruz. Bu bir. İkincisi, tüm gurup ve çevrelerin itirazsız kabul edeceği temel ilkelere yola çıktık: Kültür alanında, feodal, yarı feodal kavrayış ile, emperyalist batının yoz kültür anlayışı olan kozmopolitizm karşıyız. Temel düşmanımız bunlar.

N. M. — Buna karşılık ne öneriyorsunuz?

A. S. — Demokratik bir kültür siyasası açısından, Türkiye'nin tüm kültür birikimini yansıtmaya katkıda bulunmak... Bunu öneriyoruz. Şimdi, düşünelim: Demokratik bir kültür siyasası açısından yayım programı düzenleyen bir dergiye hangi devrimci gurup karşı çıkabilir? Neden çıksınlar? Bu tutumumuzla biz birleştireciyiz. Toparlayıcıyız. Hem de uygulamada yapıyoruz bunu. Belki sadece kültür alanında yapıyoruz, ama olsun, Türkiye'nin ileri birikimini, ezilen sınıf ve tabakalarını kültür alanında yansıtmaya çabalamak da önemli sayılmalıdır.

N. M. — Peki, bu ilkeleriniz, somut planda nasıl bir görünüm kazanıyor?

A. S. — Dergide mi?

N. M. — Evet TÜRKİYE YAZILARI'nda?

A. S. — Somut olarak yapılagelen şu: Derginin tümüyle yerli, özgün (orijinal) olmasında diretiyoruz. Zorunlu olmadıkça, çeviri yayımlamıyoruz. Biz Türkiye'nin özgün sesini yansıtmak istiyoruz. Özellikle batıdan aktarmacacılık bize göre değil. Zaten Türkiye'nin entellektüel düzeyi batı aktarmacacılığını aştı. Modern batı edebiyatı bizce kısır. Alalım Fransa'yı... Sartre, Camus, Malraux kuşağından sonra, yeni kuşaklardan çevirecek ne var? Kimler var? Bunalm edebiyatı falan derken, iyice bunaldı Fransızlar. Kısırlaştılar. Şimdi biz, günümüz Fransız edebiyatından bir ozanın şiirlerini çevirecek olsak, ne elde ederiz? Oysa, Türkiye'de su yüzüne çıkmayı hakeden yüzlerce yeni yetenek var. Onların hakkını yiyemeyiz.

N. M. — Ama, dünyaya gözünüzü kapamış olmuyor musunuz?

A. S. — Batıya gözünüzü kapamayı hangi ölçüde gerekli, hangi ölçüde gereksiz olduğunu siz Iraklılar iyi bilirsiniz, sayın Merdan. Eksik olsun emperyalist batının geri kalmış ülkelere ihraç etmekte olduğu yoz kültür!

N. M. — Teşekkür ederim. Bu noktanın aydınlanması çok yerinde oldu.

A. S. — Ancak, dünyaya sırtımızı dönmek gibi yanlış bir tutum içinde olmadığımızı da belirtmeliyim. Çağımızda, ileri insanlık adına ne varsa, tümüne açığız. Tümüyle dostuz, yakınız. Halkları, halkların kültürlerini ayırdetmiyoruz. Şu aşağıdır, bu yukarıdır falan demiyoruz. Tüm halklar bizim için saygıdeğer. Kültürleri açısından da aynı duygular içindeyiz.

N. M. — Ortadoğu için, Ortadoğu halkları için ne düşünüyorsunuz?

A. S. — Bu çok önemli bir konu! İyi ki değindiniz!... Bakınız, biz de bir Ortadoğu ülkesiyiz. Kültürlerimiz iç içe. Tarih içinde bu böyle gelmiş. Bizim Arap ve Fars kültürleriyle yakınlığımız açık birşey. İnkâr edilmez bir tarihsel olgu bu. Doğaldır ki, Ortadoğu ülkelerinin kültürlerine daha çok ilgi duyuyoruz. Halklar arası kültür alışverişinde bi-

zi en çok ilgilendiren Ortadoğu ve Balkan ülkeleri. Dergi olarak bu noktayı hiç bir zaman gözden irak tutmadık. İkimizin şu karşılıklı görüşmesi de bu yakınlığın bir tanıtı sayılmaz mı? Neden siz bir TÜRKİYE YAZILARI ilgilisiyle görüşme yapmak istediniz ve neden ben bu görüşmeyi severek kabul ettim? Ama sözgelisi bir Şikageli gelse, bir bilmem Plymutlu gelse, düşünürdüm. Şöyle düşünürdüm: Acaba adamın kötü bir niyeti mi var?

N. M. — Haklısınız...

A. S. — Tarih bizlere neler öğretti, değil mi? İngilizlerden biz ne gördük, siz ne gördünüz? Biz Çanakka- le'yi gördük, siz de yıllar yılı sömürüyü... İşte Irak kültürü, Irak edebiyatı konusuna ben bu açıdan

bakıyorum. Sizin Abdel Vahap el-Beyati adında büyük bir şairiniz var. Şiirlerinden bazılarını okudum. Gerçekten büyük şair. Ama, Irak kültürüyle olan ilişkimiz, çağdaş Irak kültürüne olan yakınlığımız bununla kalmamalı.

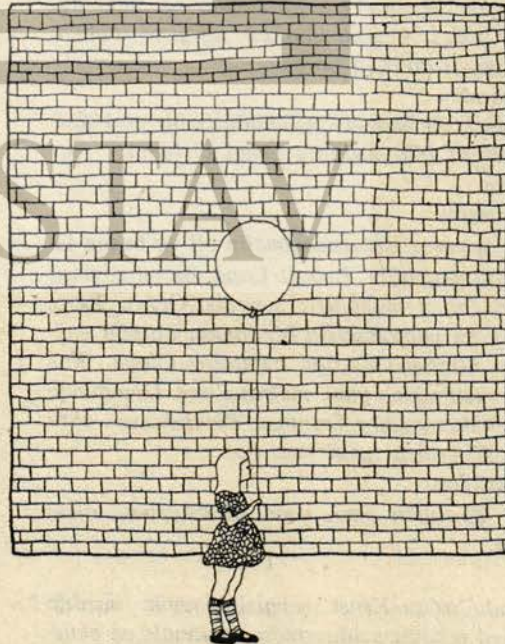
N. M. — Türkiye - Irak dostluğunun kültür alanındaki yakınlaşmasının geliştirilmesi gereğine inanıyorum.

A. S. — İçtenlikle söylüyorum, ben de aynı kanıdayım.

N. M. — Bu görüşme için size teşekkür ederim.

A. S. — Ben de size teşekkür ederim, sayın Merdan. Iraklı sanat adamlarına selâm ve yakınlık duygularımızı iletiniz lütfen...

mehmet sönmez NEFTİ

MEHMET SÖNMEZ'İN ÇİZDİKLERİNDEN DERLEDİĞİ İLK ALBUMU

may yayınları

Genel Dağıtım : CEM-MAY, Cağaloğlu - İSTANBUL

Okuma Sayrılıkları

Ali Cengizkan

Ve ben böyle sevişirsem çağlarla; yoldaşlar, bağış-
layın beni, doğurtmak istiyorum geleceği.

I

Odesa nasıl bombalandıysa, kurtlanmıştı etleri Po-
temkinin. Çarlık, Devlet Haç İdaresinin yan kuruluşu.
Oysa kilise kuleleri ne kadar yüksek. Sarayın merdi-
venlerinde bir çocuk arabası, yuvarlanırken, işte
tam o anda, dünyanın dağılan tekerleri ve bir kadının
gözleri.

Tıkandım sandım.

İlk kalkışma ve Kanlı Pazar. Din yani, afyonu bile
kokutan. (Ki balık baştan kokar, başı çekense papaz-
lar.) Oysa Petrograd saraylar kenti; bir sabah Puti-
lov fabrikasının işçileri, yani proletarya bir sabah,
baharı getirdiğinde Kışık Saraya,

Tıkandım sandım.

Sonra Nikolalar büyüdü çarlardan maada, Çeliğe Su
Verenler, demiryolları ağ gibi sarsın diye memleke-
ti, ve Konstantinler Günler ve Gecelerde savursunlar,
bir radyo istasyonu ve Moskova beslemeye çalışır-
ken kenti, kıvrılıp da yatılmışken buzdan sokaklara,
rahat bir uykuda gibi,

Tıkandım sandım.

Günde binlerce ölüyle. Leningrad, donmuş bir ırmak.

II

Cumhuriyetçiler her yerde aynı demek ki, silah da-
ğıtmamışlar halka; kurtlar ulurken, ay yuvarlakken,
bir çukura yuvarlanırken Lorca

Tıkandım sandım

Ama açık bıraktığı balkondan Endülüslü bir portakal,
portakal kokusu gibi Enternasyonal birlikler; ver
elini İspanya.

Tıkandım sandım.

Havada bir mavzer Enternasyonalin eli ve bazen in-
san tabuta sığmayabilir. Robert Capa, bütün zaman-
ların en iyi savaş muhabiri; sevgilisi Gerda Taro,
yirmi yaşındaki pantolonuyla bir tankın altında ezil-
di. Tam da, Almanya ve tüm kapitalist dünya Fas
ve Cezayir üstünden, yani malraux'nun Umudunda
bir yangın makinasyonu İspanya. Picasso'nun gözü
dönmüş atı Guernica, yani tam da

Tıkandım sandım.

Ve Sivaslı öğretmen Şazi, boğa güreşlerinde alkış
beklemeden.

III

1902 Doğumlardan Ernst, sevgisini henüz sardığı
Annayı, nasıl o hava saldırısında, makinalı ve obüs-
ler altında, birkaç giysi şabakası,

Tıkandım sandım.

Kitapları. 1962 Doğumluları yaktırdı. Hitler, sonra
insanları da, kendi elleriyle (Önce daktilo, brüllör ve

bisiklet yapardı Krupp ve Thyssen, sonra uçak ve
tank.) Yani kendi elleriyle Hitler, Marksı ve Lenini
sevmedi bir daha,
Tıkandım sandım.

Düz çatı yapmalarını yasakladı mimarlarına, çünkü
Kudüs anımsanabilir, Yahudi anayurdu, Marks da
Yahudi. Yaşa Büyük Önder! (Bir kere başkasının
elindeyse ipler, kişi kendi ipini de kaçırabilir.) Olgun-
laşsın diye sürükledi milliyetini, gaz odası ve jirin-
lara

Tıkandım sandım.

Bir mezarlıktı Almanya, servileri Brecht ve Böll.

IV

Piring tarlasında yakalanmış Viengkong, elleri arka-
dan bağlı, şakağında tabanca. Fotoğrafta, insanlığa
karşı yakalanansa satılık bir Amerikan subayı; tam
da, patladı patlayacak elindeki tabanca

Tıkandım sandım.

Badistler ise yaramadı değil. Ama en iyi şiirini yaz-
dı Ho Amca : Herkes yanmalı.

Tıkandım sandım.

Havada cesurdular napalm kullanacak kadar, Mai
Lai'de öldürdükleriye kadınlar ve çocuklar. Ku bir
tutsak değildi, insandı; emperyalizmin tırnakları
baldırlarında. Birgün Enternasyonal, gözleri öylesi-
ne uzak ve çekik, ve öylesine yakın, kopardığında
parmaklarını ırk düşmanının

Tıkandım sandım.

Şimdi Vietnam masallarında kerhane işletir bir Çıl-
gım Yenge.

V

Menderes ve bir lastik tüccarı. Lastik, hammaddesi
Menderesin. Çünkü uzadıkça uzar Vatan Cephesi ve
gasteler naylon, Koredeyse petrol var. Fehmi Çok
çok uluslu şirketlerin temsilcisi, yani beyler ve onla-
rın sadık bekçisi faşizmin ayaklarında feodal bir
postal

Tıkandım

Başındaysa fotr var. Şoven işçi sendikaları yani.
Yani ciklet Amerikadan geldi; Rusya, ağızdaki sakız.
Tıkandım sandım.

«İlk hedefiniz dernek, sendika ve partilerdir, geri!»
Raf raf ciltlerin beynimize devrilmesi ve emniyette
milliyetin ikinci cephesi. Sonra hızla giden bir dol-
muşta, yağmur yağarken, transistörlüde durdu Ma-
hir elleri. Ve daha dağlarımız vardı çıkılacak, «tek
tek yanın ateşler» kadar sıcak

Tıkandım sandım.

Şimdi bir nişangâhtayız, sürücüsü biz. Ve artık tak-
simetre kullanılmıyor Ankarada, düşenleri saymak
olanaksız (Ne fatiha, ne de şiir. Her yerde ve her
zaman, topluca savaşılıp, canlarına okunmadıkça...)

Tıkandım sandım,

Oysa

Okudukça açıldım.

Nazlı Eray'ın Bir Öyküsü Sahipsiz İnsan

Önyazı :

Sevgili okurum; sen düzenli, biçimli, iyi kurulmuş, temeli sıkı; savruk olmayan, seni sevindirecek bir öykü okumak istiyorsan, okuma. geç bu öykümü.

Çünkü bu öyküm düzensiz bir öykü. Şu arada aynı benim içim gibi... Başka türlü yazamadım. İçimden böyle geldi. Yazmayı da çok istedim. Bak sana anlatıyorum herşeyi açık açık. Kimbilir kimsin? Sana yazarken rahatım ama.

Çok uzun bir yolculuktan yeni dönmüştüm. Yaşamım karışmıştı, toparlanamıyordum bir türlü.

Okyanusları, koca kıtaları aşip, içim özlem dolu gelmiştim. Pasifik okyanusunun oradan geçerken, bir ufak noktadan bir başka ufak noktaya giderken haritanın üstünde; mesafeler öylesine uzaktı ki... İşte ruhum korkuyordu arada bunu düşündükçe. On saat, dokuz saat dev uçakların içinde uçup duruyordum. Özlem cayır cayır yanıyordu içimde, anlarsın ya.

Geldim bir de baktım ki bazı şeyler bitmiş. Bunları yazamıyorum. Anlıyorsun ya?

Üstelik evim kirliydi, dağınıktı; her yan kurum, toz olmuştu. Eski, sevdiğim eşyalarımı görünce bir sürü şey anımsıyordum. Ama dediğim gibi hepsi kirlenmiş, tozlanmış, eskimişti...

Bir su borusu da patlamıştı evde. Büyük anam hastaneye kaldırılmıştı, sürgüsüne koyu renk bir çiş yapıp duruyordu.

Sokaklarda şakır şakır insanlar öldürülüyordu. İçime taş gibi bir şey oturmuştu.

Eski kocam hastaymış karaciğerinden. Eve zorla gelip birşeyler söylemeye, kendi cehennemini anlatmaya çalışıyordu bana. Oysa aradan çok zaman geçmişti. Benim gerçeklerim değişmişti.

Derken aramızda olaylar çıkıyordu, karakoldan bıyıklı polis geliyordu.

Konu komşu kapı ardından dinliyordlardı.

Okurum, işte ben evime gelmiştim.

Kanat takıp gelmiş gibi yorgundum. Sinirden geçirip duruyordum. Aynaya bakıyordum, tam ağlamak istiyordum, tutup sırtlan gibi gülmeye başlıyordum.

Bana birşeyler olmuştu...

O yüzden öyküde bir düzen yok. Zaten nasıl olsun? Olsa ben şaşarım.

Ama içimden geldiğince yazdım. Uzakdoğunun tozlu sokakları, dilini anlamadığım havalimanları hep aklımda. Şöyle arada kafamın içinde uçuşup gidiyorlar.

Anla beni. Çok içtenim. İstersen oku.

İşte senin için yeniden başlık atıyorum.

SAHİPSİZ İNSAN

Ardıma baktım. Sağıma baktım, soluma baktım. Bana sahip çıkan birisi vardı. Göremedim onu.

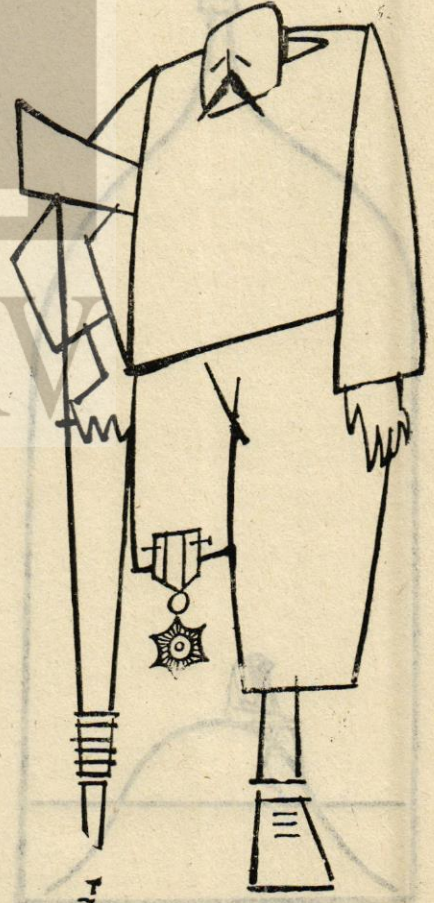
Yolun karşı yanına geçip gitmiş olacak.

Şöyle bir ağacın ardına çekildim. Güçlenmeğe başladım. Gittikçe güçleniyordum, güçlendikçe güçleniyordum. Dimdik oldu omuzlarım. Öyle

bir sıkı basıyordum ki yere, uzaktan gelen bir atın ayak sesleri gibi duyuluyordu ayakseslerim. Boş sokakta yaman yankılar çıkartıyordu.

Gülüydüm kendi kendime. Hey anam, sırtlan gibi gülüyordum. Eş geçiriyordum. B vitaminli çiş gibi kokuyordu içimden çıkan nefes.

Bağrıma güçlü bir taş oturmuştu. Değirmen taşı gibi birşeydi bu. İşte bu taş çok güçlü yapıyordu beni. Gülerken koyu renk dişlerim görünüyordu. Nallanmış gibiydi ayaklarım.

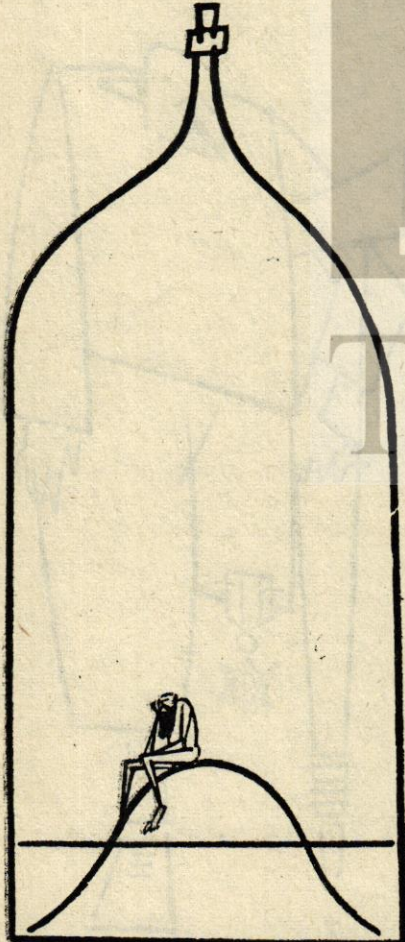
Birazını yalan söylüyorum. O içimdeki değirmen taşının altında acı birşeyler kıvıltı kıvıltı oynuyor, solucan gibi. Ben bastırıyorum onları.

Anlıyorsun ya? Bilmem ki tam anlatabiliyormuyum? Ben içimde duyduğum için bunları, sanki yazarken anlatabiliyormuşum gibi geliyor.

Hani o demin dediğim biten işi anlıyorsun ya? O çok kötü ediyor beni. Allahkahretsin. Ne yapılır ki, bilemiyorum.

Koştum da çocukluğumu geçirdiğim yerlere gittim. Vardım, Kasımpaşa sırtlarına gittim. Oralarda da değişmiş, canım sıkıldı. Çeşmemeydanının oraya oturdum. Kasımpaşanın kendine özgü kokusu zom diye geldi, doldurdu burnumu, ciğerlerimi.

Zaman da sabaha karşı. Gün yeni ağarıyor. Ben zamanı da ayarlamamışım. Zaten kolumdaki saat,

her yarım saatte bir duruyor. İyice eskidi. Ama bağlanmışım ona bir ke- re, çıkaramıyorum kolumdan.

Birden bir hışırtı duydum ardından. Döndüm baktım. Adamın biri dikilmiş, bana bakıyordu.

Kasımpaşa'dan; yirmi yıl önce-sinden, ilkokuldan filan bir tanıdık mı diye bakıyorum, bir Recep vardı sınıfta. Çeşmemeydanlıydı. Çok bıçkın çocuktuk. Acaba o mu ki diye bak-tım. Değil. O da değil.

Kafama bir fikir geldi. Ne de olsa umut işte. Acaba benimki haberi mi yolladı ardından. Nasılım fi-lan diye sormak için... diye düşün-ürüm.

Böyle adam pek yollamaz. Bu adam bir garip adam.

Adam konuştu, 'Sen kimsin, bu saatte burada ne arıyorsun?' dedi.

Umutlarım suya düştü.

'Ben sahipsiz insanım. Çocukluğum buralarda geçti. Özellikle Çeşmemeydanını çok severim. İçim açılır burada. İşte onun için kalktım da geldim buraya. Ama zamansız gelmişim besbelli. Bugünlerde kafam et-gil. Özel nedenler var. Neyse, zamansız gelmişim. Gökteki yıldızlar parlıyorlar henüz,' dedim.

Adama bakıyorum. Üstü başı kirli. Yüzü yorgun, gözleri içine çökmüş. Elbisesinde koyu pas renkli lekeler var. Üstelik biraz da korkuyordu bu adam.

'Sen kimsin, abi? dedim.

Adam şöyle bir uzaklara baktı. Ufku geniş bir adam gibi baktı. An-larım...

'Ben Kasımpaşa canavarıyım,' dedi.

Duymamıştım bu ismi. Yurtdışın-dan yeni gelmiştim.

'Tanyamadım,' dedim.

'Gazete okumuyormusun—' dedi, Kasımpaşa canavarı.

Alınmış gibiydi.

'Bu günlerde pek okumuyorum,' dedim. Utanmıştım bilgisizliğimden.

'Gazetelerde adınız mı çıktı?' de-dim.

'Pek tabii gazetelerde adım çık-tı,' dedi Kasımpaşa canavarı.

Ne yaparsınız?' diye sordum.

'Ben mi? Öldürürüm. Bir iki ki-şiyi öldürürüm,' dedi.

İlgilenmiştim.

O anlatıyordu. Bir cigara yak-mıştı. Parmakları sapsarıydı. Tır-naklarının içi kahverengiydi. Ne a-ldı mı be!

...'Ben de sahipsiz insanım,' dedi. Biraz durdu, düşündü.

'Üvey ana elinde büyümüşüm zaten. Karım kaçtı...' dedi. 'Yani de-mincek senin de demek istediğini anladım. Gazeteler yazdı beni. Bu günlerde çok kişi ölüyor. Çatışmalar-da filan, ama benimkisi böyle değil. Ben başka türlü çalışıyorum. Yani benim türüm başka,' dedi Kasımpaşa canavarı.

Bu ne tuhaf şeydi. Korku duymu-yordum bu Kasımpaşa canavarını dinlerken. Onun içi doluydu besbelli. Anlatmak istiyordu.

Ben de bazı şeyleri düşündükçe, içimdeki değirmen taşına bir bıçak saplanıyordu sanki. Değirmen taşı peynir gibi oluyordu o an. Şaşıryor-dum ben bu işe işte. Acımı anlatı-yorum sana, okurum.

İleriye bakacak bir şey bulamı-yordum bir türlü. Büyükanam başka bir kentte, bir hastahane yatağında yatıyordu. Azıcık fosilleşmişti. Gözle-ri herşeyi görüyordu.

Upuzun geziden yeni dönmüştüm. Pasifiği aşan koca jumbo uçakların içinde, on saat, onbir saat sürekli uç-mam. Ben uçarken, günler saatler de-ğişmişti. Özlem doluydu içim. Dayanılmaz bir özlem. Yazamıyorum işte bunları...

İleriye bakacak bir şeyim yoktu. Önümde Okmeydanı uzanıyordu. O-raya bile bakmıyordum.

Yorulmuşum çok. Hep uçak mo-törlerinin sesini duyuyordum kula-

ğında. Özlemim kursağıma takılmıştı. Anlarsın işte...

Neyse, şöyle bir Kasımpaşa sırtlarına baktım.

Kasımpaşa canavarı kulağımı kaşıyordu.

'Ekzama var kulağımın içinde,' dedi.

'Zaten herşey de gelir beni bulur,' dedi.

'Bir pomat sürseniz geçer,' dedim.

'Boşver,' dedi, Kasımpaşa canavarı.

Adımı merak ettim. Sordum.

'Adın ne senin, abi?' dedim.

Şöyle bir düşündü. Sanki azıcık tedirgin olmuştu.

'İşte, Kasımpaşa canavarı benim adım,' dedi.

'Yok canım, öyle demeyin. Asıl adınızı söyleyin. Kasımpaşa canavarı pek iyi bir ad değil, dedim.

'Bilmem ki söylesem mi adımı. Biliyorsun, kimse bilmiyor Gazetelerde filan adım çıkmadı. Kim olduğumu, neyin nesi olduğumu bilen yok. "Kasımpaşa canavarı" dediler. Benimsedim bu adı. Anlıyorsun ya, yerel bir canavarım. İşim gücüm Kasımpaşadadır benim. Neye benzediğimi de bilen yok. Sevişen çiftleri gözleyip; adamı öldürüp, kadının ırzına geçiyorum. Sonra onu da öldürüyorum işte,' dedi. 'Başka ne yapabilirim?' dedi.

Düşündüm. Sonunda kadını da öldürmekten başka yapacak bir şey ktu belki de. Kafam karışmıştı. Canım sıkılmıştı.

'Niye öldürüyorsun ki?' dedim.

'Ne yapayım. Tutamıyorum kendimi,' dedi. Küçük parmağı ile kulağının içini karıştırıp duruyordu.

'Şimdi, her hangi bir gazeteyi alırsan, görürsün benden sözettiğini. Anlatıp duruyorlar yaptıklarımı. Ama bu günlerde benimle ilgili haberler biraz tavsadı. Çok öğrenci öldürülüyor. Zaten sokaklar kan içinde. Benim yaptığım yetersiz kalıyor,' dedi.

Düşündü bir an da, ekleyiverdi.

'Adım Azmi,' dedi. 'Rahmetli anam koymuş. Ben doğmuşum, lohusa hummasından gitmiş,' dedi.

Güvenmişti bana. Ben de adımı söyledim ona.

'Ben çok sahipsizim, güzel kardeşim,' dedi Azmi. Sesi acılıydı. Ut sesi gibi dolu dolu çıkıyordu. Çeşmemeydanının orta yerinde. Kulağı ekzamalı, bu anasız herif de acı geçiyordu. Adam öldürüyordu. Birşeyler yapıyordu.

Aynen ut sesi gibiydi sesi,

Ahındırmak da istemiyorum. Öldürmek ince konu.

Oralı olmadı.

'Herkes öldürüyor,' dedi. 'Ben plansız çalışıyorum. Yani biraz planlı, ama tam planlı değil. Senin bildiklerin gibi değil pek... Gece vakti dolanıp duruyorum buralarda. Sevişen, yanyana oturan bir çift görünce kanım kaynıyor nah içimde. Sonrasını anlarsın...' dedi.

Kulağımı kaşıyıp ufuklara bakıyordu.

'İşte bugünlerde başka olaylar baskın çıktı, benimkiler gölgede kaldı,' dedi.

Anlaşılan izliyordu gazeteleri.

Gün ağarmıştı. Azmi'ye bir tedirginlik geldi. Çişi gelmiş gibi dolanıp duruyordu.

'Ben gideyim. Gündüz dolaşmam pek. Kılık kıyafetim iyi değil. Bir gören olursa ayıp olur. Gece gene gelirim,' dedi.

Elini sıktım. Azmi'den çok ağır bir koku geliyordu.

Giderken ardına baktı son bir kez.

'Gazeteleri oku,' dedi.

'Olur Azmi,' dedim.

Birden tutamadım kendimi, seldim ardından,

Artık öldürme be Azmi, dedim.

'Ben bir iki kişiyi öldürmüşüm ne olacak... Sen de çocuk gibisin,' dedi.

Uzaklaştı gitti.

Çeşmemeydanının orada biraz daha oturdum. Sonra kalktım. Üşümüşüm, ayaklarım uyuşmuş.

Çocukluğumun geçtiği yerlerde biraz dolaştım.

Bu Azmi akmaşa ne yapacaktı, kimbilir? Onu düşündüm.

Köşebaşından bir gazete aldım. Biliyordum içindekileri, Azmi anlatmıştı. Katladım, cebime koydum.

Düşümde peynir gibi değirmen taşımla, Okmeydanı taraflarına gittim, kayboldum.

Nazlı Eray

28 Ocak 1977

Saçı sakalı birbirine karışmıştı, herhalde gece açıkta uyuyordu. Belki de gece dolanıyordu çevrede, gündüz bir yerde uyuyordu.

'İçin nasıl kaldırıyor adam öldürmeyi, Azmi?' dedim.

Akşam Sesleri

İ. Mert Başat

1.

çocuk,
Zeliha mıydı adın, Zeynep mi, Yıldız mı,
beş yaşın ilk aşkı
anımsar mısın,
mahfelde satranca oturmuşken babalarımız
her akşam
ne çok koşardım seni öpmek için
ve bir kez olsun tutamadım, öpemedim
hep son anda kolumdan yakalayan
o sarsak, on üçlük kız yüzünden
ama inan, seni öpmeğe koşarkenki tadı
o her kezindeki doyumsuz tadı
hiç unutmadım

3.

ışıklar söniyor birer birer
camlardan taşmalı pencerelerden
kenti teslim almalı
dolaşıp öpmeli çocukları teker teker
solgun ve terli yanaklarından

8.

çoban akşamı
sesler kesildi sürüden
alevde yalnız kendi yüzü
hiç değil bir eşkiya çıkagelse masallardan
'mecburi', bir kuzu kesiverse adama
ucundan kendi de çimlense

14.

fabrikaların yakıtını gönderdim gemilerle
patronlar daha uyanmamışlardı
alınleri, doğru, sürdü koşuşturma gün boyu
bir kediyle oynadık beş dakikalığına
sonra dostlarla söyleştik ayaküstü
biliyor musun, iki de şiir yazdım bugün
ve tamamladım dergiye göndereceğim yazıyı

son zamanların makro - ekonomik etkileri
ve halkın örgütlü gücünün önemi üzerine

kapıda öpüştük seninle
yemeğimizi yedik, eline sağlık
kitaplarımızı okuduk

—“bir günün sonunda arzu” dediği bu olmalı
adamın!—

kadınım gel, sevişelim şimdi
yeşersin umut karında

15.

akşamlar yalnızlık değildir
hüzün değildir
umutsuzluk değildir akşamlar
akşamlarda tartarsın gününü
yarınlara dinlenirsin
tek tek sevmeleri bırakıp
dünyaca seversin insanları akşamlarda
sabahları getirir akşamlar

Turhan Selçuk

Özgeçmişim

TUĞTAY

1922'de Milas'ta doğdum. Babam askerdi, onun için öğrenimimi Anadolu'nun değişik bölgelerinde okuyarak tamamladım. İlk karikatürlerim 1939 - 40 yıllarında Adana'nın "Türksözü" gazetesinde yayımlandı. Sürekli ve yoğun çalışmalarım ise İst. Üniversitesi Dış Tababeti Bölümüne devam ederken başladı. Bu yüzden okumayı yarıda keserek basına geçtim. Akbaba, Aydede, Yeni İstanbul'da çizdiklerim sürekli yayınlanıyordu. 1952 yılında kardeşim yazar İlhan Selçuk'la birlikte "41 Buçuk" adlı mizah dergisini, daha sonra da "Dolmuş" mizah dergisini çıkardık. Bu arada karikatürlerim "Il Travaso" (Roman), "Atlas" (Newyork), "Die Welt Woche" (Zürih)'de sürekli olarak yayınlanıyordu. Dış ülkelerde yayınlanan kitap ve ansiklopedilerde çizdiklerime yer verilmesi uğraşımı daha çok sevmeme ve daha çok çalışmama yol açıyordu. 1956 - 1962'de İtalya'da "Altın Palmiye", "Gümüş Hurma" ödüllerini ve kupalar kazandım. Türkiye Gazeteciler Cemiyetinin ilk yarışmasında birincilik kazandım. Bu yıllardan sonra yarışmalara girmedim ama, yine de İtalya'dan iki ödül gönderildi (!)...

1971'de "Türkiye Sanatçılar Birliği" tarafından "Halkın Sanatçısı" seçildim. Bu, en sevdiğim ödül oldu...

Beş kitabım çıktı. Altıncısı Milliyet Yayınları arasında basılacak. Çizgi roman "abdülcanbaz"ın on iki kitabı yayınlandı ve tükendi...

Turgut Çeviker Sordu Turhan Selçuk Anlattı

Turhan Selçuk, Haydarpaşa Lisesi Öğrencisiyken ölen ağabeyi Orhan Selçuk'la. Sağdaki T. Selçuk.

GİRİŞ

Sanatçılar, yaşamı dönüştürme savaşımında upuzun, engebeli bir yolu katederler... Aç kalırlar, yoksul kalırlar, hapsilere konurlar işkenceye yatırılırlar, öldürülürler!...

Bütün bunlar yurtsever, demokrat ve devrimci sanatçılar için geçerlidir.

Sanatçılar, dünya küresine serpiştirilmiş bir korodur. Yaşadıkları ülkelerin sorunlarını evrensel bir dille dünya insanlarına bu korodan çıkarırlar.

Temel amaç, insanın insanı sömürmesinin sona erdirilmesidir.

Bu yaşam boyu yaratılan yapıtlar, o sanat alanının içinde bir yerde durur. Yaratıcısı da yaratılarıyla yaşar. Bu yapıtların, insanlık kültürüne, özel olarak da kendi alanlarına daha yararlı olması açısından eleştiriler, incelemeler, tarih çalışmaları yapılır.

Bu çalışmaların yapılabilmesi için sanatçılarla oylumlu konuşmalar yapılması gerekir. Bu amaçtan kalkarak karikatür ustalarımızın düşüncelerini almak, bunları belgelemek öteden beri amacım oldu.

Turgut ÇEVİKER

— Çağdaş karikatür nedir? Bu anlayışa ne zaman vardınız?

— 1950 sonrası benim için bir dönüm noktası olmuştur.

O yıllarda Avrupa karikatürlerinden değişik örneklerle ilgilendim. *Saul Steinberg* bir hamle yapmış, grafik mizahı *Avrupa'dan Amerika'ya* kadar götürmüş, *Avrupa'lı* karikatürcüler onun açtığı bu yoldan yeni mesafelere ulaşmağa çalışıyorlardı. Yepyeni bir kari-

katür anlayışı eskiyi yıkmış, "*Çağdaş Mizah*" yaygınlık kazanmıştı, *Avrupa* en azından on yıldır bu yolda idi. *Steinberg*, *Avrupa'da* ve *Amerika'daki* çalışmalarını 1945 yılında bir kitapta toplamıştı: "*Allin Line*" yalnız çizgiyle...

Türkiye bu modern karikatür akımından habersizdi. O günlerden sonra karikatür anlayışında değişiklik oldu. Bu yeni yolda kişiliğimi bulma çabasına yönelik çalışmalara başladım. Konusunda ve çizgisinde bu bilinçli ve sürekli uygulamayı yadırgayanlar, karşı çıkanlar oldu. İnsan tiplerinin aynı olması eleştirildi. Bu eleştiriler basında yayınlanınca, savunma gereğini duydum ve *Yeni İstanbul* gazetesinde 1952 - 53 yıllarında birkaç uzun yazı yayımladım. Bu yazılarımda karikatürün "*Çizgiyle mizah yapma sanatı*" olduğunu belirttim. Böylece *Türk* basınında ilk kez çağdaş mizahın tanımı yayımlanmış oldu. Yine bu yazılarda *Türk* mizah çevrelerinin yabancı olduğu dünya karikatürünün tarihçesi de verildi...

— Bizde çizgi mizahının ilk örnekleri ne zaman verilmiştir, ve bu karikatürler nasıl bir dürtüyle çizilmişlerdir?

— *Türk* karikatür sanatının 100. yılını 1970'de anдық. Demek ki ilk örnekler 107 yıl önce verilmiştir. İlk *Türk* karikatürü, *Teodar Kasap* efendinin "*Diyojen*" dergisinde yayınlanmıştır. Avrupada ise 1690 yılından beri karikatür çizilmekte idi. Demek ki, *Türkiye'ye* karikatür 280 yıl sonra girebilmiştir.

Türkiye'de henüz "*karikatür*" sözcüğü bilinmezken bu sanat batıda mutlakiyet rejimlerine karşı etkin bir eleştiri silahı olarak kullanılıyordu. Matbaa makinesi de *Türkiye'de* çok geç buyur edilmiştir. Tabii ki gazete ve dergi de.. İlk dergi, ilk gazete çıktığı zaman güçlü bir silah olan karikatürün de *Abdülhamit'in* mutlakiyet rejimine karşı kullanılması doğaldı.

— *Bulgar* karikatürcüsü *Milko Dikov'un* "*Güçlükler ve savaş olmasaydı karikatür de olmazdı*" (1) deyişiyle,

"Faşizm ve Mizah" konulu açık oturum (2) da Ferit Öngören'in "Faşizm mizahın sun'i gübresidir." nitelemesinden yola çıkarak mizahın doğuşunu güçlükler ve savaşlarla olduğunu söyleyebilir miyiz?

— Sanmıyorum. Yukarıdaki sözcüklerde adı geçen "savaş", "güçlükler", "Faşizm", karikatürün, mizahın doğmasına değil, gelişmesine, yaygınlaşmasına neden olmuşlardır. Karikatür tarihlerinde şöyle yazar: "Avrupa'da mutlakiyet rejimleri sürerken, İngiltere'de demokratik rejim kurulmuştu ve basın hürriyetini tanımıştı. Bu sebeple karikatür sanatı önce İngiltere'de benimsendi, gelişti. İngilizler bu sanatın öncülüğünü tam 300 yıl rakipsiz olarak ellerinde tuttular."

Demek ki karikatürün gelişmesi özgürlük ortamı istiyor. Yazma, çizme, basma özgürlüğü istiyor. Bu ortam olmasa karikatür sanatı nasıl doğar, daha önemlisi nasıl geliştirdi? "Faşizm"e gelince... yalnız faşizm mi mizahın sun'i gübresidir?... Gübreler o kadar çok ki... "Emperyalizm", "Kapitalizm" -sun'i gübre değil midir? Faşizm var olmadığı zamanlarda mizah neyle gübreleniyordu? Mutlakiyet rejimlerini gübre saymayacak mıyız?

— Baudelaire: "Karikatür, Michelangelo'nun eserleriyle karşılaştırılacak kadar büyük ve önemli bir sanattır." (3) demiş; söyler misiniz karikatürü bu denli büyük kılan nedir?

— Sanırım Baudelaire bu sözü şu nedenle söylemiştir: Karikatür uzun süre ciddiye alınmamış, sanat sayılmamıştır. Buna rağmen etkisini, ilgisini her zaman sürdürmüştür. Bu nedenle zaman zaman karikatür üzerine tartışmalar, savunmalar yapılmıştır. Karikatürün sanat olarak kabul edilişi Steinberg'den sonra başlamıştır. Steinberg ve onun yolunda ilerleyen büyük sanatçılar yetindikten sonradır ki bu tartışmaların sonu gelmiştir. "Karikatür"ün güçlü bir sanat olmasının nedenleri vardır: Yaygın bir sanattır, basın yoluyla, sinemayla, televizyonla, afişlerle sergilerle halkın her an karşısındadır. Söyleyeceğini en kısa yoldan, zahmetsizce fakat çarpıcı bir şekilde söyler, çizgileriyle sempattir, ilgiyi çeker. Bu nedenlerdir onu güçlü bir sanat kolu yapan.

— Genel olarak sanat dalları arasında karikatürün yeri nedir?

— Karikatür çizgi yönüyle grafik resme, espri ve yazı yönüyle de edebiyata bağlanabilirdi belki. Ama, bunları o kadar değişik yollarla vermeğe başladı ki, bağımsız bir sanat kimliğine çoktan hak kazandı... Yazıdan arındı. Düşündüğünü çizgiyle anlatmağa başladı. Çizgisi, grafik resme bağlı sayılsa bile onu ayıran önemli bir etken var: Mizahla yüklü olması, çizginin eğiliminde mi zahın olması...

— Şimdilerde az da olsa faşist mizah dergileri çıkıyor. Bu dergileri taradım. Gözlediğim, düzeysizlik oldu. Bunda yaslandıkları ideolojinin çağ dışılığının etkisi var mıdır? Bu bağlamla, güçlü bir karikatürün oluştu-

rulabilmesi ile bir dünya görüşüne yaslanmak arasındaki ilişki konusunda neler düşündüğünüzü soracağım...

— Çağ dışılık ve aşılımış dünya görüşü gibi etkenlerin bunda tümüyle etkisi olduğunu sanmıyorum. Zira yeryüzündeki gelmiş geçmiş tüm rejimlerin usta karikatürcüleri, ressamı vardı. Hitler döneminde çizgide usta Alman karikatürcüleri faşizm için çizmişlerdi. Bugün kapitalist dünyanın savunusunu yapan çok usta karikatürcüler vardır. Hepimiz tanırız bunları. Yarışmalara girenlerden bazıları da büyük ödüller kazanmışlardır.

İster gerici, ister ilerici, ister kapitalist, ister sosyalist olsun, bir karikatürcünün bir üslûba, bir dünya görüşüne sahip olması gereklidir. Olaylara bu açıdan bakması ve eleştirmesi onun fikirsel yönden kişiliğini belirleyecektir. Bu fikirsel kişilik, çizgi kişiliğiyle bütünleştiğinde karikatürcü olur. Karikatür sanatının özünde, hangi düzende yaşarsa yaşasın - feodal, kapitalist, sosyalist-insan ilişkilerini ve insan ruhunun çelişkilerini yansıtmak gibi bir işlev söz konusudur. Sanatın her dalında bu kural geçerlidir.

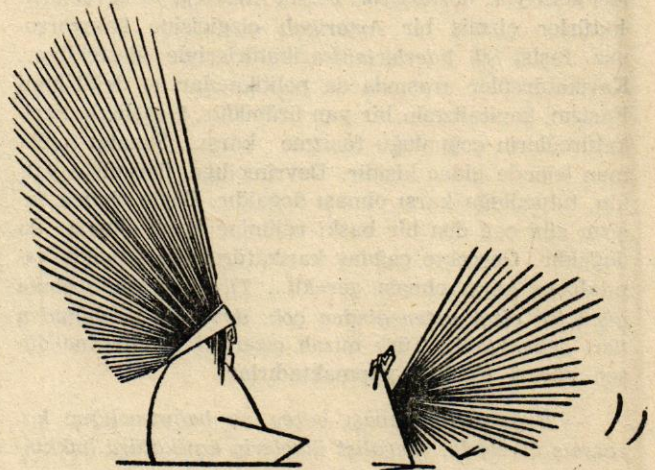
— Karikatürün topluma nasıl bir katkısı olmaktadır? Bu günümüzde ne denli başarılıdır?

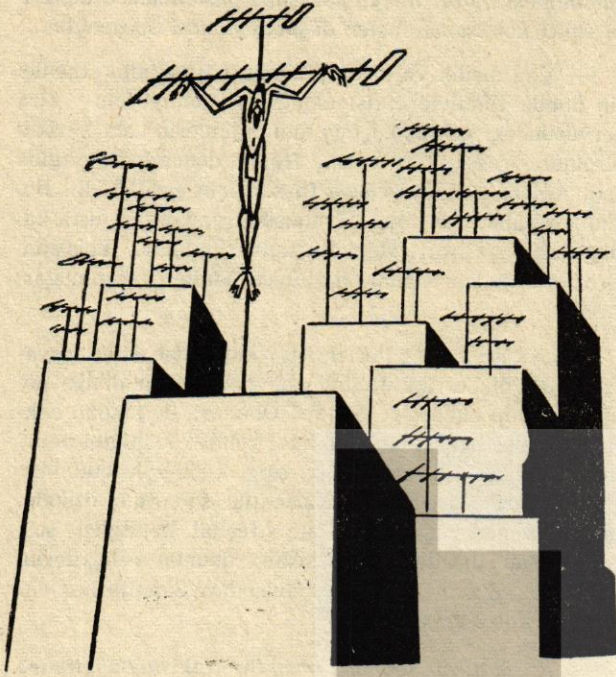
— İnsanların yücelmesi, iyiye, doğruya, eşitliğe ulaşması için uğraşıyorsa, topluma katkısı, yaygınlığı nedeniyle küçümsenemez sanırım. Günümüzde basın bu türde çalışan karikatürcüleri tasfiyeye yönelmiş, başka tür mizah yapan karikatürcüler yetişmiştir. Sulu mizah diyeceğim ben buna. Sulu olduğu için de, beyin yıkama makinelerinde malzeme olarak bol bol kullanılıyor.

— Dr. Hıfzı Topuz : "(...) Bir karikatürcü çizdiğini yayınlamıyorsa orada özgürlük yok demektir. (...)" (4) diyor. Ne dersiniz?

— Niçin yalnızca karikatürcü?

Yazar, yazdığını yayınlamıyorsa, ressam, çizdiğini sergileyemiyorsa, heykeltraşın yaptığı meydanlardan

kaldırılıyorsa; gibi örnekleri çoğaltabiliriz. Fikir özgürlüğü savaşı bunun için yapılmıyor mu?

— Faşizme karşı karikatürün Türkiye'de ve dünyada durumu nedir?

— İkinci Dünya Savaşında kapitalist ve komünist ülkeler faşizme karşı birlikte bir savaş verdiler. Faşizm yenilgiye uğradı. Hitler ve ortakları mizahçılara konu oldu. Karikatürler çizildi, filmler çevrildi. Bunların arasında, "Şarlo Diktatör" adlı filmi unutamam. Bu türden filmler hâlâ çevrilmekte, karikatürler çizilmektedir. Demek ki faşizmin durumu berbat diye düşünmek lâzım değil mi? Ama bir yerde bakıyorsunuz, faşizme karşı savaşmış, sözde faşizme karşı Amerika, faşist rejimlerle yönetilen devletlere yardım ediyor. Şili örneği, demokratik yönetimleri deviriyor, yerine faşist generaleri getiriyor, destekliyor. Faşist Almanya'ya karşı karikatürler çizmiş bir Amerikalı çizgisine bakıyorsunuz, faşist Sili liderlerini karikatürleriyle destekliyor. Karikatürçüler arasında da politikacılar az değil hani Faşizm, kapitalizmin bir yan ürünüdür. Genellikle karikatürçülerin çoğunluğu faşizme karşı... Sanatçı toplumun önünde giden kişidir. Devrimciliğe, ilericiliğe yatkın, tutuculuğa karşı olması doğaldır. Böyle olunca faşizm gibi çağ dışı bir baskı rejimine karşı olması da doğaldır. Gerçekte çağdaş karikatürçünün temelde kapitalizme karşı olması gerekli... Türk karikatürünün gücü ise çizgi yeteneğinden çok, devrimci niteliğinden ileri gelmektedir. Türk mizah çizerleri kendilerine düşen görevi eksiksiz yapmaktadırlar.

— Bağımsızlık savaşı veren ve bağımsızlığını kazanmış ülkelerle, sosyalist ülkelerin karikatürü hakkında neler söyleyebilirsiniz?

— Bağımsızlık savaşı veren ülke çizerlerinden pek az örnek görebiliyoruz. Çizenleri de tanımıyoruz. Gör-düklerimiz yapıtlarıyla savaşın içindeydiler. Sosyalist ülke karikatürçülerinde yarışma merakını ve batı karikatürçülerinin büyük etkisini izledim. Onlar da bu işin pazarlamasını büyük bir ustalıkla sürdüren ve yöneten Fransa'nın etkisi altındalar. Bir Topor çıkıyor, bakıyorsunuz bir çok doğulu karikatürçü Topor'laşıyor. Oysa Batı'daki meslekdaşlarından çok daha güçlüleri var içlerinde. Orada da bu türden yapıtlara, dergilerde ve gazetelerde yer verilmiyor. Ya da çok az yer veriliyor... Yarışmalarda, sergilerde izleyebiliyorsunuz, bu tür karikatürleri.

Krokodil'e bakıyorsunuz, Balkan ülkeleri mizah dergilerini araştırıyorsunuz, bunların karikatürçülerinin çizdikleri yıllar yılı hep aynı. Dondurulmuşlar sanki. Hiçbir yenileşme hareketi görülüyor. Çoğunluğu da bürokratik konularla uğraşıyor.

— Karikatürün ulusal karakterini bulması nasıl başlar? Gelişimin malzemesi nelerdir? Gelenekten yararlanma konusunda neler düşünüyorsunuz?

— Karikatürde ulusal karakter ne cami-medrese çizerek, ne Karagöz-Hacivat figürlerindeki çizgilere, tiplere özenerek oluşur. Ne de minyatürleri taklit ederek ulusal çizgi yaratılır. Bir yenilik de sayılmaz bu...

Zaten, ne Karagöz-Hacivat çizgileri, ne de minyatürlerimiz Türk asıllı değildir. Birisi Çin'den diğeri Acem'den esinlenmiştir. Kendi toplumunun değişim kavgasına katılan, kendi insanının dertlerini, acılarını, isteklerini dile getiren, kendi yurttaşının eşitliği ve özgürlüğü için savaş veren ve bunun için çizen karikatürçünün yapıtları ulusal karakteri taşırlar.

— Karikatürümüzün uluslararası ilişkisi ne durumda?

— Son günlerde uluslararası ilişki, yarışmalarla, yarışma nedenleriyle açılan sergilerle, yine bu nedenle çıkarılan albümlerle yürütülüyor. Uluslararası ilişkimizin ağırlığı burada toplanıyor.

— Karikatürü var eden öğeler sizce nelerdir?

— Fikirde: Şaşırtıcı, beklenmedik bir yaklaşıp, kavrayış ve sunuş, mizahî yoğunluk... Çizgide; Anlatım gücü yüksek bir çizgi, bu çizgideki mizahî eğilimin yoğunluğu...

— Karikatürün yazılı ya da yazısız olmasını belirleyen nedir? Bu iki tip karikatürün arasındaki fark için ne düşünüyorsunuz?

— Mizah çizeri çizgiyle düşünen sanatçıdır. Mizah çizginin eğilimindedir. Karikatürün yazısız olması onu sanatsal yönden değerlendirir, uluslararası bir dile ulaştırır. Fakat öyle karikatürler vardır ki yazılı olmasına rağmen güzel ve değerlidirler. Bu çeşit karikatürlerde yazı ve çizginin birbirini tamamlaması gerekir.

— Yazılı karikatürü çokça çizen çizerler için: "Arık tıkandı, he yazılı çiziyor. Basından haberleri alıntılıyor" denildiğine tanık oluyoruz. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

— Mizah çizerleri olayları elbette ki basından, radyodan, televizyondan öğrenecektir. Onun, diğer insanlardan daha üstün yetenekleri yoktur ki haberler kendiliğinden ona ulaşabilsin. Bahsi edilen çizerler günlük bir gazetede çalışıyorlarsa olayların içinde olmaları gerekir. Olaylar da ajanslar ve basın yoluyla ulaştırılır. Okuyucunun bu olaydan haberi olmayabilir. Karikatürün üzerindeki haber alıntısı, bu tip okuru olaydan haberdar etmek veya olayı hatırlatmak içindir. Konmasa da karikatür değerinden bir şey kaybetmez. Yazılı veya yazısız çizmeğe gelince; geniş kitlelere seslenen mizah çizeri, onlara birşeyler vermek, birşeyler anlatmak zorundadır. Daha kolay anlatmak nedeniyle yazıdan yararlanabilir. İnsanların hepsi üstün zekâyâ sahip değildir. Yabancı ülkelerde zekâ testlerinde yazısız karikatürler kullanılır. Benim başıma bu türden çok olay gelmiştir. Okuyucu telefonu açmış, yazı işleri müdürüne sormuştur karikatürün ne demek istediğini. Yazı işleri müdürü yanıt verememiştir ve bana telefon etmiştir: "Başka biri daha sorarsa ne yanıt vereyim" diye. Mizah çizeri Folon kendi çizdiği karikatürlerin ne demek istediğini kendisinin de anlayamadığını itiraf eder.

"İnsanların çoğu aç ve özgürlükten yoksunken, fan-tezi ile uğraşan kişiye sanatçı diyemem ben" diyor Sartre... Bu söz geri kalmış bir ülkede daha da önem kazanıyor.

Bırakalım bu sanatsal endişeleri bir yana ve artık, bu tip karikatürleri kitaplar, sergiler için ayıralım. Mizah çizerlerinin de bu geri kalmış toplumda görevleri olduğunu unutmayalım.

— Gündelik gazetelerde yayımlanan her karikatür, okurun zihninde, bir sonraki günkü karikatüre yerini bırakabilmektedir. Bu olgu gündelik karikatürün kalıcı olmayacağını gösterebilir mi?

— Bu konuda 1952 yılında bir yazım yayınlanmıştı. Şunları söylüyordum. "Siyasi karikatürler gelip geçici gibi görünür ve biz mizah çizerlerinde, siyasi karikatürlerin ömürlerinin az olduğu düşüncesi, samisi vardır. Gazetede basılır yirmidört saat yaşayan bir çeşit kelebek gibi ertesi sabah ölür. Bu yanlış bir düşüncedir. Madem ki bugün siyasi olaylardan kanunlar çıkarmak isteyen bir siyaset bilimi var ve mademki siyaset ne kadar değişik görünürse görünsün birbirine benzeyen olayların perodik bir şekilde devamıdır; pekâlâ zamana dayanacak karikatürler çizmek mümkündür."

Yıllar önce çizilmiş siyasi ve toplumsal karikatürlerin, tekrar tekrar çizildiğini, ayrı ayrı kişiler tarafından çizildiğini çokça görüyoruz. Kalıcılığını yitirmiş görünen karikatürler ise, çağımızın belgeleri arasında zaman geldikçe anımsanmakta, yayınlanmaktadır. Bu bile önemi küçümsenmeyecek bir işlemdir. Tarih, bilimsel yasalar içinde oluşur. Yaşadığımız dönemin si-

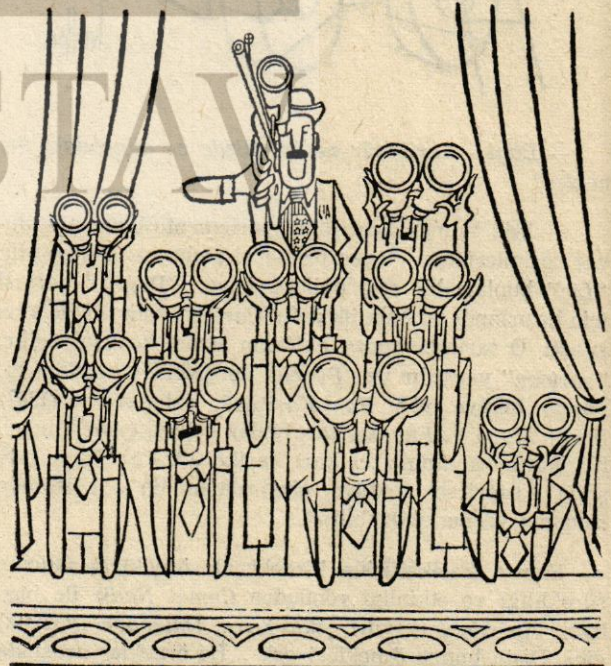
yasası içinde değişen olayların değişmez özünü yakalayan karikatürçü, yarına kalacak yapıtlar yaratabilir.

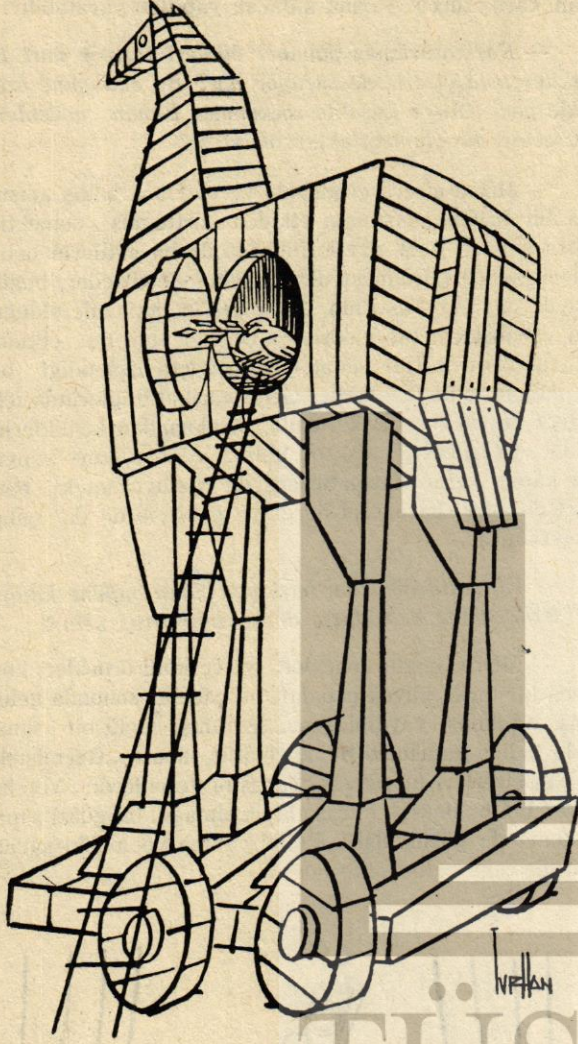
— Karikatürümüz yabancı etkileri taşıyor mu? Bu etkiler usta çizerlerde sürüyor mu? Bu etkilenme özellikle yeni yetişen kuşakta sözkonusu. Bunun nedenleri, yararları ve olumsuzlukları nelerdir?

— Mizah çizeri, çizgisinde ve olaylara bakış açısında bir üslûba ulaşmışsa etkiden kurtulmuş demektir. Usta sayılan bazı çizerlerimizde bile bu etkilerin belirtileri açıkça görülmektedir. Batıda eleştiriciler, bugün büyük sayılan *Flora'nın*, *Steinberg'in* etkisinde olduğunu yazmışlardı bir vakitler ...Önemli olan bu etkiden kurtulmaktır... Her sanatçı başlangıçta beğendiği bir sanatçının etkisinde kahr. Genç karikatürçülerimiz için kaygı duymuyorum. Zamanla aralarından kişiliklerini bulacak olanlar çıkacaktır. Yalnız, etkiden öteye kopyaya kadar varan karikatürlere de rastlıyorum ki, bunları çizenler, bazan sol dergi ve gazetelerde de çalışmaktadırlar.

— Karikatürümüzün, başlangıçından bugüne kadar ki serüveninde kuşakların devraldığı miras nedir?

— Miras, engin deneyler, iyi ve kötü örnekler, kos koca bir tarih, büyük çabalar, bu çabalar sonunda gelişmiş, tutulmuş, yaygınlaşmış, sevilmiş, güçlü bir sanat kolu haline getirilmiş bir karikatür sanatı ...Geçmişteki mizah çizerleri bu uğraşın savaşını verenlerdir. Yeniler bırakılan bu değerli mirasa lâyık olmağa, bu güzel sanata daha da güçlü, daha da iyi yapma yolundaki savaşını sürdürmeğe çalışmalıdırlar.

— Bant - Karikatür nedir? Bizde ve dünyadaki örnekler?

— 1843 Yılında Londra'da parlamento binasında duvar resimlerinden oluşan bir sergi açılması isteniyordu. "Liç" bunları bir seri halinde önce "Punch" dergisi için hazırlandı ve halk ilk defa "Carton" kelimesiyle karşılaştı. O tarihten sonra haftanın siyasi konusu seçilir, "cartoon" yaratılır ve "Punch" dergisinde yayınlanırdı. Sözsüz hikâye, yani Bant-Karikatür daha sonra (1887) Henry Mayo ve Fauasse tarafından ortaya çıkarılmıştır. Karikatür sanatında tek kare karikatürü kısa fıkra karşılığı gösterirsek, hikâye, çizgi-romanı da adı üstünde romanın yerine oturabiliriz.

Bant - karikatür'ün bizdeki ilk örnekleri sanırım sürekliliği ve etkinliği yönünden Cemal Nadir ile başlıyor. Amcabey (yazılı), Akla-Kara, Dalkavuk (yazısız) gibi. Dışta bunun örnekleri çok ...İyi örnekler arasında şunlar gösterilebilir: "Les Poulets n'ont de chaises" Copi

"Peanuts" Schulz

"The Little King" Soglow

Bu alanda benim de çalışmalarım olmuştur. "Politikacının Maceraları" en nefeslisi oldu. Daha önceleri mizah çizerlerinin Türkiye'yi temsil için bir simge gibi kullandıkları bu fraklı, silindirik şapkalı tip böylece Türk karikatüründe eskisinden çok, daha bol kullanılarak "politikacı" tipinin değişmez simgesi haline gelmiştir.

— Çizgi - Roman nedir? Bizde ve dünyadaki örnekleri?

— Diğer sanat kollarında olduğu gibi, "Ne zaman başladı?" araştırması sonucu, bazı kişilere göre milattan önceki yıllara kadar uzanıyor çizgi - roman. Bu türün gelişmesi, yoğunluk kazanması ise 1880 yıllarına rastlar. Bugün, ayrı bir sanat kolu haline gelen, büyük yaygınlık kazanan çizgi - roman günlük karikatürden daha çok ilgi görür hâle gelmiştir.

Yurdumuzda çizgi romanın ilk örneği "Çocuk Sesi" dergisinde yayınlanmıştır. "Lüklüğün Serüvenleri" adlı bu sürekli çizgi - romanı Orhan Tolon çizmekte idi. Baytekin serisi (Flash Gordon) en fazla ilgi çekeniydi. Daha sonraları Dolmuş dergisinde, Milliyet gazetesinde yerli çizgi - romanlar yayınlanmağa başladı. Suat Yalaz'ın Tarzan'ı, Altan Erbulak'ın Cafer ile Hümmüz'ü, Bedri Koraman'ın Cici Can'ı, Oğuz Aral'ın Hayk Mamma'ı ...Bunlar sürekli olmadılar. Bugün Gırgır dergisinde Oğuz Aral ve arkadaşları çizgi - roman türünü ön plânda tutarak yeni tipler oluşturmuşlardır.

— Dünya örnekleri için insanın kurtuluşu adına çizilen çizgi - romanlar kuşkusuz, vardır. Bize bu örneklerden bahsedebilir misiniz?

— Böylesine rastlamadım diyebilirim. Başlangıçta bir Hoş Memo "Lil Abner" vardı. İnsana ve sosyal olaylara olumlu yönde eğilirdi. Şimdilerde o da olayları yanlış açıdan değerlendiriyor.

Çoğunluğu kapitalist ülkelerde yaratılan bu çizgi-romanlar bir endüstri haline gelmiştir. Beyinleri yıkmak için kurulan bir endüstri...

— Karikatür, son yıllarda özsel ve biçimsel değişmelere uğradı. Özsel değişme, gelişen toplum sorunlarından kaynaklanıyordu. Bu değişme, elbette yeni özü dışlaştıracak bir biçim de getiriyordu içinde. Ancak bu biçim ülkemizin, uluslararası ilişkileri de dahil olmak üzere grafik, fotoğraf, resim gibi biçim sanatlarıyla girift bir alış - verişe girdi. Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

— Mizah çizerlerinin çoğu, devamlı olarak daha yeni, daha değişik bulma çabası içindedirler. Doğaldır bu! Özde ve biçimde değişmeler olacaktır, olmuştur da. Grafik, zaten mizah çizerinin çizgisinde mizahla yüklü olarak esas oluşturur. Bu çizgi çok sade veya çok karmaşık olabilir. Bu mizahçının anlayışına bağlıdır...

Fotoğraf veya resimle alış - veriş ise, geçici çalışmalarlardır. Zaman zaman mizah çizerlerinin faydalandıkları bir yoldur. Ama Karikatürün özü değildirler. "Karikatür grafik mizahtır" deyimi sağlam bir şekilde yerleşmiştir. Ne heykel - karikatür, ne resim - karikatür, ne de fotoğraf karikatür bu deyimle değiştiremez, etkileyemez.

— 12 Mart öncesi, 12 Mart, 12 Mart sonrası karikatürümüzün durumu nedir sizce?

— 12 Mart öncesi, sonrası diye kesin bir çizgi yok Türk karikatüründe. 27 Mayıs öncesi, sonrası daha belirli görünüyor. 27 Mayıs'tan sonradır ki sermaye çevrelerinin gözleri açılmış, kendi çıkarları yönünde bilinçli bir savaşa girişmişlerdir. Bunlardan birisi de basında devrimci mizah çizerlerini uzaklaştırmak ya da kontrol altına almak oldu.

Karikatür sanatımızın duraklama dönemi denilen sürenin nedeni budur. 27 Mayıs'tan sonra sermaye çevreleri gibi, işçi sınıfı da kendi bilincine varmağa başlamıştır. Bu sınıf çatışmaları ise mizah çizerlerinin buldukları yerleri daha belirgin hâle getirmiştir.

— Karikatüre nasıl, neden başladınız? Bu sanat dalına sizi iten etkenler nelerdir?

— Biyografi bölümünde bundan kısaca söz etmiştim. 5-6 Yaşlarımdan beri çizgiye sempati varmış. O yaşlarda çizdiklerimin bazıları hâlâ durur. Okulda resim dersi en fazla sevdiğim dersti. O kadar ki diğer derslerde de durmadan çizerdim.

Adana Erkek Lisesi'ne gider gelirken çamuru çok bir yoldan geçmeğe mecburdu öğrenciler. Bir gün derste bu yolu eleştiren bir karikatür çizdim. Arkadaşlarım bunu gazeteye götürmemi istediler. Belki ilgililerin dikkatini çeker de yolu yaptırırlar diye. Böylece, karikatür gazetede basıldı; yayınlanan ilk karikatürümdü bu; arkası da gelmeğe başlamıştı. Yeni yeni çizgiler, yeni yeni hevesler ...Böylece başlamış oldum, karikatüre...

— Sanat anlayışınız? Sanat yaşamına girişinizden bugüne değin önemli değişme oldu mu?

— Batı karikatürünü inceleme olanağı bulduktan sonra, bendeki ilk değişim başladı. Günlük gazete karikatürlerinde yazıyı atmak çok güç bir iştir.

Buna rağmen hiç yazı kullanmamak, çizgimi sadeleştirmek amacım oldu. Önceleri yuvarlak çizgilerle çalışıyordum. Sonra çizgilerimi köşeleştirdim. (Yeditepe'nin 1954 yılında yayınladığı kitabımda örnekleri vardır.) Daha sonra yuvarlak ve köşeli çizgileri beraber kullanmağa başladım. Bir ara çok sert, çok düz çizgilerle çalıştım. Ama sadelikten hiç ayrılmadım... Çizgiyle beraber, konularım da kişilik edinmek için çabalarım oldu. Önceleri karikatürlerimde yazı kullanmamak için özen gösterdim. Deneylerim (gazete ve dergi karikatürlerinde) bunu okuyucu - sanatçı arasındaki alış - verişi kısıtladığı sonucunu verdi. Daha sonra anlatımı çok

açık olmadıkça "karikatürün tanımı çerçevesinde" yazı kullanmakta sakınca görmedim, hatta yararlı buldum.

— Karikatürü tanımlar mısınız?

— Çizgiyle mizah yapmak, ya da "grafik mizah".

— Karikatürünüzün kuramı var mıdır? Başlangıcından bugüne kadarki kuramsal arayışlarınızdan söz eder misiniz?

— Olaylara aynı açıdan bakarak değerlendirmek, yahut yermek... Bu bakış açısı devrimcidir, soldur.

— Mizah anlayışınız? Mihazi karikatürünüze sokuşunuz? Başlangıcından bugüne değişmeler oldu mu?

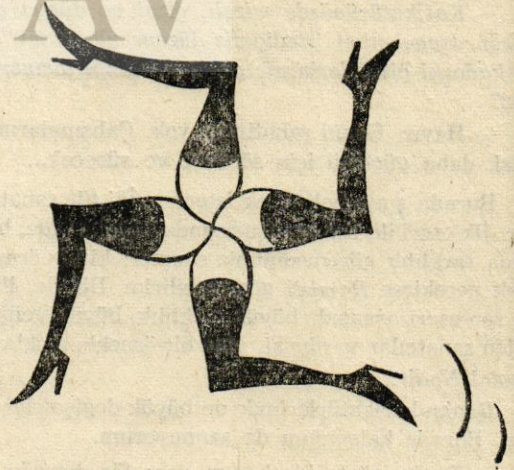
— "Mizah" karşılığı "Gülmece"yi kullanamayız. Yanlıştır. "Gülmece" kelimesi yalnız gülmeyi içeren çok dar bir çerçeveyi kapsar.

Mizah (Humour) yalnız güldürü değildir. Düşündür, eleştiren, istihza eden, bir çeşit korku ve acı duygusu veren, hicveden, karşıt fikirler kapsayan ve fikirleri beklenmedik şartıcı bir biçimde sunan türleri vardır.

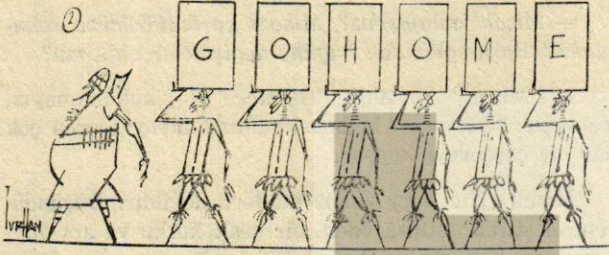
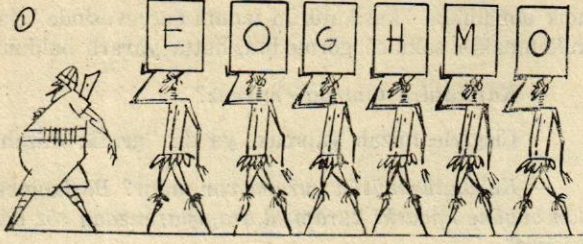
"Kara Mizah", "Pembe Mizah" deyimleri bu yüzden çıkmıştır. Batı'da kullanılan "Humour" kelimesine bizdeki en yakın kelime "Mizah"tır. Aslı "Müzah"dan gelmektedir. Sözlüklerde "Nükte, şaka, lâtife ile fikir anlatan yazı çeşidi" diye geçer ki, "Humour" kelimesinin tam karşılığı değildir. Belki, bu yüzden yeni bir deyim arayanlar oluyor ama, bu deyim "gülmece" gibi "mizah"tan çok daha dar kapsamlı bir kelime olmayacaktır. "Humour" kelimesinin tam karşılığı olacaktır.

— Karikatürlerimizde insanı ele alış biçiminiz?

— Karikatürün hammaddesi insandır. İnsanın çelişkileri, yanlışları, yaptıkları, yaptıkları, davranışları, gözlemleri, özlemleridir. La Fontaine dahil, hayvanları konu eden bir çok mizahçı ve mizah çizeri bu kahra-

Nev — Faşizm

manları yine insan ilişkileri içinde anlatmışlar veya çizmişlerdir. İnsanı alış biçimine gelince: Toplumları, kişileri oldukları gibi görmek, çelişkilerini, yanlışlarını gerçeklerden uzaklaşmadan değerlendirdikten sonra eleştirmektir. *Evensel çelişkinin diyalektiğinde insan çelişkisi çizgiyle mizahın temel konusudur.*

— *Karikatürlerinizde politikacıları nasıl bir yöntemle çiziyorsunuz?*

— Özelliklerini belirleyen çarpıcı noktaları daha belirginleştirerek elbette... Eğer çizdiğim kişi belli bir kişi değilse, politikayı da uğraş olarak seçmişse, bu kişiyi temsil eden politikacı tipi silindir şapkalı, popyon kravatlı, göbekli, şişman bir tip oluyor. Herhalde çoğunlukla sömürücü sınıfın temsilciliğini yaptıklarından olacak, böyle çiziyorum. Politikacı bir kişi değil, bir sınıfın temsilcisidir; kişiliğinde bir sınıf vurgulanır.

— *Karikatürünüzde mizah, çizgi ve dünya görüşünüzün dengelenimi istediğiniz düzeye ulaştı mı? Şu güne kadarki çizdiklerinizde gönül rahatlığı taşıyor musunuz?*

— Hayır. Gönül rahatlığım yok. Çalışmalarım daha iyisi, daha güçlüsü için sürüyor ve sürecek...

Burada şunu belirtmek isterim: İki tür sanatçı vardır. İlk eseri ile son eseri arasında hem çizgide, hem konuda farklılık göremediğimiz sanatçı; ki bir örnek vermek gerekirse *Ramiz*'i gösterebilirim. Bir de, ilk eseri ile son eseri arasında büyük farklılık, büyük gelişme görülen sanatçılar vardır ki, yine bir örnekle açıklayayım: *Cemal Nadir*...

Benim karikatürlerimde de büyük değişimler olmuştur. Burada kalacağımı da sanmıyorum.

— *Benim şöyle bir kanım var: Siz, hergün Abdülcanbaz çizgi - romanınızı çizerken gazetenin bir köşesinde karikatür çizen karikatürcü gibi davranıyorsunuz. Çizgi - romanınız, bir önceki günün toplumsal olayları*

mı içeriyor. Bu doğal ve gerekli de. Abdülcanbaz serüvenlerinin şöyle bir özelliği var; her karesi bağımsızca yayınlansa başka bir köşede günlük bir karikatür olarak kendini kabul ettirir. Yani, çizgi - roman kareleri bağımsız bir karikatür, aynı zamanda da bütünden kopmaz bir karedirler. Onun için siz aslında her gün karikatür çizen bir karikatürcüsünüz. Bu da karikatürünüzü, mizahımızı sürkeli besleyici bir kaynaktır. Bu kanımı sizinle tartışmak istiyorum.

— Aynı kamdayım. Ben önce mizah çizeriyim, sonra çizgi - romancı... Mizah çizerliğimin etkisi oluyor elbette...

— *Abdülcanbaz'ı bize tanıtır mısınız?*

— *Abdülcanbaz 1958 yılında "Milliyet" sütunlarında doğdu. Böyle bir tip çizmekteki düşüncemi parasızlık geliştirdi... Milliyet'de yayımlanan "Turist Rehberi" serüvenine Aziz Nesin'le birlikte başlamıştık, o yazıyor, ben çiziyor, gelirini de bölüşüyorduk. Bu serüvenden sonra Abdülcanbaz'ın isim babası olan Aziz Nesin, işlerinin çokluğundan olacak, vazgeçti. Abdülcanbaz başlangıçta yalnızdı, bir *Turist Rehberi*, bir *Yeşilçam* simsarı, anasının gözü, hatta üç kâğıtçı bir tipti... Tek başıma sürdürmek zorunluluğunda kalınca onu yeniden yaratmağa, karakterini yeniden çizmeğe mecbur oldum. Abdülcanbaz giderek arımp sağlam bir kişilik edindi. Daha sonra karşıtları ve yandaşları ile değişik karakterlerin belirlendiği bir kalabalık oluştu onun çevresinde...*

Sanırım *Abdülcanbaz'a* duyulan ilgi yerliliğinden, geleneksel köklerinden renk almasından (*Karagöz-Hacivat*, *Orta Oyunu* gibi) ileri geliyor... Bir çizgi, bir üslup araştırması yanında, onun diğer çizgi romanlara benzememesi, kendine özgü anlatım, kendine özgü çizgi dünyası, kısacası bir üslup edinmesine çalıştım, hâlâ da çalışıyorum. Bu özgün anlatımın bir bakış açısı vardır. Olayları, sonuçları bu açıdan bakarak değerlendirmek ve sonuca bağlamak gerekir... *Karagöz* ve *Hacivat*'taki gibi halkın içinden kişiler, halkın karşısında kişiler vardır *Abdülcanbazda*. Olaylar içinde bunların çatışmaları, savunmaları görülür. Bizim halkımızın, insanımızın çatışmaları, savunmalarıdır, bunlar. *Abdülcanbaz*'ın günümüzdeki yayınlığını bu niteliklerine bağlamak yanlış olmaz sanırım.

Abdülcanbaz haktan bir kişidir. Değerlerini, değerlerini yitirmemiş bir haktan kişidir... İyiden, doğru- dan, haktan, haktan yana olduğu için güçlüdür. "Bizim insanımız"dır o... Halkın karşısında, kendilerine haktan ayrıcalık tanıyan kişilerin tarihi süreç içinde elemeleri, yok edilmeleri yanında, *Abdülcanbaz*'ın temsil ettiği prototipin sevilmesi, desteklenmesi, devam'lığını sağlayan unsurlardan birincisidir. Sakin görüntülü- dür, fakat zamanında, ünlü Osmanlı tokadını en can alıcı noktaya vurmasını bilir. Halkımı seven her dürüst ve namuslu kişide az çok *Abdülcanbaz*'lık vardır.

— *Tip yaratmak zor bir çaba mı?*

— *Yaratmak zor değil desek bile, tutturmak ve sevdirmek zor bir iştir sanırım. Bir tip yaratmak için çok*

yönlü çalışmak gerekiyor. Belirli karakter ve bu karakterin içinde yaşadığı ortamdaki sürekli ilişkiler. Bu ilişkilerin sağlam bir zemine oturması için kişinin kendine özgü bir bakış açısı, hatta bir felsefesi olması gerekiyor. Ayrıca bu tipin, olumlu veya olumsuz olsun ilgi çekici, hatta sevimli yönlerinin olması da gerekiyor. Tip yaratmak gerçekçilikle olasıdır.

— “Soglow nasıl yumuşak ve yuvarlak çizgilerin yaratıcısı ise, Turhan da karikatürde keskin düz çizgilerin “Kâşifi”dir.” (5) deniyor sizin için. Sizin ilk karikatürlerinizde ve çizgilediğiniz kitaplardaki üslubunuz çok farklı. Karikatüre başladığımız çizgiden son üslubunuza kadarki dönemi değerlendirir misiniz?

— Zaman zaman çizgilerimde değişiklik olmuştur. Ama bu çizgi anlayışımın içinde oluşmuştur. Yeni İstanbul'dayken bir ara köseli, düz çizgilerle çalıştım. Çok uzun sürmedi. İkinci denemem daha keskin ve düz çizgilerle oldu. Bu yapıtları “Hiyeroglif” adlı kitabımda toplamıştım., Fransız eleştirici Gianni Finlandia'nın sorunuzda belirttiğiniz cümlesi bu kitabın eleştirisinden alınmıştır.

— Bizde karikatürün geleneği sizle başladı diyebilir miyiz? Böyle bir savı Cemal Süreyya'nın sizin hakkınızda yazdığı bir denemesinde (6) görüyoruz. Ne dersiniz?

— Böyle bir soruyu benim yanıtlamam doğru olur mu? Aynı konuda, tarafsız kişilerin yazdıklarını karikatür kitaplarımda bulabilirsiniz?

— Karikatürümüzün ilk çizerleri, geleneğimizde parağraf başı olabilmişler midir?

— Evet, Cem ve Cemal Nadir, Türk karikatürünün son döneminden önceki iki döneme damgalarını vurmuşlardır.

— “Geçen çağın mizah çizerleri ahlak endişesiyle uğraşmakta idiler. Çağımız mizah çizerleri dünyayı değiştirmek mücadelesini esas konu edindi. İnsanların yücelmesi, iyiyeye, doğruya, eşitliğe ulaşması için uğraşmayı amaç edindi” (7) diyorsunuz. Toplumcu., devrimci sanatçı bu konuda olacak. Peki yaslandığı siyasal çizgi yapıtlarında yansımaları mı? Siz bu konuda nasıl davranıyorsunuz?

— Elbette yansımalıdır. Ben bu konuda nasıl mı davranıyorum? Herhalde düşündüğüm, söylediğim gibi davranıyorum. Elbetteki kanunların ve çalıştığım müesseselerin ölçüleri, sınırları içinde kalarak.

— Çağdaş karikatür akımından çok önceleri, çağdaş karikatürün tarifine uygun karikatürlere rastlanıyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

— Kristof Kolomb, Amerika'yı keşfetmiş, ama çıktığı toprağın neresi olduğunu bilememiş. Daha sonra Ameriko Vespucci, Amerika topraklarına ayak basmış ve “Burası yeni bir kıtadır” demiş. Bu yeni kıtaya onun ismini vermişler, Colomb'a da bir ada ismi kalmış...

Bir şeyi bilinçle yapmak vardır, bilinçsiz olarak rastgele yapmış olmak vardır. Bilinçsiz olarak çizilmiş ve “Çizgiyle mizah” deyimine uygun karikatürler çizmiş sanatçılar vardır. Tanzimat döneminde bile böyle

karikatürlere rastlıyoruz. Cemal Nadir'in “Akla - Kara”, “Dalkavuk”, tipleri de çağdaş karikatür tanımına tipatip uygundurlar. Alttaki uzun yılları dikkate almazsak A. Barhun'un çizgileri de öyleydi.

Batıda da Steinberg'den çok daha önceleri yine “çizgiyle mizah” deyimine uygun karikatürlere rastlanır. Ama modern karikatürün yaratıcısı ve öncüsü olarak Steinberg gösterilir.

— Topor'la başlayan gravür tarzı çok çizgili karikatür bize kadar ulaştı. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

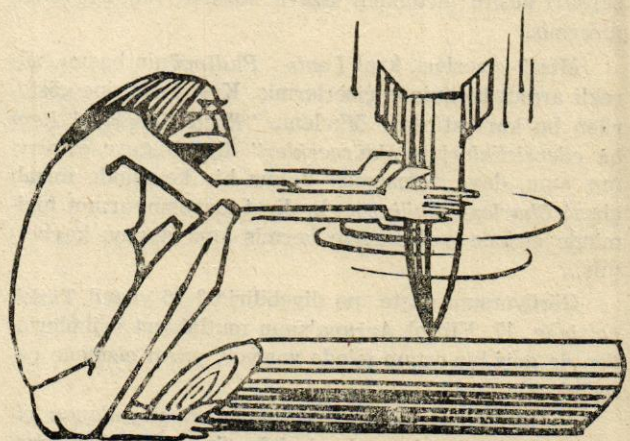
— Kanımca, karikatür az çizgiyle çok şey anlatmaya yönelik olmalıdır. Yalnız lüzumu kadar çizgi... Seyredenin dikkatini başka yönlere çekecek ayrıntılardan arıtılarak en güçlü, en çarpıcı, en açık biçimde anlatılmak istenenin üzerinde, o noktanın üzerine abanarak... Ayrıntı, ancak anlatılmak istenen desteklemek için kullanılmalıdır.

— Yarışmalar hakkında neler düşünüyorsunuz? En çok ödül alan ülke, mizahta en ileri olan ülke midir?

— Yarışmalar çoğunlukla genç sanatçıları teşvik nedeniyle düzenlenir. Karikatür yarışmaları ise turistik nedenlerle giderek artıyor. Bir “Gabrova”, bir Tolentino”, bir “Akşehir” kasabası bu tür yarışmalarla dünyaya adını yayabiliyor.

Karikatür yarışmalarının sakıncalı yönleri de var. Denetim olanağı olmadığı için, hayatında hiç karikatür çizmemiş bir kişi veya yeteneksiz, nefessiz bir mizah çizeri, bir ustanın çizgi ve konusunu kopya ederek yarışmaya katılıyor ve büyük ödül alıyor. Örnekleri çokça gösterilebilir.

Biz mizah çizerlerinin uzun sanat hayatında sürdürdüğü bir değer çizgisi vardır. Bu çizginin altına düşmeden binlerce eser veren sanatçı, kişiliğini ve değerini kanıtlamıştır. Bu sanatçı, isabetsiz bir seçimle ayırdığı yapıtıyla yarışmaya gireirse, yukarıda örneğini verdiğimiz tipteki çizerlerle karşılaştırılma sakıncası doğmaktadır. Bence, bu ödüller, çizgiye değil, çizerine verilmelidir. (Nobel ödülünde olduğu gibi.) Ayrıca bu işin kulis tarafını da unutmamak lazım... Bu yarışmalarda ödül alan mizah çizerinin hemen hepsinin diyebilirim (Daha

önceden bir değer değilse) yapıtları salt o serginin kato-
loğunda kalıyor. Ne basında sürekli bir yayına geçme-
si için nefes, ne de karikatür tarihini içeren sanat ki-
taplarına, ansiklopedilere girecek bir güç görülüyor.
Bir Steinberg ise, yarışmalara girmemiş, ödül almamış
ama "Modern karikatürün babası" olarak kabul edilmiş,
eserleri sanat kitaplarında, ansiklopedilerde örnek ola-
rak gösteriliyor.

Bir ülkenin sanatının ileri veya geri olmasını, ya-
rışmalarda kazanılan ödüllerle değerlendiremeyiz...

Yine iki mizah çizerini karşılaştırıp: bu ödül almış-
tır daha değerlidir, bu ödül almamıştır değersizdir gibi
yargılara varmak da tamamen yanlıştır. Kaldı ki, yarış-
malara girmeyen, karşı olan ustalar çoğunluktadır yer-
yüzünde ve ödül almış mizah çizerlerinin çoğu, onların
ulaştıkları çizginin özlemi içindedirler.

— Dönmezer, Erbakan'dan sonra, Türkeş de çiz-
dikleriniz için dava açtı. Batı'da karikatür için dava
açıldığı pek görülmemiş şey değil. Bu konuda ne düşün-
yorsunuz?

— Mizahî yazıyı, düz yazıdan daha öte bir hoşgörüy-
le okur Batılı. Karikatüre ise mizahî yazıdan da öte
bir hoşgörüyü bakılır... Fransız başbakanlarından Leon
Blum, iktidarı sırasında "Mizah çizerleri, karikatürleri-
mi daha az çizmeğe başladılar. Samırım siyasi hayatımın
son günlerini yaşıyorum" diyerek kaygısını belirtmiştir.
Ünlü İngiliz mizah çizeri "Low" çalıştığı gazetede Çör-
çil'i sürekli olarak buldok köpeği gibi çizdi. Bir gün
Çörçil Low'a bir mektup göndererek şunları yazar: "Be-
ni bir buldog köpeği gibi çiziyorsunuz. Fakat fazla ba-
sarılı değilsiniz. Aslında, benim yanaklarım, bir buldog
köpeğinin yanaklarından daha sarkıktır. Umarım bun-
dan sonra öyle çizersiniz..."

Avrupa dergi ve gazetelerinde Cumhurbaşkanlarını,
başbakanları, eşek, köpek, domuz, şeklinde gösteren,
çırılçıplak, gülünç hâle sokan karikatürlere sık sık rast-
lanır. Ama hiç birisi hakkında dava açıldığı görülmemiş-
tir...

Uyarlık tolerans ve güven işidir bu! Batıda 17.
yüzyılda 14. Louis, suratını beygir kafasına benzeterek
çizen sanatçılara kızır, söver soyarmış. Richeliu ise
sapsarı kesilir, ardından kızırır bozarır, renkten renge
girermiş.

Mizah çizerleri, kral Louis - Philippi'nin başını, sü-
rekli armut biçiminde çizerlermiş. Kral kendisine göste-
rilen bu karikatürlere öfkelenip "Rezil Köpekler! Beni
bu edepsizlikleriyle öldürecekler" diye bağırır çağırır-
mış ama, dava açmazmış. Yalnız bir keresinde mizah
çizeri Charles - Philippon, kraliyet armasını armut biç-
minde çizince mahkemeye vermiş ama davayı kaybet-
miş...

Görürsünüz işte, ne diyebilirim? 20 yüzyıl Türki-
ye'sinde. 17. Yüzyıl Avrupa'sının mutlakîyet rejimlerin-
den de geri bir ortam içinde yaşıyor, yazıp çizmeğe ça-
lıyoruz...

— Gazetelerde, dergilerde yapıtları yayınlanan çiz-
erlerimizden bazıları sık sık daha önce başkaları tara-

fından çizilerek yayımlanmış konuları yineliyorlar. Bu
olguyu olağan karşılıyor musunuz?

— Bazı hallerde olaylar iki sanatçıyı aynı konuya
yaklaştırmakta yardımcı oluyor. Bakıyorsunuz aynı gün-
iki mizah çizeri aynı karikatürü yapmışlar. Çizenler-
den birisi diğerinin etkisi altında ise bu rastlantılar da-
ha da kolaylaşıyor.

Sanatçı bazan da çok daha önceleri görmüş olduğu
bir karikatürün konusunu farkına varmadan tekrarla-
maktadır. Çünkü, konu vaktiyle onu etkilemiş ve bilin-
çaltına yerleşmiştir. Ama bu tür rastlantıların seyrek
olması gerekir. Eğer mizah çizeri sık sık başkalarının
konusunu alıp çiziyorsa, bu bilinçli yapıyor demektir
ki, hem yeteneksizlik işareti, hem de hırsızlıktır. Bakı-
yorsunuz elinden biraz çizgi çıkabilen bir kişi eski ko-
nuları ya aynen ya ufak bir değişiklikle, ya da o konu-
yu çoğaltma usulüyle yıllar yılı saygın mizah çizeri
olarak geçinme ortamı bulabiliyor... Ülkede bir mizah
eleştiricisinin yokluğa da bunda etkin oluyor. Bir ara
Fransa'da böyle yürütmeler şikâyet konusu olmuş ve
ünlü bir eleştirmen, "Fransa'da mizah çizeri çok, fakat
konu az" demeğe mecbur kalmıştır.

— Karikatürlerinizin konularını nasıl buluyorsunuz.
esine inanır mısınız?

— Esine inanmıyorum... Çoğu kez olayların içinde,
yönelişinde mihazi bir eğilim, mizahi bir unsur, mizahi
bir çelişki bulup çıkarmak olasıdır ve bunu uğraş edin-
miş kişiler için kolaydır. Bu mizahi eğilimi ya da çeliş-
kiyi yakaladıktan sonra çizilemek de yeterlidir. Ama
bu yol, daha çok her gün bir konu ile okuyucu karşıs-
na çıkmak zorunda olan çizerlerin çoğunlukla seçtiği
kolay yoldur. Benim sevdiğim yol, kendine özgü dünyası
ve bakış açısı içinde insanları, olayları bir bir düşünür,
bir psikolog, bir felsefeci, bir eleştirci gibi izlemek,
incelemek, irdelemek, kendi gerçekçi ve devrimci dünya
görüşüm doğrultusunda bir sonuca vardıktan sonra, ki-
şileri olumlu ve doğru olana yöneltecek eleştiriye sunar-
ken, mizahî fikrini ve söylediğini sarsıcı, etkileyici, vu-
rucu bir şekilde çizgiye dönüştürmektir.

Zor olan da budur!...

- 1 — Kemal Özer, "Dikev, sanatçının daha iyi bir dünya için çalışmasından yana," Cumhuriyet, s. 6, 23 Kasım 1975.
- 2 — "Faşizm ve Mizah", Açık Oturum, (Küçük Sahne), 25 Ekim 1976.
- 3 — Zeynep Oral, "Tim (ile konuşma), Milliyet Sanat Dergisi, 140, s. 3.7.1976.
- 4 — Dr. Hıfzı Topuz, "Karikatür ve Dolaylı Mizah", Cumhuriyet, s. 2, 25 Aralık 1971.
- 5 — "Gianni Finlandia" Turhan Selçuk, "Hal ve Gidiş Sıfır", Altın Kitapları Yayınevi, 1969, "Türk ve Dünya Basınında Turhan Lo Codornuz", s. 220.
- 6 — Cemal Süreya, "Şapka Dolu Çiçekle", Ada Yayınları, 1976.
- 7 — Turhan Selçuk, "Çizgi - Mizahın Tarihçesi", Yansıma, Eylül 1974, sayı : 33, s. 150.

KESİT

KITAPLAR

Sosyalizm ve Kültür

Kitap, altı ayrı imza taşıyan altı inceleme yazısından oluşturulmakla birlikte, bir derleme ya da seçmeler kitabı niteliği taşımıyor; S.S. C.B. Sanat Tarihi Enstitüsü'nce, Y. Srovtser yönetiminde altı eleştirmene hazırlanmış. "Giriş" bölümünde, bu noktaya şöyle değinilmiş: "Okurun da hemen farkedeceği gibi, bu kitapta biraraya getirilen yazılar, üslup, kapsam ve içlerindeki ayrıntılı bilgi oranı açısından büyük farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte her yazarın kendi kişisel fikirlerini, kendi bireysel yargılarını belirtmesine karşın, bütün yazılarda açıkça görülen bir birlik ve temel bir çıkış noktası bulunmaktadır.

Kitaptaki yazılarda baştan sona, bir damar gibi kesintisiz uzanan iki temel motif üzerine bir kaç açıklayıcı söz söyleyelim.

Bunlardan birincisi Sovyet Sanatının pratiği ile sosyalist hümanizma arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarma çabasıdır. Sovyet sanatının tarihsel gelişimi, doğrudan doğruya sosyalist hümanizmanın tarihsel gelişimine bağlıdır. Gorki'nin "insanın incelenmesi" diye tanımladığı sanat, bir yarıyla insanın ve toplumun hümanizma sorunlarını kapsarken, aynı zamanda bu sorunların çözümünün de anahtarı olmaktadır.

Bu kitaptaki yazıların ikinci temel motifiyse şu tezdır: Bir aşama, bir doğrultu ve bir sanat yöntemi olarak sosyalist gerçekçilik, toplumsal gerçeklerin, toplumsal bilincin ve sanatın iç gereklerinin yasalara uygun gelişiminin tarihsel bakımdan koşullanmış bir ürünüdür.

Kitap, tarihte sosyalizmi kurma yolunda girilen ilk çabanın ürünü, olarak belirlediği Sovyet sanat ve edebiyatının gelişme tarihini ve deneyimini, "Sosyalizmin sanat alanındaki dinamik modeli" olarak görmekte ve "Sosyalizm ve Kültür" adını taşımakla birlikte, konuyu bu "model" çerçevesinde işlemektedir. Bu yapılırken, kitabın amacı da "yabancı okurun Sovyet sanatını da edebiyatını tanımmasına yardımcı olmak" biçiminde belirtilmektedir; bu tanıtış ise hem tüm sanat dallarını kapsamakta, hem de işlenen bir sanat dalı, baştan-sona ele alınmamakta, fakat "tipik süreçlerin tanıtılmasına" özen gösterilmektedir.

Eleştirmenler ve işledikleri konular itibariyle kitap, şu bölümlerden oluşuyor :

- Sosyalist Hümanizma ve Edebiyatının Biçimlenmesi (Y. Srovtsev);
- Sanat Deneyiminin Zenginleştirilmesi (A. Karaganov) (1);
- Gelenek ve Yenilik (A. Anastashev) (2);
- Sovyet Müziği Üzerine Notlar (B. Yarustovsky);
- Sovyet Güzel Sanatlarında Yaratıcılık Arayışı (G. Nedoshivin);
- Sanat ve Sosyalizm (Y. Kuzmenko).

Kitabın, Türkçe baskısında yer alan tanıtma ise şöyle: "...Bu kitapta, Büyük Oktabr Sosyalist Devrimcinin açtığı yepyeni çıvarda oluşan, Sovyet toplumunda sanatın edebiyat, sinema, tiyatro, müzik, görsel sanatlar alanlarında hangi yeni gereksinimlerle karşılaştığı ve bunları karşılamaya nasıl yöneldiği...

Sosyalizm ve Kültür (Socialism and Culture, Progress Publishers); S.S.C.B. Sanat Tarihi Enstitüsü (Y. Srovtsev, A. Karaganov, A. Anastashev, B. Yarustavsky, G. Nedoshivin, Y. Kuzmenko); Ş. Salma; Konuk Yayınları, Genel Sıra No. 54, Sosyalizm kitablığı No. 32, İstanbul; 1978. 301 S.; 45. TL.

Notlar :

- (1) Sovyet Sinemasının sorunları, akımlar ve ürünler.
- (2) Sovyet tiyatrosu, niteliği, gelişimi, ilkeler.

İ. Mert BAŞAT

Bir Dizi Beş Kitap

Okullarda öğretimi yapılan derslerin hemen hepsi için, yardımcı ders kitapları niteliğinde birçok kitap vardır. Bunların birçoğu ticari amacın dışına çıkamadıklarından, ders kitabındaki metinlerin yalan-yanlış açıklamalarından öteye geçemezler. Edebiyat dersleri içinse bu türü yardımcı kitaplar epey çok. Gelgelelim öğrencide araştırma duygusunu yaratmaktan uzaktır bunların çoğu. Kolaya kaçma, hazıra konma yoluna açan yardımcı ders kitaplarının yanında sağlıklı ürünler de vardır kuşkusuz. Bu ikisini ayırmak için birincilere "yardımcı kitap" diğerle-

rine de "kaynak kitap" demek yerinde olacak. Kaynak kitap deyişimizdeki amaç, öğrenci bu türlü yapıtlarda hazıra konmadan seçmeye, senteze ve yargulamaya yönelecektir. Bu alanda şimdiye değin nitelikli ürünler verildiyse de, doldurulmuş değil henüz. Memet Fuat geçen yıldan beri özellikle liselerdeki edebiyat öğretimine katkısı olabilecek bir dizi kitap yayımladı. Görebildiğimiz "Yunus Emre", "Sinasi", "Pir Sultan Abdal" "Karacaoğlan" ve "Ahmet Haşim" (*) adlı kitaplar öğrenciye olduğu kadar öğretmenlere de kolaylık sağlayacak nitelikte.

Kitaplar hazırlanırken belli ki müfredat yeterince incelenmiş. Ama müfredatın dar, şematik alanı içinde de kalınmamış. İyi bir edebiyat Öğretmeninin de ipuçlarını veriyor kitaplar. Ele alınan sanatçıların önce yaşadıkları toplumsal gerçeklik çiziliyor. (Bu, oldukça sağlıklı bir yol. Üstelik idealist bir tarih anlayışından uzak olduğu için güven duyuluyor.) Sonra sanatçının dünya görüşü, sanatçı kişiliği ve edebiyat tarihi içindeki yeri belirleniyor. Seçilmiş örneklerle bütünlüklü yapıtlar, eksiksiz ayrıntılardan da arınmış.

Öğrencilere ve öğretmenlere, güven duyarak önerilebilecek kitaplar olarak görüyoruz bu yapıtları.

(*) Hazırlayan Memet Fuat, de Yayıncıları. Her kitap 10 Lira

Ahmet TELLİ

Uzun Yollar Yolcusu

Günümüzde özellikle şiir kitabı yayımlamak çok zor iş oldu. Özenle yazılan ürünler ne değin güçlü olurlarsa olsunlar, kitap düzenine getirilip büyük umutlarla yayınevlerine gönderilen dosyalar kapağı bile açılmadan geri çevriliyor. Yayınevlerinin bu katı tutumu, kesinlikle şiirin yeni boyutlara ulaşmadığı ya da yapıtların güçsüz olduğu ve buna bağlı olarak da, okurunun azaldığı anlamına gelmez. Asıl neden şiir kitaplarının fiyatlarının az oluşu ve yayınevlerine çok para bırakmayışıdır. Tüm

bu engellemelere rağmen yapıtlarını okurlarına ulaştırmak için, kendi olanaklarıyla şiir kitabı bastıran gerçekçi toplumsal ozanlarımız son zamanlarda gittikçe çoğalmakta.

İşte bunlardan biri de Hüseyin Yurttaş. Haziran 1978 de üçüncü şiir kitabı "Uzun Yollar Yolcusu'nu" sundu okurlarına.

Yurttaş'ın "Uzun Yollar Yolcusu"ndaki şiirleri, içerik yönünden zor günlere direniyor. Her sözcüğü faşizme kurşun sıkıyor. Ve açılan deliklerden umut ışıkları fışkırıyor. Bu direnci yalnız ezilen topluma aşılama kalmıyor ozan. Çoğu zamanlarda öfkesini frenleyemeyerek doğada faşizmi yansıtan ya da yansıtabilecek ne varsa "Hurafat" şiirinde olduğu gibi direnmelerini emrediyor.

"Hu dedim hurafata
mermiler gibi dizdim şiirlerimi
kahpelere, alçaklara, katillere
madem ki sardı bacayı faşizm
yörün dedim, yörün ulan
ha bereket, ha bereket"

Tüm toplumcular gibi Hüseyin Yurttaş da, sinsice faşist tuzaklarda toplum için ölenlerin, yaralanıp yere düşenlerin kinini taşıyor içinde. Yüreği ezik, elleri nasırlı doğurgan Anadolu anaları gibi acılara dayanamayıp ağtlanıyor "ölene" şiiriyle :

"Kaldı yaşanacak günlerin
kaldı
yazıldı bağrına toprağın
ve kara bir harf oldun
acımın defterine düşen"

Fakat tez toparlıyor gücünü. Kendini yenilgiye terketmiyor. Ölümle pençeleşen yaralı devrimcilerin direncini, umudunu kaçırıyor duyarlı bir söyleyişle.

Hadi kalk

yaram dinleme

sonbahar vuruyor beni

beni dinleme

ölümü durduran türküler olalım

dağlara koşalım, denizlere açılalım

he de"

Güncelliğin aldatıcı duygularına hemen hemen hiç kapılmayıp, sloganlıktan çok toplum gerçeklerine eğiliyor. Genelde deneylerin önemini kavrayarak, halkın çilekeş yaşamını bir araştırmacı gözüyle yöre - yöre şiirleştiriyor. "Kozbeyli, Menemen, Edirne, Van" ve "Amasya" şiirlerinde bu özellikleri apaçık görürüz. "Van" şiirinde yoksul halkın dertleriyle doğanın isyankarlığı birbirini ne güzel tamamlıyor.

erçek gölündeki sazın

Karasu'daki alabalığın

onun içindir

Bin yıllara direnişi tanyorum

Gözlerim isyan öncesi suskunluğa çevrik

bekleyişlerin hırçınlığı üstümde yorgunum

tütüne, sigaraya alışabilirim."

Ve doğanın isyankarlığını yüreğine damıtın bir bebe soruyor öğretmenine aynı şiirde: "bize taşıdığın o güler yüzlü aydınlık/nerenin"

Ozan olayları bir öykü uzunluğunda ve somutluğunda anlatıyor. Öbür kitaplarında görülen dağınıklık ve savurganlıktan kurtulmuş görünümünde. İmgelerini kurarken halk deyimlerinden ve halk kültüründen yararlanmayı çok iyi biliyor. Ne var ki, şiirlerinin akıcı gur sesini çoğunlukla son dizelerde soluksuz bırakıyor. Bir de, tekrarlamalarıyla Hasan Hüseyin'den, yöresel sözcük seçmeleriyle Ahmed Arif ve Hilmi Yavuz'dan, ve olayları anlatış açısından da Nazım'dan fazla etkileniyor. Oysa, tüm bu etkileri kendi arayışları içinde eritebilecek güçte.

Sonuç olarak diyoruz ki: Hüseyin Yurttaş "Uzun Yollar Yolcusu"nu toplumun dertlerini, öfkelerini, ve umutlarını türküleştiren şiirleriyle doldurulmuş.

Uzun Yollar Yolcusu: Hüseyin Yurttaş'ın şiirleri Cem-May 1978

Özgür COŞKUN

Devrim Sancıları

Dünyanın kapitalist düzenden sosyalist düzene geçiş süreci içinde olduğu bir gerçek. Doğal olarak Türkiye de bu sürecin içindedir. Ancak, bir kesit olarak ele alındığında, Türkiye'nin henüz devrim sancıları çektiği söylenemez. Gerek üretim ilişkileri, gerekse bilinç düzeyi o aşamaya varmış değil. Çünkü devrim "yaşamımı doldurmuş bir sosyo-ekonomik kuruluşun yerine daha yükselinin kurulmasını beraberinde getirir ve politik iktidarın gerici bir sınıfın elinden ilerici bir sınıfın eline geçmesiyle karakterize edilir". Ve "uzlaşmaz sınıflı toplumlarda sosyal devrimler, gelişen üretim güçleri ile gelişmeyen üretim ilişkileri arasındaki çatışmanın kaçınılmazlığından doğan bir görünüm" olduğuna göre, Türkiye'de gelişmemiş üretim ilişkilerine karşı savaşılabilecek olan üretim güçlerinin yeterince geliştiğini söylemek olası değildir. Elbette bu söylenen -hele şöyle duralım da üretim güçleri gelişsin, ondan sonra devrimi düşünürüz- benzeri oportünistçe bir anlamı içermemektedir. Çünkü Türkiye'de, sosyalist devrimin öncü gücü olan işçi sınıfının tüm emekçi sınıf ve tabakalarla bütünleşerek, politik iktidarı ele geçirmesine önderlik edecek devrimci partisi bile henüz belli değildir. Tüm bu olumsuzluklara karşın ve elbette olumlu girişim ve gelişimler sonucunda, Nebahat Çetin'in sözünü edeceğimiz "Devrim Sancıları" kitabının ilk şiirinin ilk dizelerinde söylediği gibi :

*"Gün günden çoğalan umutlarımız
İnancımız/direncimiz ki
Yığılığa can kurban
Bu gizemli sessizlik doğada
Ve bu suskulu sancıları evrenin
Dost güllüğüleri gibi özlenen
Dost eli gibi sıcak
Dinle bak işitiyor musun*

Yarın besbelli güzel olacak"
tır. Ama o yarının, o kadar yakın olduğunu söyleyerek "umut taciri" olmanın anlamı yoktur. Sanatçı olarak, aydın olarak, insan olarak görevimiz o yarını en yakına getirmek için çalışmaktır.

Nebahat Çetin hem öğretmen, hem de sanatçı olarak bu görevinin bilincinde olan genç bir şair. Öğretmenliğini değerlendirmek için ne yetkim ne de belgem var. Ama şairliğinin belgesi olan bu ilk kitabı elimizde. Bu gelgeye bakarak iyi bir başlangıç yaptığını söylemek mümkün. Şiiri ciddiye almasına, bu sanatın kimi inceliklerini kavramasına karşın belli bir düzeye ulaştığı savında bulunamayız şimdilik. Düşünsel yönden doğru bir yolda ama şiirsel örgüyü kurma bakımından yetersiz. Teorik bilgileri, üzerlerinde gerekli işlemeyi yapmadan aktarıyor. Bir de :

*"Sen ki yüreğiyle düşünüp bey
ninle sevdin*

Uyan yedi unur uykularından" gibi, bana anlamsız gelen deyişleri var ki, bunlar gerekli deneyimi olmamasından kaynaklanan şairanelik özentileri olsa gerek. Olumsuz yanlarından biri de savsözlere yaslanması ve bu yolla bilgi aktarma çabasıdır. Bir şiirinin başlığı ve içindeki bir dizesi şöyle : "dirence yürüyebilmektir yaşam". Şairin işi ne mekanik savsözler üretmek, ne de doğrudan bilgi aktarmaktır. Bu gerçeği, George Tomson'un "İnsanın Özü" adlı kitabından alıntılar yaparak daha bir belirginleştirmeye çalışalım: "Bilim adamı, bilgimizi zenginleştirerek, doğa üzerindeki egemenliğimizi biraz daha pekiştirmiş olur. Sanatçı ise, toplumsal bilincimizi daha yüksek bir düzeye vardırıarak, sınıf mücadelesini ilerletir. (...) Sanatçı insanları etkileyebilmek için duygularını dışsallaştırmak, yani onları başkalarının anlayabileceği bir biçimde sunmak zorundadır". Bu açıdan da Nebahat Çetin'in sanatını netleştirdiğini söyleyemeyiz. Bunu söylerken, böyle bir başarıya ulaşan parmakla sayılabilecek kadar az sanatçımızın olduğunu da unutmuş değilim. Ancak, Nebahat Çetin'in sağlam bir şiir kurma yolunda bize verdiği umudun gerçeklik payını saptayabilmek için bunlar söylenmelidir.

Benim ona bağladığım umut, dünyaya bakış açısı ile şiirinin ses örgüsünde elde ettiği başarıdan kaynaklanmaktadır. Ancak bu iki öge şi-

ir için yeterli olamıyor. Ne ki, genç şairlerde aksayan yönlerden biri olan ses ögesini elde etmedeki zorluğu, belli ölçüde, yenmiş olması göz dolduruyor. Kimi şiirlerini okurken sanki bir duayı mırıldanıyorsunuz. Dinin kendi içindeki çelişkilerini de vurgulayan şu dizeler, üzerinde durduğum bu konu açısından ilginç :

*"işler ölüm sonrası dualar
aç midelerimiz ekmek/aş ister
ve öldürmeyin buyurur tanrılar
dört kutsal kitapta"*.

Yazımın başında ileri sürdüğüm gerekçeye dönerek, "Devrim Sancıları" adının yaptırdığı çağrışımları yalnız ülkemiz açısından değil de tüm dünya açısından ele aldığımızda anlam kazandığını söyleyebiliriz. Aslında kitabın tamamı okunduğunda, ülkemizin öteki ülkelerden soyutlanmamış olduğu izlenimini de ediniyoruz.

(x) DEVRİM SANCILARI : Nebahat Çetin/
Özünler/Erciyes Yayınları - Kayseri

H. KÜÇÜKDERELİ

Korkak

Hayatı değiştirme tavrı, kendini değiştirebilen insanlara özgü bir tavrıdır. Bireysel bunalımların döngüsü içinde kıvranıp duranlarsa, değil hayatı değiştirme, onu zehir etmekten öteye geçemezler. Kaderci, yalın ve silik insanlardır bunlar. Hayat çekilmez bir yük, dayanılmaz bir acıdır onlara göre. Her şey "saçma", her şey "boğuntu"dur. Hayatları trajik olanın peşinde geçer. Ama trajik olan bile bireyseldir. En sonunda teslim oluş vardır bu tiplerde; yazıncı çelişkilere, hayata teslim oluş... Kendileriyle bile bütünleşemeyen bu insanlar, sanat ürünlerinde çok çok işlendi. Özellikle varoluşçuluk yazınında döne döne işlenen tek insan tipi bunlar olmuştur. Macar yazarı İmre Sarkadi de "Korkak" (*) adlı

(x) Korkak : İmre Sarkadi, Oluşum Yayınları, Ankara — 1978

yapıtında böylesi insanları ele almak ta. Hayatı değiştirmekten korkan insanı anlatıyor "Korkak".

İmre Sarkadi, oyun, öykü ve roman türlerinde birçok ürün vermiş, ödülleri almış bir yazar. Çeşitli örgütlerde de bulunmuş. Belli dönemlerde popülist bir tavır içinde olmuş, en sonunda da bunalmacı bir anlayışa kaymış. "Korkak", bu bunalmacı döneminin bir ürünü. Kitap "Korkak" adlı uzun öykünün yanında üç de kısa öyküden oluşuyor. Hemen hepsinde de benzer kişileri anlatan yazar "Kaçak" adlı öyküde janrını değiştiren bir hava içindedir. "Oedipus Kör oluyor" adlı öyküde yazarın sanat anlayışının bütün ipuçlarını bulma olanağı var. Oedipus trajedisi, çeşitli dönemlerde çeşitli anlayışlarla ele alınmıştır. Özellikle varoluşçuların Grek trajedilerine yaklaşımları ilginçtir. Kendi felsefelerini dışlaştırabilmek amacıyla onları yeneden işlerler. Gelgelelim Sophokles'in yaratısına ne ekleyebilmişlerdir şimdiye değin? Biraz tartışmalı bir konu bu. Sarkadi de yeni bir bakışla ele almış bu trajediyi. Ama sonunda yine yazgıya boyun eğiş noktasıyla sonuçlanır bu öykü. Bu bakımdan da öykü, Jean - Paul Sartre'in "Sinekler" adlı yapıtının bir koşutu niteliğinde. Ama bu koşutluk, felsefi düzlemde Sartre ile bütünüyle çıkarır mı? Kuşkusuz ki hayır. İşleniş yönünden de birtakım ayrımlar vardır. Daha çok Camus'ye yakındır Sarkadi.

"Korkak" adlı uzun öykü, kahramanı Evà'nın trajediğini, insan gerçekliğini açıklamakla verme yolunu tutar. Pista'yla yaşadığı serüveni onu kendini değiştirme tavrına epey yaklaştırmışken birdenbire ayrılıyor Pista'dan. Anlıyor ki, kocasının da dediği gibi bir korkaktır kendisi. Olağan bir hayat çekilmez olandır ona göre. Kendisiyle bile bütünleşemeyen Evà, varoluşçuların, özellikle de Sartre'in kahramanlarının "serüven" aracılığıyla "trajik olan"ı yaşama anlayışının bir izdüşümü gibidir. Evà'nın kendisiyle hesaplaştığı son satırlar, "korkak"ın trajedidir. Bunu yaşamak zorunda olduğunu bilir Evà. Yani sonuç, yine teslimiyete bağlanır.

Ahmet TELLİ

GÖRÜŞLER

Tutuculuktan Gericiliğe

Türk Dili dergisinin Ağustos 1978, 323. sayısında 'Gericilikten Büyüx Devrimciliğe Dek' başlıklı, Oğuz Kâzım Atok imzalı bir yazı yayınlandı. Bu küçük inceleme yazısı, tutuculuk, gericilik, ilerilik ve devrimcilik kavramlarına açıklık getirmeyi savlıyor. Baştaki sohbeti hızla okuyup, gelelim tanımlara :

'Geri, ilerinin karşıtıdır. Başka bir deyişle geriye dönüklüğün, donuk-

luğun, duraklıktan karanlığa kayıklığın, bulanıklığın, tıkanıklığın, olumsuz her şeyi tersine yorumlayan körlüğün ölçütüdür.' İnceleme mi yazmış yazar, yoksa lavabo ve kanalizasyonları mı betimliyor? Açıklık getirmeyi savlayıp bunları yazan yazar, bizce kendi tutumunu saptıyor.

Gericici ise 'ortaçağ kalıntılarına vurgun', 'insanlığa homurtular savuran', 'kıskançlık simgesi bir yaratık' tır yazara göre. Yani, şu gericilik hakkında hiç düşünmemiş olanların kafasını bulandırmak için birebir bu sözler. Geri'nin bu tür soyut nitelermelerin uzağında somut bağlantıları olduğunu, bunların her tarih kesitinde değiştiğini, başka biçimlere büründüğünü, ancak yine de hiç değişmeyen öğelere de iyelik ettiğini bilmekteyiz biz. Doğaldır ki, bunları

Belgeler

(...)

Sözlerimin bu kısmı, sanatın yalnız hadiseler üzerinde dolaşan elidir. Sanatın bir de his ve ilhamla eser veren tarafı vardır ki büyük musiki eserlerinin, bilhassa aşk edebiyatının köklerini orada aramak gerekir.

Bu bakımdan eserlerimiz arasında bir ayırma yapmak ve onları "hadiselerin karikatürü; teknik karikatürleri, fikir karikatürleri, ilham karikatürleri" olarak dört kısma ayırmak zorunludur.

Bu dört kısımdan birincisi, kendi kendine komikleşen hadiseleri tesbit eden karikatürler; ikincisi, söz ve fikir hürriyetine dayanarak olayların zobuk ve çarpık taraflarını belirten karikatürler; üçüncüsü, sanatkârın kendi kültür seviyesi nisbetinde belirtmek istediği fikirleri yayan karikatürler; dördüncüsü de, politik ve sosyal olayların sanatkârın kafasında bıraktığı akislerde meydana gelen his ve ilham eserleri teşkil etmektedir.

Bunların dışında kelime ve çizgi oyunlarından meydana gelen ve daha ziyade fantazi sayılan karikatürler; millî ve hamasî duyguları takib eden karikatürler; bilhassa son yıllarda savaşçı milletlerin basınında pek çok görülen propaganda ve hücum karikatürleri; insanları gülünç kılıklara sokan portre karikatürleri de vardır, ki hepsi de ayrı ve başlıbaşına birer sanat koludur.

Cemal Nadir Güler
Cumhuriyet, 28 Şubat 1947

yazamazdı yazar, çünkü bu, bir deyişle, eşyanın tabiatına aykırı düşerdi. Atok, tutuculuk, ilerçilik ve devrimcilik konusunda da kahve sohbetleri havasında birşeyler söylüyor. Biz hepsini irdeleyerek sayfalarımızı dolduracak değiliz, ama örnekleri biraz daha sürdürelim:

'Devrimi ilerici yapar ama, yarıdan, toplumu değiştirecek yüksek nitelikten yoksunsa tutuculuk çizgisini bile aşamaz.' Yani, devrimciler de tutucu olabilir, ya da, tutucular da devrimci olabilir! Ne güzel.

Yazar, devrimi de devrim ve büyük devrim diye iki türe ayırmış. Belirli bir mantık dizgesinden yoksun olduğu için de, örneğin Koch, Barnard, Hipokrat, Tonguç, Gutenberg, Newton, Einstein, II. Mahmut, III. Selim gibi isimler devrimciler arasında sayılmış, ulamları arasındaki farklılık gözetilmeden. Kanunu Esasi ve 1961 Anayasası da unutulmamış bu arada.

Büyük devrim örneklerine ise İstanbul Fethi, Fransız İhtilali diye girilmiş. Bu arada neyse ki, Marks'ın büyük devrimciliği bağışlanmış. Yazar burda Sertre'in ağzından Marksizmin aşılabilir olduğunu söyleyerek, aynı kanyı paylaşmadığını da araya sıkıştırmış: '...bugün varoluşçuluk olmasa da yapısalcılık tutarlı yöntemlerinin boyutlara erişmesiyle, giderek büyük bir devrim niteliğine bürünmektedir.' Yazarın mantık ulamlarını böylesine karıştırdığını görmek üzüyor bizi. Marksizm, varoluşçuluk ve yapısalcılık. Elmalarla armutların toplanamayacağını kaç yaşında öğrenmiştik?.

'1917'de patlayan Sovyet devrimi kendi bünyelerince büyük dönüşümlü devrim niteliğindedir.' Evet, dönüşümlü sözü yazının bu yerine kadar devrim sözünün önadı olarak kullanılmazken, birden ortaya çıkıyor burada, büyük devrim tamlamasını zavıflatmak için.

'Çin'de de aynı büyük dönüşüm olmuştur. Bizim de içinde örgütlendiğimiz batı, Amerika tüm iktidarın böylesine devlet kapitalizmine dönüşen bir dizgeye kaymasına var güçleriyle karşı koymaktadırlar. Tüm umut, gerçek demokrasinin daha başka özde, biçimde somut örneklerle

işletilebilmesinde kalmıştır. Uzayda...' Sürdürmemize gerek yok, sanırız.

Şurası açıktır ki, bu yazı bir yazarın tutarsızlıklarını sergilemek için yazılmadı. Haziran ayından beri TDK Kurultayı dolayısıyla TDK'ya yöneltilen eleştirilere yeni bir örnek kaynağı çıktığı için yazıldı. Türkiye Yazarları, TDK içindeki tutucu kafalara karşı bir savaşım verdi ve verecek. Türk Dili dergisinin Marksist ölçütlerin belirlediği bir çizgiye girmesini istiyor değiliz, çünkü bu somut koşullarda bunun olanaksız olduğunu görüyoruz. Ancak, yukarıda örneği verilen yazıyı belirleyen görüşte, yazarın dergide yayınlanmamasını istemek, dergi yazı seçiminde hiç değilse çağdaşlığı önermek ve istemek, geniş bir okuyucu kitlesi adına, herhalde hakkımızdır.

Ali CENGİZKAN

ÖYKÜCÜK

Sanki Gerekliydi Bu

Her akşam böyle oluyordu.

Bir adam, bir şeyi müthiş gizliyerek yiyordu ve ben müthiş acıkıyordum. Başka bir adam, gönlüne esiyor, küllükleri temizliyordu. Her akşam böyle oluyordu. O adam bir şeyi müthiş gizliyerek yiyordu ve camların ardında, bir üçüncü adamın, tespihini çekerek konuştuğunu görüyordum.

Tespihli adamın resmigeçidi bitter bitmez, kararsız ve tanımadık bir gölge kapıyı iteledi geldi ve masama, kahvenin en güzel masasına oturdu. Üstelik küllüğüme de ortak oldu. Kalkmamaya kararlı bir umursamazlıkla camdaki buğuyu sildi ve dışarıyı izlemeye koyuldu. Sonra, bir kahveye ilk gelişin bütün tedirginliğini, hayatın ve dostluğun bütün

acemiliğini, beklemediğimiz bir lence gibi, ayaklarımızın altına serdi. Kahkahalar birbirini izledi ve aynı ayak izlerine basarak ilerleyen kurtlar gibi çiğneyip geçtik onu. Sanki gerekliydi bu.

Adam hep aynı hikâyeyi anlatıyordu. Bir yılanla kurduğu arkadaşlığın hikâyesiydi bu. Epey ilginç gelmişti bize. Sonra alıştık, erberledik ve bıktık. Onun için de, önceleri herhangi bir kahveydi bu. Sonra, onun da katıldığı bir sığınak, sıkıntının, sokaklardan devşirdiği, yalnızlığın, evlerden söküp fırlattığı bir insan yığınağı. Ne anamız babamız, ne karamız, ne düşmanımız, herhangi biriydi işte. Herhangi biri olduğu için sevmiştik. Başka bir şey istiyordu bu adam, alışmadığımız bir şey, bir ayrıcalık. Yani kahvenin dışında bir şey.

Yılanı, avcundan süt içerken gördüğümüz an, gelmiş geçmiş bütün sevgiler ispatlanacak ve biz kahvelerin yalancı, aldatıcı neşesiyle bağıracağız:

"Seni seviyoruz ulan!"

Adam, hikâyeyi anlattıkça anlatıyor, biz, her ne kadar, "vay be", "yapma yahu", dedikse de, sevgimiz onu aldatmıyordu.

Nihayet büyük gün geldi. Bütün kahve, adamın evine taşınmaya karar verdik. Bir yoğurtçu çingirağının peşinden yürüyorduk ki, mahalleli bir kadın, faraşla süpürgeyi birbirine çarparak alkışladı bizi. Sanki gerekliydi bu.

Yılan yerinde yoktu. Yılan yerinde bulamadık. Yılan gitmişti.

Adam öyle ayakta, ulu orta, pusulasız bir gemi gibi kalakaldı. Kahkahalar birbirini izledi ve aynı ayak izlerine basarak geri çekilen kurtlar gibi çiğneyip geçtik onu. Bahçe kapısından çıkıp, köşeyi dönmek üzereydik ki, mahalleli kadın, faraşla süpürgeyi birbirine çarparak alkışladı bizi. Kahveye dönüyorduk. Sanki gerekliydi bu.

Osman SERHAT

OLAYLAR HABERLER

Özgürlüğe Özlem

Fotoğraf Sanatçısı İrfan Demirkol, hükümlülük günlerinde, cezaevinde çektiği fotoğraflarını sergiliyor. "Özgürlüğe Özlem" adını taşıyan sergi Ankara Devlet Güzel Sanatlar Galerisinde, 16-30 Eylül tarihleri arasında. İrfan Demirkol'u gazete ve dergilerdeki fotoğraflarından, kartpostal, poster ve sergilerinden tanıyoruz. "Karma 1", "Viranşehir'den Hürriyet Meydanı'na", "Korkmak Yok Yılmaksa Asla" adlı üç sergiyi 10 ayrı yerde açtı. 20 den fazla karma sergiye katıldı. Sergi çalışmaları engellendi. Zaten son açtığı sergide, bir fotoğraf sergisinin basılması ile başlayan olaylar dizisi sonunda doğdu. Faşistlerin, sergisini basmalarına karşın, faşistler cezasız kaldı. Demirkol hapis ve sürgün cezaları aldı. Sergi fotoğrafları hapis cezasının hükümlülük günlerinde çekildi. Demirkol, bir ay Ankara Merkez Cezaevinde kaldı. Daha sonra Kızılcahamam Cezaevine nakledildi. Sergi fotoğrafları da Kızılcahamam Cezaevinde yatıyordu ve ilk kez hükümlü olarak fotoğraf çekiyordu. Demirkol cezaevinde fotoğraf çekmeyi şöyle anlatıyor: fotoğraf makinasını önceleri içeriye sokmadılar. Mahkûmluk ilerledikçe, gardiyanlarla aramız düzeldi.

Savcı gardiyanlara "bu çocuğa dikkat edin, yaramazlık yapabilir" demiş. cezaevinde tek siyasi ben olduğum için bütün gözler üzerimdeydi Gelen kitapları, fotoğraf makinasını geri çevirdiler. Daha sonra, mahkûmlar ve gardiyanlar üzerinde etkili olmaya başladım. Samimiyet kurdum. Hatıra, vesikalık fotoğraf çekeceğiz, cezaevi hatıramız olsun diye söyledik. Gardiyanları ikna ettik, Makinayı içeri aldık. Önce gardiyanların hatıra ve vesikalık fotoğraflarını çektik. Mahkûmların hatıra fotoğraflarını çektik. Bu böylece bir ay kadar sürdü. Makina unutuldu, Legalleşti.

Dikkat çekmez oldu. Sonra da rahatça bu sergi fotoğraflarını çekmeye başladım. Fakat dışarıdan bir türlü film getiremiyorduk. İlçenin küçük fotoğrafçısından, adi ve bayat filmleri almak zorunda kaldık.

"Özgürlüğe Özlem" sergisinde, siyah - beyaz zıtlıkla, kontrastlık egemen. Demirkol'un fotoğraflarında dikkati çeken bu çalışma, cezaevinin doğal ışığından ötürü daha belirgin. Pencereleden sızan ışıklar kullanılmış. Düşünen, umutla bakan

yüzler, güneşe olan özlem, dışarıya olan özlem dile getirilmiş. Volta atan, pencereden jandarmaya bakan, düşünen insnalar.

İrfan Demirkol'un fotoğraf anlayışı değişiktir. Bu en belirgin biçimde AFSAD'ın Ankara'daki seminerinde ortaya çıkmıştır. Demirkol mevcut fotoğraf sanatçılarını eleştirmiştir. Fotoğrafın kitlelerin bilinçlenmesine, örgütlenmesine, mücadelesine katkıda bulunması gerektiğini savunur.

türkiyeyazıları

SANAT DİZİSİ 1

karasevdam
anadolium
fikret otyam

40 lira

İNCELEME DİZİSİ 1

yüzyılımızda
kadın ve
kadınlarımız

özgül erten

25 lira

Dağıtım:Ge-Da

Osman Numan Baranus

Osman Numan Baranus, bir ürküntünün yüreğine kök salan tedirginliğini taşıyıp gelmiş bunca zaman. Otuz yıldır da kurtulamamış bu tedirginlikten. Bu yüzden olacak, o, insanı biraz da dıştan gözlemlemeye eğilimlidir. Kalabalıklara girip o kalabalıkların, bir parçası olarak gözlemez insanı.

Yüreği kalabalıklardan, işçilerden, köylülerden yanadır ya, öyleyken yine de dışta kalmayı yeğler. Bunun nedeni belki de bilinçaltını gagalayan, kabuk bağlayan bir yarayı kanatan yaşantı dilimidir. Uğradığı yıldırıların onda yarattığı çöküntüdür. Pek güven duymaz gibidir ilk karşılaştığı kişiye. Oysa ne denli cana yakın, ne denli sevecendir Baranus...

Daha bir lise öğrencisiyken siyasal iktidarın çanak yalayıcılarının sürüm sürüm süründürülmüş Baranus. Tek başına göğüslemiş zulmü, işkenceyi... Tek başına olunca da böylesi bir yıkıntı kaçınılmaz olacaktır. Yılgınlığın maddi temeli örgütsüzlüğün ta kendisidir.

Egemen sınıfların yıldırıları karşısında örgütlenmemiş her güç, yenilmeye mahkumdur.

Baranus, 1949'da yatılı okuyan bir lise öğrencisidir. Daha üç yıl önce, on altı yaşındayken ilk şiir kitabı *Doğan*'ı çıkarır. Bu kitabın üzerindeki adıyla Âbâd-Osman Doğan'dır. Düşünen, üreten, çevresiyle ilercici bağlamda ilişkiler kuran dinamik bir delikanlıdır. Fakat bir gece, 1 Mayıs 1949 gecesi dolabı kırılır, valizleri açılır, neyi var neyi yoksa didik didik edilir. Kitapları, özel notları alınıp götürülür. Sabahleyin uyanığında karşısına çıkan görüntü, Baranus'u dehşete düşürür. Anlar ki, "Âbâd", "berbâd" edilecektir. İçinde delikanlılığın ifkesini duyar ve bekler. Kendisi için hazırlanan senaryonun nasıl oynanacağını bekler. Yıldırı planı çok ilkel, aşağılıktır.

Kayseri'de günün konusudur bu olay. Hatta Bâb-ı Âli'ye de yansır. Şovenist kanat, salyalarını akıta akıta bu gencecik adamı "berbad" etme kararını vermiştir. Osman Numan Baranus, "bağırlarında gizlenen bir kızıl"dir. Âbâd - Osman, tutuklanır...

Cezaevi, bir gregoriyen kilisesidir. Duvarlar kalın, duvarlar yüksektir. Umudun kuş olsa uçamayacağı kadar yüksektir taş duvarlar. İçerde bir ortaçağ karanlığı egemendir. Egemen sınıfların karanlığıdır bu ve Baranus'u kalın bir "toga" gibi sarmıştır bu yapışkan karanlık. Sanki *Doğan*'da yazdıklarını yaşamaktadır şair.

Bir ışık huzmesini aynayla kubeye yansıtır ve eski kilisenin kubesindeki havarilerin yüzlerini aydınlatır, onları inceler. Bu olay onun duyarlılığından kaynaklanmaktadır kuşkusuz. Diğer yandan da şiirinin belli bir döneminde bu resimlerin duyumsattığı mistik alan kendisini gösterecektir.

Sonra bu kiliseden bozma cezaevinde çok çileler çekecektir Osman Numan Baranus. Bir ara boynuna lüle takılıp voltaya zorlanır. Boynunu kanatan zincirlerin, ayaklarına çarpan demir kürelerin ritmini şiirine nasıl geçireceğini düşündür: "Ey zincirler, zincirler! Beni artık bağlayın!.../ Kemirip dişlerimle söktüğüm zaman sizi,"

Tıkıldığı hücre, papazın, eşeğini bağladığı yerin altındaki bir "zerzemi" (bodrum) dur. Tavanı başa degecek denli alçak, tabanı sidik ve pislikle çamurlaşmış, duvarlarında akrepler dolaşan ışısız bir yerdir. Günlerdir ne kendisinden bir haber alabilir dışardakiler, ne de kendisi dışardan bir haber alabilir. Bütün bunların, örgütlenmiş bir gücün terörden çok, yerel faşistlerin aşağılık oyunları olduğu kamsındadır Osman Numan Baranus.

Sonra iddianame... Suçu: Tanrıyı yadsımak, din duygularıyla alay etmek; toplumsal düzeni yıkmaya yönelik propaganda yapmak; yurdun ve ulusun yoksulluk ve yoksunluklar içinde kıvrandığını söyleyerek yurt yöneticilerini karalamak; yoldaş sözcüğünü kullanmak; aile kavramına ve ahlak kurallarına aykırı düşünce ve davranışları övmek; gelecek ve geleneklerimizi küçümsemek; bir kıızı ya da kadını tapılası göstermek, fena kadınları kutsamak, iffetli kadınları yermek; gizli toplantılar yapmak, her toplantıda "aydınlığın şerefine" kadeh kaldırmak. Aziz Nesin'in Suriye sınırından yurt dışına kaçması için olanaklar hazırlamak; Kasırga Osman, Osman Kemal, Âbâd Osman, Nuri Doğan, Onurdal Kasırga, Osman Nurey, Doğan Kasırgaoglu gibi daha pek çok sayıda değişik imzalarla yazılar yazmak vb... Birçokları bugün gülünç sayılacak bu suçlamalar yerel gazetelerde şişirile şişirile anlatılır. İlginç olan noktalardan biri şudur ki, 1949'da Aziz Nesin'i Suriye'ye kaçırma girişiminden dolayı suçlanan Osman Numan Baranus, Aziz Nesin'i ilk kez 1966'da görecektir. Bu olaylardan haberi bile yoktur Aziz Nesin'in. İlginç noktalardan biri de şu: İddianameyi okuyan kişi birkaç satır sonra yargıca dönerek: "Ben bu vatan haininin menfur adının geçtiği bir yazıyı okumayı zül sayarım!" diyerek elindeki kâğıtları fırlatır atar. İddianame, bir tutanak yazmanınca okunur. Bu ara *Doğan* adlı kitabıyla da suçlanır şair. Bunun için Prof. Necmettin Halil Onan, Prof. Fikret Arık, Doç. Hasan Eren, Cahit Okurer'den bilirkişi kurulu oluşturulur. Bu kurulda Yahya Kemal de vardır, fakat herhangi bir görüşte bulunmaz. Bilirkişi raporu bir yıla yaklaşan bir sürede gelir ve kitap aklanır.

Sonra... Sonra Baranus çıkar mahpustan. İçinde bir şeylerin tortusunu taşıya taşıya çıkar. Uzun Yayla'daki dostlarınca karşılanır ve

Uzun Yayla'ya götürülür. Çerkez törelerine göre ağırlanır, gönül alınır, çileli günler unutturulmaya çalışılır.. Ama Baranus ömrünce bu olayları unutamayacaktır. Her olay, her hareket bilinçaltına itilmiş bu kıyıcı anımsatacaktır. Bu yüzden yüreğinde bir ürküntü belirmiş ve kişiliğinin bir parçası olmuştur. Nitekim *Sevmek Egemen* adlı kitabındaki "Anıt Özün"de şöyle diyecektir: "Korku dağlardan geldi de/Sokaklarda, cad-delerde,/ Bulvarlarda kol geziyor./ Korku alanları bekliyor./ Apartmanı, gecekonduyu/ Sarıp sarmalıyor korku/ Şu dört adımlık yaşamda/Dört bir yanı tutamaz kıya!/ Kösnük korku, yergin korku/ Hayda geldiğin dağlara,/ Dağlarımızda bile olma!" Bu dizelerde bilinçaltının çatlağından fıskıran tedirginliği duymamak elde mi? 12 Mart günleri ona, korkulu günlerini anımsatır. Egemen sınıfların terörünü her an ensesinde duyarak yaşayan bir insan gerçeğidir Osman Numan Baranus.

Çocukluğu ve gençliği Uzunyayla'nın özgür kırlarında, köylerinde geçer Baranus'un, Avşar ve çerkez türkülerini, masallarını, ağıtlarını dinleyerek büyür. Halk bilgisi Kabartay ile halk ozanı Akbert, onun gözünde mitleşmiştir. Onun için sanatın gözesidir bu iki halk bilgisi. Gérard de Nerval gibi o da halk şarkılarının, daha doğrusu Çerkez ve Avşar türkülerinin gizemli havasında bulur sanatın coşkun devinimini. Nitekim şiirlerinde bu motifleri çok kullanacaktır. Şiirinin ana motiflerinden biri olan cinselliğin de daha ilk şiirlerinde belirginleştiğini görüyoruz. Sonra mitoloji... Mitoloji ve cinselliğin çakıştığı alan, onun şiirinde önemli bir yer tutar. Öyle ki, 1976'dan bu yana dergilerde yayımladığı şiirlerde ortadoğu mitolojisi ile anadolu halk hikâyelerinin bir sentezi görülür. Toplumculuğunu bu sentez içinde eriterek, insanlığın gerçekliğine yönelir şair. Güncel olan, tarihsel ve mitolojik olanla bütünleşerek estetik bir tada ulaşır onun şiirlerinde.

Osman Numan Baranus'un ilk şiiri Nisan 1942'de Sivas'ta yayımlanan Kızılırmak gazetesinde çıkar. "Işığa Doğru" adlı bu şiirini ilk kitabına almamış. 1946 yılında on altı

yaşlarındadır ve ilk şiir kitabını çıkarır: *Doğan* (Erciyes Matbaası - Kayseri, 78 sayfa, 75 kuruş). Âbâd-Osman Doğan imzasını kullanır bu yıllar, kitabını da bu adla yayımlar. Gelgelelim, bu kitabına *Toygan* demeyi yeğliyor Baranus. İkinci basımını bu adla yapmayı tasarlamakta. Bu adı seçişi bile bir rastlantı değil. Onun tarihsel ve mitolojik deyimlere olan ilgisini gösterir.

Doğan'da, "Seçme Saçmalar" başlığı altında özdeyişleri de var şairin. Bunlardan birinde: "Her şiir 'şiir' olamaz, her şair de 'şair' değildir. Şiiri şiir yapan ahenk, şairi şair yapan ıstıraptır." demektedir. On altı yaşında ileri sürdüğü bu yargı, şairin temel ilkelerinden biridir hâlâ. Öncelikle bir ritim kaygısı hemen sezilir onun şiirlerinde.

Genellikle ilk şiirler bir şairin gelecekteki pırılısını da taşır. *Doğan* için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Şiirler halk ve divan şiiri olanaklarından yararlanarak yeni taddlar veriyor: "Rind-i şeydayım, ki feryat bilmezem/ Mahlâsım benden mi abat, bilmezem/ Şi'r ü aşkı sevgilimden belledim./ Gerçi ondan başka üstat bilmezem." gibi şiirler ilk bakışta divan şairlerine öykünme gibi gelebilir. Gelgelelim şair, kendi sesini bu türlü kaynaklardan çıkararak oluşturur. Sözgelimi "Âbâd" adlı şiiri 15 yaşında yazması, etkilenimini değil de ustalığını düşündürür bize daha çok. Aruz ölçüsünün kimi olanaklarını bu şiirde ustalıkla kullanabilmiştir.

Çeşitli takma adlarla Kaynak, Dost, Türk Dili, Forum dergilerinde deneme ve eleştiri de yayımlayan Osman Numan Baranus, daha önce anlatığımız olaylardan sonra Ankara'ya yerleşir, o gün bu gündür de Ankara'dadır. "Horyat" adlı şiirinde şöyle tanıtır kendini: "Babamın adı mı? Kasırğa Gazi./Konuk öğrenci olarak liseyi/Ankara Gazi Lisesi'nde bitirdim./Bahçelievler'e göçünceye dek/Gazi Mahallesi'ndeydi evim." Bir ara egemen güçlerin bir kez daha hışmına uğrayan şair, Gaziantep'e sürülür. Uzun bir suskunluk dönemi de bitirmemiştir daha.

Osman Numan Baranus, sürekli olarak yeni taddlar, yeni arayışlar peşinde bir şairdir. Din, mitoloji, cinsellik üçgenini ritm, dil ve özgünlük üçgeniyle çakıştırarak, hümanist bir dünya görüşü düzleminde dışlaş-tırır söyleyeceğini. İkinci kitabına *Sevmek Egemen* adını veriş de bundandır. Yer yer toplumsal eleştiriye de eğilerek, çelişkinin canahcı noktasını duyumsatmasını bilir: "Şahanbey'in vurulduğu köprünün/Altından bir mahzun dere akar,/Üstünden son model arabalar.../İçinde kaçakçılar, vurguncular;/Bir elleri aftosun mincosunda,/Öbür ellerinde doksandokuzluk,/Allah'lı ve rakılı mağralarını Tam Şahanbey'de patlatırlar." (*Sevmek Egemen*, s. 53)

Baranus, 1970'lere değin bir ipek-böceği tavrıyla kendi köşesindedir. Uzun bir suskunluk dönemidir bu. Sonra "Özün" adında bir yazın dergisi çıkarmaya başlar. Küçük bir sanat gazetesi niteliğinde olan Özün, 24 sayı sürdürür yaşamını. (Mayıs-1971, Nisan-1973) Özün sözcüğünü "gerçek" anlamındaki "öz" ile "sesleniş" anlamındaki "ün" sözcüğünden türetir. Şiir anlamına kullanır bu sözcüğü, şiir yerine özün demeyi yeğler. Ne ki Özün gazetesinin yayınına son vermesiyle bu sözcük de kitleleşmeden dar bir çevrede kalır.

1975'de kendisinin kurduğu Özün Yayınları'nda ikinci şiir kitabını yayımlar Baranus: *Sevmek Egemen*. Bu yapıt usta bir şairin ürünlerinin toplamı olarak gerçekten "anıt özün"lerdir. Bundan sonraki şiirlerini dergilerde izlediğimiz şairin Irak gezisine uygun temalarla döndüğünü görüyoruz. Ortadoğu kültürü, çağdaş dünyanın bakış açısı içerisinde uçar verir bu dönem şiirlerinde. Öyle ki imgelerin çağrışımsal zenginliği, söyleyişteki yalnlıkla bütünleşerek "anıt özün"leri ortaya çıkarabilmektedir. Baranus'u kalıcı şiirlerin yaratıcısı olarak görmek gerekir. Ucuzlukların şairi değildir o.

Baranus 1930 doğumludur. Bugün 48 yaşındadır ya, binlerce yıllık geçmişin kültür gözelerini çağdaş duyarlılığa fıskırtmasını bilmektedir.

Okuma Bilgilenme Sorununa Giriş

Ali İhsan Mıhçı

Okuma - bilgilenmenin, bireyin diyalektiği, toplumsal yapıdaki değişimlerle ilişkisi, bu değişimlere katkısı açısından önemi büyüktür.

Türkiye'de bu önemin bilincinde olanların sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Ne var ki, okuma -

bilgilenme açığının giderilmesinde en iyinin, en doğrunun yapıldığını söylemek kolay değildir.

Eksiklerin bir bölümü bireyin iradesi dışındaki oluşumların ürünü sayılabilir. Türkçe'nin yerel bir dil olması, yaygın dillerin bilinme oranındaki düşüklük, bunların öğrenilmesi için koşulların son derece kısıtlı-ayrıcalıklı olması, temel teorik yapıtların bile nice bekleyişlerden sonra aceleyle ve çoğu kez tüccar zihniyetiyle çevrilmesi gibi nedenler, okuma-bilgilenmenin sağlıklı yürütülmesinin önündeki başlıca engellerdir.

Okunması gerekeni seçmede kayıtsızlık, sistemsizlik, okuma-bilgilenme işini ciddiye almamak, sistematik bilginin yerine gazete kültürünü, ansiklopedik bilgi kargaşasını geçirmek gibi eksiklerse doğrudan bireyin iradesini ilgilendirir.

En az bunlar ölçüsünde bir eksiklik daha var ki, buna *hastalık* demek herhalde abartma olmaz: Teorik açığın giderilmesi uğruna, sanatsal (edebi) ürünleri savsaklamak, küçümsemek...

Ne yazık ki, bu hastalık giderek müzminleşmektedir. Sanatsal (edebi) ürünlere karşı ilgisizlik, tahminlerden de büyük boyutlar kazanmıştır. Bu olgunun elbette ki toplumsal, ekonomik nedenleri vardır. İlk neden, 1960'lara değin süren yoğun siyasal, yasal baskıların sonucu olarak teorik ürünler alanının boş kalmasından sonra, kitlelerin talebiyle orantılı olarak yığıla teorik yapıtın yarattığı zorunlu yöneliş olsa gerek. Bu aşamada sanat (edebiyat) ürünlerinin küçümsendiği, öyle değilse bile, talebin bilimsel-teorik yapıtlara yönelmesiyle, bu tür yapıtları okumanın ertelendiği görülüyor. İkincisi, piyasaya sürülen bilimsel ve sanatsal (edebi) ürünlerin karşısında alıcının-maddi nedenlerle - zorunlu bir tercihe yönelmesi, bilimsel yapıtlara öncelik tanınması biçiminde konulabilir. Bir başka neden de, sanat (edebiyat) ürünlerinin işlevlerinin gereğince kavranamaması, buna bağlı olarak bunların temel yapıtlar sayılmak şöyle dursun, uyku saatlerinin başucu kitapları olarak görülmesi ve değerlendirilmesi eğilimidir.

Bizi tercih edenlere sorduk!

**Neden
Türkiye
Halk
Bankası?**

Emniyetli, sür'atli ve müşteriye kolaylık sağlayan bir bankacılık servisiniz var

Küçük Sanayi'yi kalkındırmak gibi güzel bir gayeniz var

Hizmeti müşterinin ayağına götürülebilmek için her yıl bir çok yeni şubeler açıyorsunuz

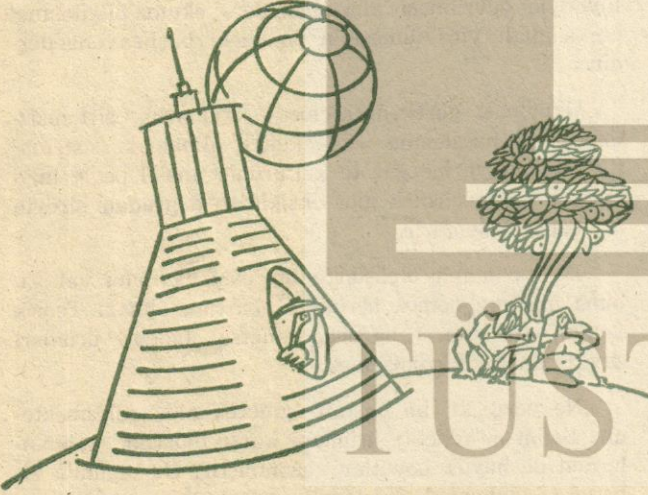
**TÜRKİYE
HALK
BANKASI**

Özün Aktarılmış

Asıl üzerinde durulması gereken nokta da budur zaten.

Sanatsal (edebi) yaratımları küçümseyen, onlarla toplumun karmaşık yapısını geniş zaman perspektifinden bütüncül bir biçimde kavrayabileceğini düşüneyen kişiye kimi sorular yönelmeli: Siyasal iktidarlar, sınıflı toplumların tarihindeki her çağda, özellikle de kapitalist evrede niçin gerçek sanatçılara hep karşı olmuşlar, düzenin süregitmesi uğruna kalem yontanlara ikbal kapılarını açmada niçin onca cömert davranmışlardır? Sanatsal (edebi) çabanın toplumsal etkinliğini kavrayamayanlar açısından bu soruların yanıtı yoktur. O zaman ne Nâzım'ın çilesini anlamak kabildir, ne İspanya toprağına düşen Lorca'nın, ne de Şili'nin yiğit ozanları Jara ile Neruda'nın.

Öte yandan, sınıflar mücadelesinin belirlediği toplumsal olayların bir yanıyla da kültürel nitelik taşıdıklarının unutulmaması gerekir. Çin Kültür Devrimi'nin, ilkin Hay Juy Dairenden Kovuldu adlı bir tiyatro

yapıtı üzerinde yoğunlaşan tartışmalarla kıvılcımlandığını, bu sanatsal tartışmaların bütün eylem boyunca gündemde kaldığını anımsatmakta yarar vardır. (1)

Okuma-bilgilenme konusunda sanatsal (edebi) ürünleri savsaklamanın, teorik donanmışlığı eksik bırakacağı bir gerçektir. Teorik bilgilenme, elbette insanın kendisinden başlayarak doğal ve toplumsal çevresini tanıması, giderek değiştirmesi için birinci derecede önem taşır. Değiştirmenin ön koşulu tanıma olduğuna göre, bu koşulun eksiksiz yerine getirilmesi zorunludur. Ama yeterli değildir. Onu toplumcu gerçekçi yöntemle yaratılan sanatsal (edebi) ürünler başta olmak üzere, gerçekçi nitelikteki tüm yaratımlarla ta-

mamlamak gerekir. Bunun küçümsemesi, en azından insanı tanıyamama, toplumsal yapıyı karmaşıklığı ve bütünlüğü içinde kavrayamama gibi hastalıkları birlikte getirecektir. O zaman da teorik bilgilenmenin teorik yetkinleşmeye bağlanması güçleşecektir. Çünkü "edebiyat, toplumsal bilincin belirli bir biçimidir." (2) Bu bilincin kavranmasına, yansıtılmasına giden yolları tıkamamak kişinin elindedir. Ve çünkü, sanatsal (edebi) ürünler, belirli yasalar doğrultusunda gelişim süreçlerini yaşayan toplumların aynasıdır. Bu yansıtımacılıkta insani ve toplumsal olanı bulmak, yorumlamak, okuma-bilgilenme eylemi içindeki kişiye belirli bir formasyon kazandıracaktır. Kaldı ki, toplumcu-gerçekçi sanat, salt saptayıcı yansıtımacılıkla yetinmeyerek "gerçeği kanıtlar ve yaşama egemen olmasını sağlar. Bunu yaparken de eleştirici gerçekçi sanatın en iyi geleneklerini sürdürür." (3)

Elbette toplumcu-gerçekçi sanat, gerçeği kanıtlar ve yaşama egemen kılarken, kişiye belirli bir kavrayış gücü sağlama etkinliğiyle yön gösterme işlevini de içinde taşır. Bu etkinlik ve işlev, sanat yaratıcısının doğal yeteneği ve gerçeklere kendiliğinden yönelimiyle gerçekleşmez. Genel olarak gerçekçi, özel olarak toplumcu-gerçekçi sanatçının kendisinin de sürekli, sistemli, yöntemli biçimde okuma-bilgilenmeyle uğraşmak zorunda olduğunu göz önünde tutarsak, toplumun kavranıp açıklanmasında sanatsal (edebi) ürünlerle teorik bilginin yanyanağının gerekliliğini belirlemiş oluruz. "Ne olursa olsun, roman bilime paraleldir. Bilimin ışığında gider. Bilime ışık tutabilirse de, bizzat bilim yapmaz." (4) Yapmasına gerek de yoktur. Çünkü sanatın insanı etkileyip değiştirme gücü, o müthiş duyuruculuk yeteneği, belirli bir işlevin yerine getirilmesini sağlayacak boyutlara sahiptir. Bu gücüyle "insanlığın, insanlık tarafından, insanlık için yönetilme çabasına" (5) kendi özel konumu içinde katkıda bulunur. Bunun farkına varan Lenin, Dimitrov, Gramsci, Fuçuk vb. en güç koşullar altında bile sanatla ilişkilerini kesmemişler, roman, hikâye ve şiirden teorik düzeyde de yararlanmayı elden bırakmamışlardır. Çağların gerçekçi büyük yazarları Balzac ve Tolstoy'u en iyi inceleyen, anlayan ve yorumlayan "eleştirmen" in Lenin olduğunu biliyoruz. (6)

1970'ler Türkiyesinin içinden geçmekte olduğu son derece önemli süreçte, okuma-bilgilenmenin sanatsal (edebi) doğrultuda tamamlanması, devrimci güçlerin niteliksel gelişimini sağlayıcı bir işlev taşıdığı için gündeme alınması gereken bir sorun durumundadır.

- (1) J. Daubier, Çin Kültür Devrimi Tarihi, Koral y. İst. 1977
  - (2) Lenin'in saptayımı.
  - (3) Parkhomenko, Myasnikov, Sanatta Sosyalist - gerçekçilik, 1. bölüm. İst. 1976
  - (4-5) Orhan Kemal. (Fikret Otyam, Arkadaşım Orhan Kemal)
  - (6) Lukacs, Avrupa Gerçekçiliği, çev. Mehmet H. Doğan, Pa-yel y. İst. 1977
- (Lukacs bir haindir. T. Yazaları.)